Bulla
praetexta
Sagus ad bellum
Toga ad pacem.

V
B J
C
40952
I

Magnificus Andreas Gierzynski

Stanislaus Rozanski

Stanislaus Kozanski

CYPRIANI SOARII SOCIETATIS JESU.

DE ARTE RHETORICA LIBRI TRES,

EX ARISTOTELE, CICERONE, QUINCTILIANO, PRÆCIPUE deprompti.

HUIC EDITIONI ACCEDUNT TABULÆ, ſeu Artis Rhetoricæ abſolutiſsimum compendium Lud: Carbonis à Conſtanciario S. Th: Profeſſoris in gymnaſio Patavino.

CALISSII,
Typis Collegii Societatis IESU
Anno Domini 1696.

XXIV. 3. 134

40952
I

DE ARTE RHETORICA LIBER I.

Quid sit Rhetorica, quod ejus officium & finis?

CAPUT I.

RHETORICA est Ars, vel doctrina benè dicendi Ars est, quæ cognitis, penitusque perfectis, & in unum exitum spectantibus, & nunquam fallentibus rebus continetur. Esse autem Eloquentiæ artem, perspicuum est: etenim cum plerique temerè, ac nulla ratione causas in foro dicant, non nulli autem propter consuetudinem aliquam callidiùs id faciant; non est dubium, quin, si quis animadverterit, quid sit, quare alii meliùs, quàm alii dicant, id possit notare. Ergo id, quod in toto genere fecerit, is si non plane artem, at quasi artē quandam, invenerit. Benè dicere est, optimis sententiis, verbisq; lectissimis dicere. Rhetoricæ

Officium est, Dicere appositè, ad persuasionem: Finis, Persuadere dictione.

De utilitate, dignitateque Eloquentiæ. Cap: II.

DIgnitas Eloquentiæ, vel ex eo intelligi potest, quod in omni libero populo, maximèque in pacatis, tranquillisque civibus præcipuè semper floruit, semperque dominata est. Quid enim aut tam jucundum cognitu, atque auditu, quam sapientibus sententiis, gravibusque verbis ornata oratio, & perpolita: aut tam potens, tamque magnificum, quàm hominum animos unius oratione converti? Quid admirabilius, quàm res, splendore illustrata verborum? Oratoris est, in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia, ejusdem & languentis populi incitatio, & effrænati moderatio. Eadem facultate fraus hominum ad perniciem & integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentiùs? quis à vitiis acriùs revocare? quis vituperare improbos asperiùs? quis laudare bonos ornatiùs? quis cupiditatem vehementiùs frangere accusando potest? quis mærorem levare mitiùs consolando? ac ne plura, quæ sunt pænè innumerabilia, consecter, comprehendam brevi. Sic enim statuo, perfecti Oratoris moderatione & sapientia,

non ſolùm ipſius dignitatem ſed & privatorum plurimorum, & univerſæ Reipublicæ ſalutem maxime contineri. Quò major igitur eſt Eloquentiæ vis, hoc eſt magìs cũ probitate jungenda, ſummaque prudentia: quarum virtutum expertibus ſi dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores effecerimus, ſed furentibus quædam arma dederimus.

De Materia Rhetoricæ
Caput III.

ARtis materia eſt, in qua omnis ars, & ea facultas, quæ conficitur ex arte verſatur: ut ſi medicinæ materiam dicamus morbos ac vulnera, quod in his omnis medicina verſetur: Itẽ quibus in rebus verſatur ars, & facultas oratoria eas res materiam artis Rhetoricæ nominamus. Sed hoc intereſt inter alias artes, excepta Dialectica, & Eloquentia, quod cæteræ fere artes ſe ipſæ per ſeſe tuentur ſingulæ. Bene dicere autem, quod eſt ſcienter, & peritè, & ornatè dicere, non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis ſepta teneatur. Omnia quæcunque in hominum diſceptationem cadere poſſunt, benè ſunt ei dicenda, qui hoc ſe poſſe profitetur, aut Eloquentiæ nomen relinquendum eſt; materia enim Oratori ad dicendum ſubjecta. Quæſtio eſt.

De Quæstione IV.

QVæstionum duo sunt genera, alterum Infinitum quod Græci Thesin, Cicero Propositum vocat: alterum Certum & definitum, quod Hypothesin illi Latini vel Caussam, vel controversiam solent appellare. Propositum est in quo aliquid generatim quæritur hoc modo: Expetenda ne sit eloquentia? Caussa est, quæ certis personis, locis, temporibus, actionibus, negotiis cernitur hoc modo: An Socrates jure fuerit ab Atheniensibus damnatus? Propositi duo sunt genera, Cognitionis alterum, cujus scientia est finis: ut An solis magnitudine, multis partibus terra superetur: Alterum Actionis, quod refertur ad efficiendum quid, ut si quæratur, quibus officiis amicitia colenda sit. Hæc enim in propositis quæstionibus genera sunt, eadem in causas transferuntur. Sed causarum tria sunt genera: Iudicii, Deliberationis, Exornationis: quæ quia in laudationes maximè confertur, proprium habet ex eo nomen Laudationis.

De Exornatione, deliberatione, & Iudicio.
Caput V.

IN Exornatione duæ sunt partes, Laus, & Vituperatio. Tempus tum præsens, tum præteritum, spectat autem Orator honestatem præcipuè, cùm laudat, turpitudinem, cùm vitu-

vituperat, movetque auditores ad delectationem. Deliberatio continet in se suasionem & Dissuasionem, tempus verò futurum. Finis quem sibi proponit Orator in consilio dando, est utilitas & spes, aut reformidatio deliberantis. Iudicium, habet in se accusationem, & defensionem: ejus finis justorum & injustorum, quæstione, sævitia, & clementia judicis continetur.

Quomodo Hypothesis ad Thesin revocanda sit:

MAneat ergo, & Infinitas, & finitas quæstiones ad Orationem pertinere. Sed est Consultatio quasi pars causæ quædam. Inest enim definitum in definito, & ad illud tamen referuntur omnia. Quare illa pars orationis, quæ est de genere universo, totas causas sæpe continet. Quidquid est enim illud, in quo quasi certamen est controversiæ, (quod Græce *Crimenon* dicitur,) id ita dici placet, ut traducatur ad perpetuam quæstionem atque de universo genere dicatur, nisì cùm de verò ambigetur, quod quæri conjectura solet Exempli causa, finita est. An Aristotelis Philosophia sit perdiscenda: ejus quasi pars quædam est illa infinita: An Philosophia sit perdiscenda, ad quam orator finitam transferet. Sunt enim ornatissimæ orationes eæ, quæ latissimè vagantur, & à privata, ac singulari controver-

ſia ſe ad univerſi generis vim explicandam, conferunt, ut hi, qui audiant, natura & genere, & univerſa re cognita de ſingulis rebus ſtatuere poſſint. Itaque Orator excellens à propriis perſonis, & temporibus, ſemper ſi poteſt, avocat controverſiam. Latiùs enim de genere, quàm de parte diſceptare licet: ut, quod in univerſo ſit probatum, id in parte ſit probari neceſſe.

De partibus Rhetoricæ. Caput VII.

QVinq; ſunt partes & quaſi membra Eloquentiæ; Inventio, Diſpoſitio, Elocutio, Memoria, Pronuntiatio. Oportet enim invenire quid dicas, inventa diſponere, deinde ornare verbis: poſt memoriæ mandare, tum ad extremum agere. Inventio eſt excogitatio rerum verarum, aut veriſimilium quæ quæſtionem probabilem reddant. Diſpoſitio eſt rerum inventarum in ordinem diſtributio. Elocutio eſt idoneorum verborum, ac ſententiarum inventarum accommodatio. Memoria eſt firma animi rerum, ac verborum, ad intentionem perceptio. Pronuntiatio eſt, ex rerum, & verborum dignitate, corporis, & vocis moderatio. Nec audiendi quidam, qui, Iudicium ſextam eſſe partem, voluerunt: adeò enim tribus primis partibus eſt permiſtum (nam nec inventio ſinè eo, nec Diſpoſitio, nec

Elocutio fuerit) ut Pronuntiationem quoque vel plurimum ex eo mutari putem. Nec invenisse credendus est qui non judicavit. Quod similiter in aliis partibus quibus judicium permistum est, existimare debemus. Hinc apparet, eloquentiam rem unam esse omnium difficillimam quibus enim ex quinque rebus constare dicitur, earum unaquæque est ars ipsa magna per sese. Quare quinque artium concursus maximarum, quantam vim, quantamque difficultatem habeat, existimari potest. Sunt igitur quinque Rhetoricæ partes omninò. At invenire, disponere, eloqui, memoria complecti & pronuntiare opera sunt Oratoris.

Quibus rebus Eloquentia comparetur, ac primum de Natura. Cap: VIII.

ELoquentia, quæ quinque supradictis constat partibus, natura, arte, exercitatione, & imitatione comparatur. Imitationem enim quāvis Quinctilianus arti, Cicero Exercitationi subjiciat, rectius tamen alii ab utraq; segregârunt. Ergo de singulis, quoniam maximi sunt momenti, & ponderis, aliquid dicendum est. Natura igitur primum, atque ingenium ad dicendum vim affert maximam: neque verò scriptoribus artis ratio dicendi, & via, sed natura defuit. Nam & animi, atque inge-

nii celeres quidam motus esse debent, qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum, ornandumque sint uberes, & ad memoriam firmi, atque diuturni: & si quis est, qui hæc putet arte accipi posse quod falsum est, (præclare enim se res habeat, si hæc accendi, aut comoveri arte possint: inseri quidem & donari ab arte non possunt omnia, sunt enim illa dona naturæ) quid de illis dicet, quæ certè cum ipso homine nascuntur? linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires, confirmatio quædam, & figura totius oris, & corporis. Neque hæc ita dico, ut ars aliquid limare non possit, neque enim ignoro, & quæ bona sint, fieri meliora posse doctrinâ: & quæ optima, aliquo modo acui tamen, & corrigi posse: sed sunt quidam, aut ita linguâ hæsitantes, aut ita voce absoni, aut ita vultu, motuque corporis vasti, atque agrestes, ut, etiamsi ingeniis, atque arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non possint: sunt autem quidam ita naturæ muneribus in iisdem rebus habiles, ita ornati, ut non nati, sed ab aliquo Deo ficti esse videantur. Magnum quoddam est onus, atque munus suscipere, atque profiteri, se esse, omnibus silentibus, unum, maximis de rebus, magno in conventu hominum audiendum. Adest enim fere nemo, quin acutiùs, atque acriùs vitia in dicente, quàm recta, videat. Ita quidquid est, in quo offenditur, id etiam illa, quæ laudanda sunt, obruit.

Neque

Neque hæc in eam sententiam disputo, ut homines adolescentes, si quid naturale forte non habeant, omnino à dicendi studio deterream: multis enim honori fuit illa ipsa, quamcunque assequi potuerunt, in dicendo mediocritas.

De Arte, Cap: IX.

AD naturam optimam ars adjungi debet, quæ à natura profecta est. Notatio enim naturæ, atque animadversio peperit artem. Ergo enim hanc vim intelligo esse in præceptis omnibus, non ut ea sequuti oratores eloquentiæ laudem sint adepti, sed quæ sua sponte homines eloquentes facerent, ea quosdam observasse, atque delegisse: sic esse non eloquentiam ex artificio, sed artificium ex eloquentia natum, quod tamen non ejicio. Est enim si minùs necessarium ad benè dicendum, tamen ad cognoscendum non illiberale. Habet igitur ars hanc vim, non ut aliquid, cujus in ingeniis nostris pars nulla sit, pariat, & procreet, verum ut ea, quæ sunt orta jam in nobis, & procreata, educet, atque confirmet. Observatio autem earum rerum, quæ in dicendo valent, ipsa per se si eloquentes facere posset, quis esset non eloquens? quis enim hæc vel non facilè vel certè aliquo modo posset ediscere? Itaque intelligendum est, alia quædam ad consequendam eloquentiam esse majora, sed ars

non

non est ea quidem negligenda, quam ego si nihil dicam adjuvare, mentiar. Habet enim quædam quasi ad commovendū oratorem, quò quidque referat, & quò intuens, ab eo quodcunq; sibi proposuerit, minùs aberret. In præceptis enim hanc vim, & hanc utilitatem esse arbitror, non ut, ad repetendum quid dicamus, arte ducamur, sed ut ea, quæ natura, quæ studio, quæ exercitatione consequimur, aut recta esse confidamus, aut prava intelligamus, cum, quò referenda sint didicerimus. Qua de causa studiosè Rhetorica colenda est, ut quæ viam, & rationem dicendi doceat. Et si namque magnis ingeniis præditi quidam dicendi copiam sine ratione consequantur, ars tamen est dux certior, quàm natura. Quoniam sinè doctrina, etiamsi quid benè dicitur, tamen id quia fortuitò, fit semper paratum esse non potest. Aptissimé profectò, quòd M. Tullius de excellenti virtute scripsit, idem ad præstantem eloquentiam transferri potest, ut multos homines excellenti ingenio, & eloquentia fuisse, & sinè doctrina, naturæ ipsius habitu, per seipsos copiosos, & ornatos extitisse, fateamur: adjungamus etiam, sæpius ad orationis laudem naturam sinè doctrina, quàm sinè natura valuisse doctrinam: sed cum ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quædam, conformatioque doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum, ac singulare solere existere, contendamus.

De

De Exercitatione Cap: X.

IN præſtanti natura, quam ars expolivit, exercitatio abſolutionem, perfectionemque dicendi conſummat. Quocirca intereſt permagni, ſtudium, & ardorem quendam amoris aſſumere, ſine quo cum nihil quidquam egregium, tum certè eloquentiam nemo unquã aſſequetur. Ex hoc ardore naſcitur exercitationis diligentia, ut cauſa aliqua poſita conſimili cauſarum earum quæ ad oratorem deferuntur, dicamus quàm maximè ad veritatem accommodatè. Sed plerique in hoc vocem modo, (neque eam ſcienter,) & vires exercent ſuas, & linguæ celeritatem incitant, verborumque frequentiã delectãtur. In quo fallit eos, dũ quales audiérũt in dicendo homines, tales in dicendo efficiãtur. Verè enim etiam illud dicitur: Perversè dicere homines, perversé dicendo facillimè conſequi. Quamobrem in iſtis ipſis exercitationibus, & ſi utile eſt etiam ſubito ſæpè dicere, tamen illud utilius, ſumpto ſpatio ad cogitandum, paratius, atque accuratius dicere. Caput autem eſt quòd ut verè dicam, minimè facimus: eſt enim magni laboris, quem plerique fugimus, quàm plurimum ſcribere, Stylus optimus eſt, & præſtantiſſimus dicendi effector, ac magiſter, neque injuria: Nam ſi ſubitam & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facilè vincit, hanc ipſam profectò aſſidua,

& di-

& diligens scriptura superabit jam vocis & spiritus, & totius corporis, & ipsius linguæ motus, & exercitationes non tam artis indigent, quàm laboris. Exercenda est etiam memoria, ediscendis ad verbum quàm plurimis, & nostris scriptis, & alienis: atque in ea exercitatione non sanè mihi displicet adhibere, si censueris, etiam istam locorum simulacrorumque rationem, quæ in arte traditur.

De Imitatione. Cap: XI.

ET si ad illud genus oratorum præstantium magnificum, atque præclarum, natura aliquem ducat, tamen ea non satis proficere potest, nisi eodem studio, atque imitatione intendat, atque ita dicere consuescat, ut toti mente illos, atque omni animo intueatur. Ergo hoc sit primùm in præceptis meis, ut demonstremus, quem imitemur, atq; ita, ut, quæ maximè excellant in eo, quem imitabimur, ea diligentissimè persequamur. Nihil enim aliud causæ cur ætates extulerint singula propè genera dicendi, nisi quòd semper fuit aliquis, cujus se similes plerique esse vellent. Hanc igitur similitudinem qui imitatione assequi volet tum exercitationibus crebris, atque magnis, tum scribendo maximè persequatur. Intuendi sunt etiam non solùm oratores, sed etiam actores, ne mala consuetudine ad aliquam defor-

deformitatem, pravitatemque veniamus. Quoniam de Rhetoricæ definitione, dignitate, fine, officio, & materia dictum est, quotque sint ejus partes, explicavimus & naturam, artem, exercitationem, imitationem ad eloquentiam consequendam, necessaria esse ostendimus, sequitur, ut de singulis ejus partibus disseramus.

De Inventione Cap: XII.

QVoniam igitur primum Oratoris munus est invenire, dabit operam, ut inveniat, quemadmodum fidem faciat eis, quibus volet persuadere, & quemadmodum motum eorum animis afferat. Fidem facit orator argumentis, movet incitando, aut ad voluptatem, aut ad molestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem: tot enim sunt motus genera, partes plures generum singulorum. Cùm enim omnis animæ commotio ex opinione boni alicujus, aut mali nascatur, lætitia, & cupiditas ex opinione boni nascuntur: ægritudo, & metus in malorum opinione versantur. Est igitur ægritudo, sive molestia, opinio recens præsentis mali, in quo demitti, cõtrahique animo, rectum esse videatur. Voluptas opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum videatur. Metus, opinio impendentis mali, quod intolerabile videatur. Cupiditas, opinio venturi boni, quod sit ex usu jam præsens esse atque

que abesse. Opinio autem, quæ in omnes superiores definitiones includitur, est imbecilla assensio. In proposito fidem solùm facit orator, in causa verò fidem & motum, de quo mox dicemus.

Quid Inventio, quid Argumentum, & Argumentatio. Cap: XIII.

INventio est excogitatio argumenti. Argumentum est probabile inventum ad faciendam fidem. Fides verò est firma opinio, ut si velis fidem facere, Eloquentiam esse expetendam, excogitesque illud argumentum, nimirum esse artem bené dicendi, possis hoc modo argumentationem concludere. Ars bené dicendi est expetenda, ea est eloquentia: est igitur eloquentia expetenda. Est autem argumentatio, argumenti explicatio, qua dialectici pressiùs, & religiosiùs, oratores ornatiùs, & liberiùs utuntur. Locus autem est sedes argumenti. Aristoteles enim proposuit quosdam locos, ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inveniretur. Qui nihil aliud esse videntur, quam notæ quædam, quibus admonemur, quid in ipsis pervestigare debeamus.

Quotuplicia sunt Argumenta? Cap: XIV.

ARgumenta partim in eo ipso, de quo agitur,

tur, hærent, quocirca infinita dicuntur, partim extrinsecus assumuntur, quæ remota vocantur, quoniam absunt, longèque ab eo de quo agitur, disjuncta sunt, ut si dicas Eloquentiam esse expetendam, quod bene dicendi sit ars: ratio est infinita in eo, de quo agitur, eloquentia enim est ars benè dicendi. Sin expetendam dicas quod Aristoteli vel Ciceroni, vel Platoni ita visum sit, ratio erit remota, auctoritas enim illorum virorum non est in ipsa eloquentia, quæ suaptè natura esset expetenda sine illorum commendatione.

De numero locorum Cap: XV.

Loci, unde argumenta insita eruuntur, numero sunt sedecim, alia enim dicuntur a definitione; alia à partium enumeratione, alia à notatione; alia conjugata appellantur; alia ex genere; alia ex forma; alia ex similitudine; alia ex adjunctis; alia ex antecedentibus; alia ex consequentibus; alia ex repugnantibus; alia ex causis; alia ex effectis; alia ex comparatione majorum, aut parium, aut minorum. Argumenta extrinsecus assumpta. Quinctiliano sunt sex: Præjudicia, Fama, Tormenta, Tabulæ, Iusjurandum, Testes.

De definitione. Cap: XVI.

Definitio est oratio, quæ id, quod definitur, explicat, quid sit: ut virtus est re-

 cta

cta animi affectio. Rhetorica est doctrina dicendi. Definitionum multa sunt & genera, & præcepta. sed ad hujus libri institutum ea nihil pertinent: tantùm est dicendum, quis sit definitionis modus. Sic igitur veteres præcipiunt. Cùm sumpseris ea, quæ sunt ei rei, quam definire velis, cum aliis communia, eò usque persequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri possit, ut hoc, Rhetorica est ars: commune adhuc, multa enim genera sunt artium, ut Grammatica, Dialectica; unum adde verbum: dicendi; jam à communitate res disjuncta videbitur, ut sit explicata definitio, Rhetorica est ars dicendi. Hæc facultas definiendi debet esse in eloquente, ut definire rem possit. Est enim explicanda sæpè verbis mens nostra, de quaque re, atque involutæ rei notitia definienda, aperienda est. Definitio enim quasi involutum evolvit id, de quo quæritur. Sed id orator non faciet tam pressè & angustè, quàm in illis eruditissimis disputationibus fieri solet: sed cùm explanatiùs, tum etiam uberiùs, & ad commune judicium, popularemque intelligentiam accommodatiùs. Sic Cicero, qui sint optimates, definit, cùm ait: Sed genus universum (ut tollatur error) brevi circumscribi, & definiri potest. Omnes optimates sunt, qui neque nocentes, nec naturâ improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediti. Argumenti à defini-

nitio-

nitione talis est formula, Ius civile est æquitas, constituta iis, qui ejusdem sunt civitatis, ad res suas obtinendas: ejus autem æquitatis utilis est cognitio, utilis est ergo juris civilis cognitio. Sæpè etiam definiunt & Oratores, & Poëtæ per translationem verbi ex similitudine, cum quadam suavitate, quos licet imitari, ut si adolescentiam florem ætatis, senectutem occasum vitæ velis definire.

De partium distributione Cap: XVII.

ARgumento à partium distributione sic est utendum, nullam ut partem relinquamus. Vt si velis probare; calliditatem non esse virtutem, à virtutis partibus, quæ quatuor sunt. Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia sic probare possis. Omne quod honestum est, id quatuor partium oritur ex aliqua, aut enim in perspicientia veri, solertiaque versatur: aut in hominum societate tuenda, tribuendoq; suum unicuique & rerum contractarum fide: aut in animi excelsi invictique magnitudine ac robore: aut in omnium, quæ fiunt, quæque dicuntur ordine, & modo, in quo inest modestia, & temperantia, calliditas ex nulla illarum partium oritur, non est igitur virtus.

De Notatione Cap: XVIII.

ETymologia, quæ verborum originem inqui-

quirit, à Cicerone dicta est Notatio. Ea sæpè utuntur Oratores & Poëtæ, ut Ovidius.

A senibus nomen mite, senatus habet. Et

Nam quia ver aperit tunc omnia, densaque cedit
Frigoris asperitas, fetaque terra patet.
Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.

A notatione sumitur argumentum, cum ex vi nominis elicitur, hoc modo Si consul est, qui consulit patriæ: non igitur Piso consul qui eam evertit.

De Conjugatis Cap: XIX.

CONjugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis ejusdem. Ejusdem autem generis verba sunt, quæ orta ab uno variè commutantur, ut sapiens, sapienter, sapientia. Ex hac verborum conjugatione hujusmodi argumento usus est

Ovidius:

Aurea nunc verè sunt sæcula, plurimus auro
Venit honos.

Et Iuvenalis:

Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere causas

Cicero etiam: Cùm enim esset omnis causa illa mea consularis, & senatoria auxilio mihi opus fuerat, & consulis, & senatus. Est & illud elegans inprimis, Homo sum, humani nihil a me alienum puto. Cicero libr: de Oratore 2. hoc utitur exemplo. Si pietati summa tribuenda laus

laus est, debetis moveri, cum Q. Metellum tam piè lugere videatis.

De genere, & forma Cap: XX.

GEnus est quod sui similes communione quadam, specie autem differentes, duas aut plures complectitur partes. Partes, quas genus amplectitur, formæ dicuntur ut. Virtus est genus: plures enim formas, quatuor scilicet complectitur, Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiam, quæ sunt similes virtutis communione: ut prudentia enim sic justitia, sic fortitudo, sic temperantia virtus est. Hinc perspicuum fit quid sit forma? est enim pars generi subjecta. Argumentum à genere sic tractatur: Virtutis laus omnis in actione consistit: prudentiæ igitur laus omnis in actione consistit. Ex forma autem, Quod justitia est, utique virtus est.

De similitudine, & dissimilitudine. Cap: XXI.

SImilitudo est, quæ traducit, ad rem quampiam aliquid, ex re dispari, simile. ex ea sumit argumentum hoc modo Cicero: sed nimirum ut quidam morbo & sensûs stupore suavitatem cibi non sentiunt, sic libidinosi, avari, facinorosi veræ laudis gustum non habent.

Ovidius

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro, est inspicienda fides.

Ex dissimilitudine, sive differentia ducitur hoc modo argumentum,

Si Barbarorum est, in diem vivere, nostra consilia, sempiternum tempus spectare debent.

De Contrariis. Cap: XXII.

CONtrariorum genera sunt quatuor, Adversa, Privantia, Quæ inter se conferuntur, & Contradicentia. Adversa sunt, quæ in eodem genere plurimum differunt, ut virtus vitium: quæ cum animi habitus sint, plurimùm tamen internè differunt: ut bellum, pax sapientia, stultitia ex quibus argumenta talia existunt. Si stultitiam fugimus sapientiam sequamur; & bonitatem, si malitiam. Hinc illud Drancis apud Virgilium:

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

perinde enim est, atque hoc: Bellum est nobis perniciosum, pax igitur expetenda est. Cicero, quid cùm fatentur, satis magnam vim esse in vitiis ad miseram vitam, nonne fatendum est, tandem vim in virtute esse ad beatam vitam? Contraria enim contrariorum sunt consequentia. Privantia sunt habitus, & ejus privatio: ut lux tenebræ; vita mors; scientia, inscientia; humanitas, inhumanitas: præpo-

sitio

sitio enim *In* privat verbum ea vi, quàm haberet, si in præpositum non fuisset. Ex his dictū est illud Cic: in Miloniana: Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis? Tertio loco sunt ea, quæ inter se conferuntur, ut duplum, simplum, datum, acceptum, milites & Imperator, docere & discere. Ex hoc loco est illud Cicer: ex quo profectò intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus cùm in accepto tanta sit gloria. & item hoc: Non igitur periculum est, ne quis putet, in magna arte & honesta, turpe esse docere alios, quam ipsis fuerit honestissimum discere. Huc pertinet Virgilianum illud.

Arma rogo genitrix nato.

Vltimo loco sunt negantia valdè contraria agentibus: ut, si hoc est: illud non est: ex quibus necesse est, alterum verum esse, alterum falsum.

De Adjunctis. Cap: XXIII.

ADjuncta sunt ea, quæ cum re sunt conjuncta, ut locus, ut tempus, ut ea, quæ rem circumstant: ut vestitus & comitatus hominem circumstant, & apparatus, colloquia, pedum crepitus, strepitus hominum, rubor, pallor, cæteraque quæ suspicionem possunt movere. Latissimè itaque patent Adjuncta, nā & hæc quæ in hominis sunt sive animo, sive corpore, ut virtus, ut vitia, ut oris vel pul-

chritudo, vel deformitas, aliaque innumera comprehendunt. Ab his sumit argumentum Cicero pro Milone, cùm ait, Videamus, nunc id, quod caput est, locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior, & multa deinceps: & paulò post, Videte nunc illum primum egredientem è villa subitò, cur vesperi? quid necesse est tarde qui convenit, præsertim id temporis? & pro Cornelio. Hunc quisquam incredibili quadam, atque inauditâ gravitate, virtute, constantiâ præditum, fædera scientem neglexisse, violâsse, rupisse dicere, audebit? loquitur autem de Pompeio.

De Antecedentibus, & consequentibus. Cap: XXIV.

ANtecedentia sunt ea, quæ sic antecedunt consequentia, ut cùm ipsis necessariò cohæreant, qua ratione ab adjunctis distinguuntur. Conjuncta enim nunquam necessario cohærent cum his, quibus adjuncta sunt. Argumenti ab antecedentibus talis est formula. Ortus est sol, igitur dies est. Consequentia verò sunt quæ rem necessariò consequuntur: ab eis ducitur argumentum, cùm ratio, rei dubiæ faciens fidem, sumitur à consequentibus, hoc modo. Dies est, igitur ortus est sol. Ex hoc loco est illud Ciceronis in Antonium: Lucu-

lentam

lentam tamen ipse plagam accepit, ut declarat cicatrix: probat enim, quoniam cicatrix magna esset, vulnus quoque fuisse magnum.

De Repugnantibus. Cap: XXV.

REpugnantia neque certa lege, neque numero inter se diffident: qua ratione à contrariis, atque dissimilibus discernuntur: Exempli gratia: Amare, & odio habere, contraria sunt: Amare verò, & nocere, & lædere, & convitiis insectari, repugnantia sunt. Argumenti, à repugnantibus talis est formula, Amat illum, igitur non insectatur illum convitiis. Hortensius non erat adversarius Ciceronis, aut obtrectator, semper enim est alter ab altero adjutus, & communicando, & monendo, & favendo.

De Causis. Cap: XXVI.

CAusa est, quæ sua vi efficit id, cujus est causa: ut vulnus mortẽ, cruditas morbũ, ignis ardorẽ. Ejus quatuor sunt genera, Finis, Efficiens, Forma, Materia. Finis est, cujus gratia fit aliquid, ut domûs finis est usus, belli pax, hominis beata vita. Ab eo ducit argumentum, hoc modo Cicero contra Epicureos: Hi non viderunt, ùt ad cursum equum, ad arandum bovem, ad indagandum canem, sic homi-

nem ad duas res, aut ait Aristoteles, intelligendum, & agendum esse natum, quasi mortalem Deum. contraque ut tardam aliquam, & languidam pecudem, & pastum, & procreandi voluptatem, hoc divinum animal ortum esse voluerunt, quo nihil mihi videtur absurdius. Hujus enim loci hæc vis est, Homo natus est ad intelligendum, & agendum, non igitur ad pastum, & voluptatem est ortus. Efficiens causa est, à qua aliquid est, ut, Sol diem efficit, toto cælo luce diffusa: Ab ea est illud Ciceronis contra senectutis vituperatores: Caret epulis, ajunt, exstructisque mensis & frequentibus poculis: caret ergo vinolentia, cruditate, & insomniis. Cujus loci vis in eo est, quod ubi causa deest, effecta, quæ ex illa oriuntur, nullo esse modo possint. Et Nisus, ut Eurialum servet, se auctorem cædis profitetur:

Me me, adsum, qui feci, in me convertite ferrum,
O Rutuli, mea fraus omnis, nihil iste, nec ausus,
Nec potuit.

Forma est ratio rei, & nota, per quam res est id, quod est, & á rebus aliis distinguitur, ut, Animus est hominis forma, hic enim causa est, ut homo sit, eumque à rebus aliis distinguit. Sic domûs, sic navis, sic ignis, sic terræ, cæterarumque rerum sua forma est, vel artificiosa, vel naturalis. Ab ea ducitur argumentum, hoc modo: Animi hominum immortales sunt, homines igitur ad æternitatem, immortalitatem-

temque beatæ vitæ aſpirare debent. Materia eſt, ex qua, in qua, res ſunt: ut ſtatuæ æs, argentum pateræ, corpus hominis. Ex materia ſic ſumitur argumentum. Corpus hominis mortale eſt, ab ejus igitur ſocietate, & contagione immortalis animus ſevocandus eſt. Ex hoc loco Regia ſolis apud Ovidium. Arma Æneæ apud Virgilium, multa ſigna ſublata à Verre à Cic: deſcribuntur. Ex his cauſarum generibus, tanquam ex fonte, non modo ex cauſis ſed in omni ſcribendi genere, magna argumentorum ſuppetit copia. Licebit igitur diligenter eo cognito, non modò Oratoribus, & Philoſophis, quorum eſt proprius, ſed Hiſtoricis etiam, & Poëtis multa, & varia, & copioſa, ex eo facilè depromere.

De Effectis Cap: XXVII.

EFfecta ſunt ea, quæ ſunt orta de cauſis. Eorùm, ut cauſarum, quatuor ſunt genera: eſt enim ſuus effectus, & finis, & efficientis cauſæ, itemque formæ, ac materiæ. Quæ autem ſint ſingularum cauſarum effecta, cognitis cauſis intelligitur: ut enim, quod effectum eſt, quæ fuerit cauſa, demonſtrat: ſic cauſa effectum indicat. Nam ſi finis belli pax eſt, bellum ejus pacis, quæ bello quæritur, effectus eſt. eodemque modo dies, ſolis effectus eſt, & homo corporis, ac animi, quorum illud mate-

ria est, hic forma Ab effectu sumitur hoc modo argumentum: virtus facit laudem, sequenda igitur: at voluptas infamiam, fugienda igitur.

De Comparatione. Cap: XXVIII.

LOcus à comparatione simplex, quidem est, sed tripliciter tractatur: à comparatione nimirum majorum, vel minorũ, vel parium. A comparatione majorum ducitur argumentum hoc modo: si quod, magis videtur convenire, non convenit, ne id quidem, quod minus, ùt: num me fefellit Catilina non modò res tanta, tam atrox, tam incredibilis, verùm id, quod multò magis est admirandum, dies? &c. Etenim si summi viri, & clarissimi cives Saturnini, & Gracchorum & Flacci, & superiorum complurium sanguine non modo se non contaminârunt, sed etiam honestârunt, certè verendũ mihi non erat, ne quid, ex hac parricida civium interfectione, invidiæ mihi in posteritatem redundaret.

A minoribus ad majora ducitur argumentum hoc pacto: Si quid minus videtur convenire, tamen convenit, ergo & id, quod videtur magis. Ovidius:

Vt corpus redimas ferrum patieris, & ignes,
Arida nec sitiens ora lavabis aqua.
Ut valeas animo quicquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore majus habet.

Et

Et Horatius:

Vt jugulent homines, surgunt de nocte latrones,
Vt te ipsum serves, non expergisceris?

Et Cicero, Capitolium, sicut apud majores nostros factum est, publicè, gratis coactis fabris, operisque imperatis exædificari, atque effici potuit, majore igitur ratione navis cymba. & in Catil: 1. servi me hercule mei. Si me &c.

Parium autem comparatio nec elationem habet, nec submissionem, est enim æqualis: Multa autem sunt, quæ æqualitate ipsi comparantur, quæ ita ferè concluduntur. Eripuit contra rem publicam pecunias, ergo, & largitus est, &, si tibi non licuit imperare Taurominitanis, idem fæderatis, aut si his jure est imperata navis, etiam illis potuit imperari.

De Argumentis remotis. Cap: XXIX.

ARgumenta sive remota, sive assumpta non eo dicuntur sinè arte, quòd ita sunt, sed quòd ea non parit oratoris ars, sed foris, ad se delata tamen arte tractat. Ea Cicero in Topicis testimonii nomine complectitur. Testimonium enim in eo loco dicit id, quod ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem. Sed ad intelligendũ erit facilius, si cum Quinctiliano in Præjudicia rumorem & famam, Tormenta Tabulas Iusjurandum, & Testes ea dividamus: Quæ ut ipsa per se carent arte, ita summis

mis eloquentiæ viribus, & allevanda sunt pleriíque & refellenda. Quare genus harum rerum, quæ ad oratorem deferebantur meditatum in perpetuum usum similium rerum veteres Oratores habebant. Nunc translatis ab Oratoribus ad jurisconsultos judiciis, ut veterum Oratorum scripta intelligamus, cognoscenda sunt.

De Præjudiciis, & Testibus. Cap: XXX.

CÆteris quatuor omissis, quæ facilè intelliguntur, & de Præjudiciis & Testibus dicamus. Præjudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur. Rebus, quæ aliquando ex paribus causis sunt judicatæ quæ exempla rectiùs ducuntur. Iudiciis, ad ipsam causam pertinentibus, unde etiam nomen ductum est qualia in Milonem à Senatu facta dicuntur. A ut cùm de eadem causa est pronuntiatum. Veteres Oratores & pro testibus & contra testes magno labore dicebant, & è pluribus Ciceronis orationibus, maximèque oratione pro Flacco apparet. Nunc judiciorum mutata ratio facit ne is labor sit necessarius, & ut de rumore, fama, tormentis, & jurejurando pluribus agendum non sit.

De Vsu & utilitate locorum. Cap: XXXI.

HOs locos multa commentatione, atq; meditatione, paratos atque expeditos, qui volet dicendo excellens esse, habere debet. Atque ut quæque res ad dicendum erit suscepta, tum deniq; scrutari locos, ex quibus argumenta eruat. Quæ quidem ei qui mediocriter ea modo consideravit studio adhibito, & usu pertractata esse possunt, est enim utilissimum, nosse regiones, intra quas venias, & pervestiges, quod quæras. Vbi eum locum cogitatione sepseris, si modo usum rerum percallueris; nil te effugiet, atque omne quod erit in te occurret, atque incidet. Vt enim, si aurum cui, quod esset multifariam defossum, commonstrare aliquis vellet, satis esse deberet, si signa & notas ostenderet locorum quibus cognitis ille ipse sibi foderet, & id quod vellet, parvo labore, nullo errore inveniret, si has argumentorum notas indicare satis est, quæ in illa quærenti demonstrant, ubi sint? reliqua, curâ & cogitatione eruuntur.

Qui modus in Argumentis adhibendus.
Cap: XXXII.

NEc verò imprudenter quisquam utetur hac copia, sed omnia expendet & seliget. Non enim semper, nec in omnibus causis, ex iisdem argumentorũ momenta sunt. Iudicium ergò adhibebit; nec inveniet solùm quid dicat;

dicat, sed etiam expendet. Nihil enim voracius ingeniis, his præsertim, quæ disciplinis exculta sunt: sed ut segetes fœcundæ, & uberes non solùm fruges, verùm herbas etiam effundunt, inimicissimas frugibus, sic interdum ex illis locis, aut levia quædam, aut causis aliena, aut non utilia gignuntur. Quorum ab oratoris judicio delectus magnus adhibebitur. Illud autem intelligendum est ex his locis, & ad faciendam fidem, & ad afferendum motum auditorum animis materiam peti. Sed quia difficile etiamsi locorum naturam cognoveris, ex illis ea, quæ ad movendos animos valent eruere, de affectibus movendis separatim dicamus, illud iterum monentes, nihil planè esse, sive ad dicendum, sive ad movendum accommodatum, quod ex his supra dictis fontibus non fluat.

De Affectibus. Cap: XXXIII.

MAxima vis existit oratoris in hominum mentibus promovendis, quod amplificatione fit. Est enim Amplificatio gravior quædam affirmatio, quæ motu animorum conciliet in dicendo fidem. Ea & verborum genere conficitur, & rerum. Quæ verba in amplificatione ponenda sint, tunc dicemus, cùm ad elocutionis præcepta venerimus. Rerum amplificatio sumitur ex iisdem locis omnibus,

mnibus, quibus illa, quæ dicta ſunt ad fidẽ maximeq; definitiones valent conglobatæ & conſequentium frequentia & contrariorum, & diſſimilium, & inter ſe pugnantium rerum conflictio, & cauſæ, & ea, quæ ſunt orta de cauſis maximeq; ſimilitudines, & exempla.

De amplificatione à definitionibus conglobatis.
Cap: XXXIV.

A Definitionibus conglobatis eſt illa Ciceronis amplificatio. Hiſtoria verò, teſtis temporũ, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ, nuntia vetuſtatis, qua voce alia niſi oratoris immortalitati commendatur. Eſt illud ex eodem loco imprimis illuſtre exẽplum ejuſdem pro Sextio. Ignari quid gravitas, quid magnitudo animi, quid denique virtus valeret, quæ in tempeſtate ſæva quieta eſt, & lucet in tenebris, & pulſa loco, manet tamen, atque hæret in patria ſplendetque per ſe ſemper, nec alienis unquam ſordibus obſoleſcit. Vbi ſunt quinque quaſi definitiones, tum hiſtoriæ, tum virtutis, conglobatæ: rarò enim adhibetur ab oratore definitio ad amplificandum, quæ genere declaretur, & proprietate.

De amplificatione à conſequentiam frequentatione.
Cap: XXXV.

A Conſequentium frequentatione, eſt illa in

Verrem amplificatio Constitue nihil opis esse in hac voce. Civis Romanus sum, jam omnes provincias, jam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maxime patuit, Civibus Romanis ista defensione præcluseris.

De amplificatione à contrariorum rerum conflictione.
Cap: XXXVI.

A Rerum contrariarum conflictione est illa amplificatio Ciceronis in Antonium: Tam autem eras excors, ut tota in oratione tecum ipse pugnares, ut non modo non cohærentia inter se diceres, sed maximè disjuncta atq; contraria: ut non tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio. Vitricum tuum in tanto fuisse scelere fatebâre pæna affectum querebâre: ita quod proprium meum est laudâsti: quod totius Senatus est, reprehendisti. Nam cum comprehensio sontium mea, animadversio Senatus fuerit: homo disertus non intelligit eum, quem contradicit, laudari à se, eos, apud quos dicit, vituperari. Et in ejusdem orationibus: O spectaculum illud non modò hominibus, sed undis ipsis, & littoribus luctuosum, cedere patriâ servatorem ejus, manere in patriâ, proditores? Et in Catilinam: Hoc verò quis ferre possit, inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudētissimis ebri os sobriis, dormientes vigilantibus? Ex ho. loco etiam est illud

illud ejusdem in Pisonem, & Gabinium. Qui latrones igitur, siquidem vos consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna majestas Consulis, non capiunt angustiæ pectoris tui, non recipit levitas ista, non egestas animi, non infirmitas ingenii sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam gravem, tam severam.

De Amplificatione à dißimilium, & inter se pugnantium rerum conflictione.

Cap: XXXVII.

A Dissimilium rerum conflictione sumpta est eleganter amplificatio illa Ciceronis: O tecta ipsa misera, quam dispari Domino: quanquam quomodo iste Dominus? sed tamen quàm à dispari tenebantur: studiorum enim suorum M. Varro voluit esse illud, non libidinum diversorium. quæ in illa villa ante dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandabantur? jura populi Romani, monumẽta majorum, omnis sapientiæ ratio omnisq; doctrina: at verò te inquilino (non enim Domino) personabant omnia vocibus ebriorum, natabant pavimenta vino, madebant parietes, ingenui pueri cum meritoriis, scorta inter matresfamilias versabantur. Aut illa ex conten-

tione pugnantium rerum: Qua in re mihi ridicule es visus esse inconstans, qui eundem & læderes, & laudares, & virum optimum, & hominem improbissimum esse diceres: eundem tu & honoris causa appellabas, & virum primarium esse dicebas, & socium fraudâsse arguebas.

De Amplificatione à causis conglobatis, & his quæ sunt orta de causis
Cap: XXXVIII.

CAusæ etiam, & ea, quæ sunt de causis orta, multùm valent ad amplificandum, si conglobentur: Cicero multas, & varias causas, propter quas multi essent ab eo alieniores, junxit hoc modo: cùm alii me suspicione periculi sui non defenderent: alii vetere odio bonorum incitarentur, alii inviderent: alii obstare sibi me arbitrarentur: alii ulcisci dolorem suum aliquem vellent: alii rem ipsam publicam, atque hunc honorem statum, otiumq; odissent, & ob hasce causas tot, tanquam varias, me unum deposcerent. Orta verò de causis ad amplificandum adhibuit contra M. Antonium, Doletis tres exercitus P. R. interfectos interfecit Antonius: Desideratis clarissimos cives, eos quoque vobis eripuit Antonius: Authoritas hujus ordinis afflicta est, afflixit Antonius: Omnia denique, quæ postea vidimus

mus mala (quid autem mali non vidimus?) si rectè ratiocinabimur, unà accepta referemus Antonio. Ex hoc loco Mezentii immanem crudelitatem auget Evander apud Virgilium:

Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni
Effera? Dii capiti ipsius, generique reservent:
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibusque manus, atque oribus ora,
Tormenti genus, & sanie, taboque fluentes
Complexu in misero, longa sic morte necabat.

De Amplificatione à similitudine, atq; exemplo.
Cap: XXXIX.

Cicero in Verrem: Non enim Charybdim tam infestam, neque Scyllam nautis, quam istum in eodem freto fuisse arbitror. Virgilius etiam ex hoc loco pulchritudinem Æneæ pulcherrimis carminibus amplificavit

Restitit Æneas, claraque in luce refulsit,
Os, humerosque deo similis: namque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenque juventæ
Purpureum & lætos oculis afflarat honores:
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum, Pariusve lapis circumdatur auro.

Idem mirificè expressit vim, qua Æneas in Turnum hastam conjecit.

Cunctati telum Æneas fatale coruscat,
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet: murali concita nunquam

Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Dissultant crepitus: volat atri turbinis instar,
Exitium dirum hasta ferens.

Ab exemplis verò est illa Ciceronis amplificatio pro Milone: Quamobrem uteretur eâdem confessione Titus Annius, qua Hala, qua Nasica, qua Opimius, qua Marius, qua nosmetipsi. Et in Catilinam: An verò vir amplissimus P. Scipio Pontifex Maximus Tiberium Grachum, mediocriter labefactantem statum Reip: privatus interfecit, Catilinam verò orbem terræ cæde, atque incendiis vastare cupientem nos consules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, quòd Q. Servilius Hala Spu: Melium, novis rebus studentem, manu suâ occidit.

Quæ sunt ad amplificandum adhibenda.
Cap: X I:

SI causa patitur, ea sunt ad amplificandum adhibenda, quæ magna habentur: quorum est duplex genus. Alia enim magna naturâ videntur, alia usu. Naturâ, ut cælestia, ut Divina, ut ea, quorum obscuræ causæ, ut in terris, mundoque admirabilia, quæ sunt: ex quibus, similibusque, si attendas, ad augendum multa suppetunt. Vsu habentur magna, quæ videntur hominibus aut prodesse, aut obesse vehementiùs: quorum sunt genera ad amplificandum tria. Nam aut charitate moventur homi-

homines, ut Dei, ut patriæ, ut parentum: aut amore, ut fratrum, ut conjugum, ut liberorum, ut familiarium: aut honestate, ut virtutum, maximeque earum, quæ ad communionem hominum, & liberalitatem valent. Ex his & cohortationes sumuntur ad ea retinenda, & in eos, à quibus ea violata sunt, odia incitantur, & miseratio nascitur: proprius locus augendi in his rebus, aut amissis, aut amittendi periculo. Quamvis enim neque approbandum, neq; ad amplificandum adhiberi quidquam potest, quod ex locis petitum non sit, tamen ea ipsa, quæ petuntur è locis ad amplificandum, magna esse debeant. Sic fecit Cicero in Catilinam, cum ait: Quapropter de summa salute vestra, & populi Romani P. C. de vestris conjugibus, ac liberis, de aris, ac focis, de fanis ac templis, de totius urbis tectis, ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiæ, deq; universa Republica decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter. Pleraque omnia sumpta sunt é loco ab adjunctis, sed sunt usu magna. Virgilius etiam, cum Iulii Cæsaris deplorat mortem à rebus, naturâ magnis, quas ad locos supra dictos referre tamen possis, amplificationem duxit.

Ille etiam, extincto miseratus Cæsare Romam,
Cum caput obscura nitidum ferrugine texit:
Impiaque æternam timuerunt secula noctem.

Quam usque ad libri finem elegantissimé prosequitur.

Quid in amplificatione servandum. Cap: XLI.

NIhil in amplificatione nimis enucleandũ est. Minuta est enim omnis diligentia, hic autem locus grandia requirit. Illud est judicii, quo quaque in causa genere utamur, audiendi: in illis enim causis, quæ ad delectationem exornantur, ii loci tractandi sunt, qui movere possunt expectationem, admirationem, voluptàtem. In cohortationibus autem bonorum, ac malorum enumerationes, & exẽpla valent plurimum. In judiciis, accusatori ferè, quæ ad iracundiam, reo plerumque, quæ ad miserationem pertinent. Nonnunquam tamen accusator misericordiam movere potest, & defensor iracundiam.

Cur quædam inventionis præcepta ad causarum genera dentur accommodata: & de dignitate Exornationis.

ET si ex supradictis fontibus omnis ad omnem orationem manat inventio, tamen veteres Oratores de generibus causarum (ut discentiũ minuerent laborem) seorsim præcepta tradiderunt. De præceptis autem Exornationis in primis dicendum est. Nam latum genus est, sanèque varium, ut quod ad laudandos claros viros, & ad improbos vituperandos susci-

ſuſcipiatur: & ad aliorum etiam vel animalium, vel carentium anima laudem, vel vituperationem adhibeatur, ut Cicero laudes Pompeii in Oratione pro lege Manilia, Siciliæ in libris accuſationis in Verrem: ſtudiorum verò humanitatis in oratione pro Archia Pòëta exornavit. Accedit etiam ad ejus commendationem quòd nullum eſt genus orationis, quod aut uberius ad dicendum, aut utilius civitatibus eſſe poſſit, aut in quo magìs Orator in cognitione virtutum, vitiorumque verſetur, conficitur autem genus hoc dictionis ad animi motus leniter tractandos, magis quam ad fidē faciendam aut confirmandam accommodatè. Proprium enim laudis eſt res amplificare, & ornare. Quàm ob cauſam Ariſtoteles, & poſtea Cicero, & Quinctilianus idoneam maximè inter omnia genera cauſarum exiſtimaverunt ad ſcribendum exornationem.

Ex tempore præterito quomodo laus ducatur. Cap: XLIII.

LAus hominum, cujus cognita præcepta facilè ad res alias transferuntur, dividitur in tempora, quodque ante eos fuit, quoq; ipſi vixerunt. In his autem, qui vitâ functi ſunt, etiam quod eſt inſecutum. Ante hominem patria, ac parentes, majoresque erunt, quorum duplex tractatus eſt: aut enim re-

spondisse nobilitati pulchrum erit, aut humilius genus nobilitâsse factis. Illic quoque interim ex eo, quod ante ipsum fuit tempore trahentur, quæ responsis vel oraculis, vel signis futuram claritatem promiserint, ut in D. Ioanne Baptista, multisq; aliis viris sanctissimis.

De tempore quo vixit is, qui laudatur.
Cap: XLIV.

IPsius laus hominis ex animo, & corpore, & extra positis peti debet. Externa sunt, ut educatio, opes, divitiæ, propinqui, amici, potentia, gratia, cæteraq; hujusmodi. In corpore verò sunt hæc, forma, vires, valetudo, & his similia Qui hæc habuerit, laudabitur. quòd benè illis est usus: si non habuerit, quod sapienter caruerit, si amiserit, quòd moderatè tulerit. Et quamvis & corporis, & fortunæ, quæ dicuntur bona, in se veram laudem non habeant quæ deberi virtuti uni putatur, tamen; quod ipsa virtus in earum rerum usu, ac moderatione maximè cernitur, tractanda etiam in laudationibus hæc sunt; in quibus est summa laus, non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pecunia, non se prætulisse aliis propter abundantiam fortunæ: ut opes, & copiæ, non superbiæ videantur ac libidini, sed bonitati, ac moderationi facultatẽ ac materiam dedisse. Inter corporis verò bona, forma,

ma, quæ virtutem significat, facilè laudatur; quod elegantissimè Latinus Poëta his verbis significvit.

Tutatur favor Eurialum, lacrymæque decoræ,
Gratior & pulchro veniens é corpore virtus.

Sed horum omnium levior; ut animi semper vera est laus, quæ quoniam à virtute proficiscitur de illa nunc dicendum est.

De animi donis, & virtute, quæ scientia cernitur.
Cap: XLV.

Virtutis duplex est vis: aut enim scientiâ cernitur virtus, aut actione. Nam quæ prudentia, quæque gravissimo nomine sapientia appellatur, hæc scientia pollet una: quæ verò moderandis cupiditatibus, regendisque animi motibus laudatur, ejus est manus in agendo. Prudentia est rerum expetendarum, fugiendarumque scientia. Sapientia autem virtutum omnium princeps, est divinarum, humanarumque rerum scientia. Sunt autem aliæ quasi ministræ, comitesque sapientiæ. quarum altera, quæ Dialectica dicitur, quæ sint in disputando vera, atque falsa, quibusque positis, quid sequatur, distinguit, & judicat: altera est Oratoria. Nihil enim est aliud eloquentia, nisi copiosé loquens sapientia, quæ ex eodem hausta genere, quo illa, quæ in disputando uberior est, atque latior, & ad mo-

tus

tus animorum, vulgique sensus accommodatior. Studia etiam omnium bonarum artium ad hunc locum pertinent.

De Virtute, quæ in actione consistit:
Cap: XLVI.

VIrtus, quæ in actione posita est, tres habet partes, Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiam. Iustitia est virtus, quæ in hominum societate tuenda, tribuendoque suum cuique, & rerum contractarum fide versatur. Illa erga Deum religio, erga parentes pietas, vulgò autem bonitas, creditis in rebus fides, in moderatione animadvertendi lenitas, amicitia in benevolentia nominatur. Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio, cujus est liberalitas in usu pecuniæ. Temperantia est rationis in libidinem, atque in alios non rectos, impetus animi firma & moderata dominatio. Custos verò virtutum omnium, dedecus fugiens, laudemq; maximé consequens verecundia est.

Quomodo laus ab hoc loco sit ducenda,
Cap: XLVII:

ET quoniam singularum virtutum sunt certa quædam officia, ac munera, & sua cuiq; virtuti laus propria debetur, erit expli-
can-

candum in laude justitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum hujusmodi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit. Huc spectat illa Ser: Sulpitii laus apud Ciceronem: Nec verò silebitur admirabilis quædam, & incredibilis, & penè Divina ejus in legibus interpretandis, æquitate explicanda, scientia. Omnes, qui ex omni ætate hac in civitate intelligentiam juris habuerint, si unum in locum conferantur, cum Ser: Sulpitio non sunt comparandi. Neque enim ille magìs jurisconsultus, quam justitiæ fuit. Itaque quæ proficiscebantur à legibus, & à jure civili, semper ad facilitatem, æquitatemque referebat: neque constituere litium actiones malebat, quam controversias tollere. Itemque in cæteris res gestæ ad cujusque virtutis genus & vim, & nomen accommodabuntur. Gratissima autem laus eorum factorum habetur, quæ suscepta videntur à viris fortibus sine emolumento, ac præmio: quæ verò etiam cum labore, & periculo ipsorum, hæc habent uberrimam copiam ad laudandum, quod & dici ornatissimè possunt, & audiri facillimè. Ea enim deniq; virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa aliis, ipsi autem laboriosa, aut periculosa, aut certè gratuita. Hinc Serv: Sulpitium mirificè Cicero laudat, quòd difficillimo Reipub: tempore gravi, periculosoque morbo affectus, auctoritatē Senatus, salutemque populi Roman

vitæ

vitæ suæ præposuerit, contraque vim, gravitatemque morbi contenderit, ut ad castra Antonii, quò senatus eum miserat, perveniret. Magna etiam illa laus, & admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter adversos, non fractum esse fortunâ, retinuisse in rebus asperis dignitatem. Sic Cicero Milonis in gravi, ac difficili tempore vultum semper eundem, & vocem, & orationem stabilem, ac non mutatam commendat, & ejus infractum, & excelsum animum extollit. Sumendæ autem res erunt aut magnitudine præstabiles, aut novitate primæ, aut genere ipso singulares. Ejusmodi rerum plenæ sunt orationes Ciceronis pro lege Manilia, & pro Marcello, in quarum altera Cn. Pompeium, in altera Iulium Cæsarem laudat: neque enim parvæ, neque usitatæ, neque vulgares admiratione, aut omninò laude dignæ videri solent. Est etiam cum cæteris præstantibus viris comparatio in laudatione præclara. Sic apud Virgilium Augustus Cæsar cùm his comparatur. quorum erant illustres victoriæ.

Nec verò Alcides tantum telluris obivit,
Fixerit æripedem cervam licet, aut Erymanthi
Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcus.
Nec qui pampineis victor juga flectit habenis,
Liber agens celso Nisæ de vertice tygres.

Et Cicero in Philippicis M. Antonium cùm Tarquinio Superbo comparat: & D. Bruti, qui regnare non patiebatur Antonium, beneficia

in Rempub: majora esse docet, quàm L. Bruti, à quo Tarquinius expulsus est.

De tempore, quod finem hominis insequitur.
Cap: XLVIII.

NEc mors eorum quorum vita laudabitur, silentio præteriri debebit: si modò quid erit animadvertendum, aut in ipso genere mortis, aut in his rebus, quæ mortẽ erunt consecutæ. In tempore autem, quod finem hominis insequitur, insumet, habiti post mortem honores, decreta virtutis præmia, res gestæ, judiciis hominum comprobatæ. Afferunt etiam laudem liberi parentibus, urbes conditoribus, & leges latoribus artes inventoribus, nec non instituta quoque auctoribus. Hinc est illud Ciceronis de Servio Sulpitio. Quanquam nullum monimentum clarius Ser: Sulpitius relinquere potuerit, quàm effigiem morum suorum, virtutis, constantiæ, pietatis, ingenii, filium, cujus luctus aut hoc honore vestro, aut nullo solatio levari potest. Et in alia ratione: Romulum, qui hanc urbem condidit, ad Deos immortales benevolentiâ famâq; sustulimus. Omnis ordo supradictus in vituperatione constabit tantùm in diversum, id quod in orationibus Ciceronis in Pisonem, in Vatinium in M. Antonium, maximèque ex secunda Philippica animadvertere licet.

De laude Vrbium, Cap: XLIX.

LAudentur urbes similiter, atque homines. Nam pro parente est conditor, & multum authoritatis affert vetustas, & virtutes, ac vitia circa res gestas, eademque in singulis. Illa propria, quæ ex loci positione, ac munitione sunt. Cives illis, ut hominibus liberi, decori. Ad hunc locum pertinet illud Virg: de urbe Roma.

En hujus, nate, auspiciis illa inclyta Roma,
Imperium terris, animos æquabit olympo,
Septemq; una sibi muro circumdabit arces
Felix prole virum.

Idem etiam Poëta Italiæ laudes elegantissimè celebravit ex his locis, in secundo lib: 2. Georgic.

De deliberatione. Cap: L.

QVæ tradita sunt exornationis præcepta multum ad sententiam dicendam valent: quia plerumque eadem illis laudari, hic suaderi solent. In deliberando finis est dignitas, ad quem omnia referuntur, in consilio dando, sententiaque dicenda. Sunt autem & in suadendo, & in dissuadendo tria primum spectanda, quid sit, de quo deliberetur: qui sint, qui deliberent, qui sit, qui suadeat.

De re, de qua deliberatur. C: XL.

REm, de qua deliberatur, aut certum est, posse fieri, aut incertum. Si incertum, hæc erit quæstio sola, aut potentissima. Sæpe enim accidit, ut priùs dicamus, ne si possit quidem fieri, esse faciendum: deinde fieri non posse. Cùm autem de hoc quæritur, conjectura est, ut, An Rex Alexander terras ultra Oceanum sit inventurus. Sic ait Cicero: Pacem cum M. Antonio esse, nolo, quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Quæ tria diligentissimè in oratione explicat. Quædam & fieri posse, & futura esse, credibile est, sed aut alio tempore, aut alio modo. Partes suadendi in universum sunt tres, prima est, ut doceamus, effici posse id, quod suademus: secunda deinde honestum esse, postremò verò esse vtile. Inprimis itaque videndum est, an effici possit id, quod suademus, nam si quid effici non possit, deliberatio tollitur, quamvis & honestum & vtile sit. Videndum etiam est, quàm facilé possit: nam quæ perdifficilia sunt, perinde habenda sunt, ac si effici non possint. Et cùm de necessitate attendemus, & si aliquid non necessarium videbitur, videndum tamen erit, quàm sit magnum. Quod enim permagni interest, pro necessario sæpè habetur. Est apud T. Livium præclara P. Scipionis oratio, in qua,

& posse Annibalem in Africa vinci, demonstrat. ad dignitatem populi Romani, famāq; apud Reges, gentesq; externas pertinere, non ad defendendam modó Italiam, sed ad inferēda etiam Africæ arma, videri, Romanis animum esse, & inprimis esse utile, requiescere aliquando diu vexatam Italiam, uri populariq; invicem Africam.

De his, qui deliberant. Cap: LII.

Diversi sunt deliberantium animi: & sive consultent plures, sive singuli, in utrisq; differentia est. quia & in pluribus multum interest, Senatus sit, an populus: Romani, an Hispani, an Galli, & in singulis, Cato, an Cicero, & Cæsar, an Pompeius deliberet Proinde intuenda sexus dignitas, ætas, sed mores præcipuè discrimen dabunt. Duo enim sunt hominum genera, alterum indoctum, & aggreste quod antefert semper utilitatem honestati alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatem anteponit.

De prima parte suadendi, Cap: LIII.

Si honestatis pulchritudo cerni oculis posset, mirabiles sui amores excitaret. Sed quoniam genus hominum, ad honestatem natum, malo cultu, pravisq;, opinionibus corruptum

ruptum eſt, diligenti cohortatione opus eſt. Et honeſta quidem apud honeſtos ſuadere facillimum eſt: ſi verò apud turpes recta obtinere conabimur, ne videamur exprobrare diverſam vitæ ſectam, cavendum eſt. Et animus deliberantis non ſola virtutis commendatione promovendus, ſed laude, vulgi opinione, & ſecutura utilitate, aliquantò verò magis objiciendo aliquos, ſi diverſa fecerint, metus. Nã præter id, quod his leviſſimi cujuſq; animus facillimé terretur, neſcio an naturaliter apud plurimos quis valeat malorum timor, quàm ſpes bonorum. Sola virtutis commendatione incendit militum, animos. Cato, apud Lucanum ad aggrediendum iter difficillimũ & periculoſiſſimum.

O quibus una ſalus placuit mea caſtra ſecutis
Indomita cervice mori, componite mentes,
Ad magnum virtutis opus, ſummoſque labores,

Quam orationẽ pulchrâ illâ claudit ſententiâ.

Serpens, ſitus, ardor, arenæ,
Dulcia virtuti. Gaudet patientia duris,
Lætius eſt, quoties magno ſibi conſtat, honeſtum.

Sæpé etiam controverſia inter hominum ſententias in illo eſt, vtrum ſit honeſtius. Affirmant autem viri ſapientiſſimi omne officium, quod ad conjunctionem hominum, & ad tuendam ſocietatem valet, anteponendum eſſe illi officio, quod cognitione, & ſcientia continetur. In ipſa autem communitate ſunt gradus,

x quibus, quid cuique præstet, intelligi potest; ut prima Deo Optimo Max:, secunda patriæ, tertia parentibus, deinceps gradatim reliquis debeantur. Ex quibus, atque similibus intelligimus. quomodo hanc suasionis partē, quæ ad honestatem pertinet, tractare debeamus.

De Vtilitate. Cap: LIV.

AN sit autem facile, magnum, jucundum, sine periculo, ad quæstionem pertinet vtilitaits. Suasor itaque vel omnia hæc, vel eorum pleraque inesse in eo, quod svadet, qui verò dissuadet, ille difficile, parvum, injucundum, periculosum monstrabit. Hoc modo Fabius Maximus apud T. Livium ne P. Scipio in Africam trajiciat, contendit: cùm Annibal hostis incolumi exercitu quartum decimum annum Italiam obsideat. Nam nunc quidem præterquam quod & in Italia & in Africa duos diversos exercitus alere ærarium non potest, præterquam quòd. undè classes tueamur, unde commeatibus præbendis sufficiamus, nihil reliqui est: periculi tandem, quantum adeatur, quem fallit? Deinde graviter & sapienter difficultates multas & pericula commemorat, quæ futura sint, ni consul uterque in Italia retineatur. Eodem etiam modo, propositis duobus vtilibus, vtrum sit vtilius, controversia est.

Cùm

Cum autem ſpecies vtilitatis cum honeſtate certat, qui vtilitatem defendet, enumerabit commoda pacis, opum, potentiæ, vectigalium, præſidii, militum, vtilitateſque cæterarum rerum, quarum fructum vtilitate metimur: itemque incommoda contrariorum. Ex his locis Catilina apud Salluſtium ad nefarium facinus, quod ille maximum, atque pulcherrimum vocat, conjuratos hortatur. Vobis (inquit) eſt domi inopia, foris æs alienum, mala res, ſpes multò aſperior, denique quid reliqui habemus præter miſerrimam animam. Quin igitur expergiſcimini? en illa, quàm ſæpe optatis libertas: præterea divitiæ, decus, gloria in oculis ſita ſunt. Curio ſimiliter apud Lucanum ſpecie vtilitatis Iulium Cæſarem ad civile bellum hortatur.

Bellantem geminis tenuit te Gallia luſtris,
Pars quota terrarum? facili ſi prælia pauca
Geſſeris eventu, tibi Roma ſubegerit vrbem

Qui ad dignitatem impellet, majorum exempla, quæ erunt vel cum periculo glorioſa, colliget, poſteritatis immortalem memoriam augebit, vtilitatem ex laude naſci defendet, ſemperque eam cum dignitate eſſe conjunctam. Hæc autem exercitatio defendendi ſpeciem vtilitatis contra honeſtatem, in qua una vera eſt vtilitas, ad ſcholarum exercitationes vtilis eſt: nam & iniquorum ratio noſcenda eſt, ut meliùs æqua tueamur.

De eo, qui suadet. Cap: LV.

MUltum etiam refert, quæ sit persona dicentis, suadere enim aliquid, aut dissuadere, gravissimæ est personæ. nam & sapientis est, consilium explicare suum de maximis rebus: & honesti & diserti, ut mente providere, authoritate probare oratione persuadere possit. Anteacta vita si illustris fuit aut clarius genus, aut ætas, aut dignitas affert exspectationem, videndum est, ne quæ dicuntur, ab eo, qui dicit, dissentiant. At his contraria submissionis quendam modum postulant. Nam, quæ in aliis libertas est, in aliis licentia vocatur, & quibusdam sufficit auctoritas, quosdam ratio ipsa ægré tuetur.

Quædam in deliberatione observanda. Cap: LVI.

AD consilium de Rep: dandum caput est, nosse Rempublicam. ad dicendum veró probabiliter nosse mores civitatis, qui quia crebró mutantur, genus quoque orationis est sæpé mutandum. in senatu minori apparatu dicendum est, sapiens enim et consilium, multisque aliis dicendi relinquendus locus, vitanda etiam ingenii, ostentationisque suspicio. Concio capit omnem vim orationis, & gra-

gravitatem, varietatemque desiderant: maximaque pars orationis admovenda est ad animorum motus. Hoc videre est in quibusdam Ciceronis orationibus contra M. Antonium, in senatu habitis, quæ cùm sint elegantes & disertæ, nullum tamen aparatum habent. At oratio pro lege Manilia, & orationes de lege Agraria, multo magnificentius habent & ornatius genus dicendi. Vis autem ad suadendum exemplorum est maxima, aut recentium, quo notiora sint, aut veterum, quò plus authoritatis habeant. Plerumq; enim videntur respondere futura præteritis, habeturque experimentum velut quoddam rationis testimonii. Suadet Fabius maximus in senatu, ne P. Scipio Annibale in Italia relicto, in Africam trajiciat: Dies me deficiat (inquit) si Reges, Imperatoresque temerè in hostium terras transgressos, cum maximis cladibus suis exercituumque suorum enumerare velim. Deinde vetus affert Atheniensium exemplum, qui classe in Siciliam transmissâ, Rempublicam suam in perpetuum afflixerunt. & novum M. Attilii, qui in ea ipsa Africa annis ante quadraginta in prælio victus, & captus est. Sequebatur, ut ea, quæ judiciis accomodata sunt, explicarentur: sed quia judiciorum mutata ratio, ut ea præcepta parum sint necessaria, afficit, & ex orationibus Ciceronis, & locis supradictis, tum etiam his, quæ de partibus orationis dicentur.

bentur, facile cognosci possunt: sequitur ut de secunda parte Rhetoricæ dicamus.

FINIS LIBRI PRIMI.

DE ARTE RHETORICA LIBER II.

De dispositione. Cap: I.

SECUNDUS hic liber dispositionis præcepta continebit, quæ oratori perutilia sunt, & maximè necessaria. Quid enim diligenter argumenta invenisse conferet, nisi pari diligentia, quæ inventa sunt, collocentur? Excellentis ducis virtus non magìs in deligendo fortissimo, & strenuissimo quoque milite ad bellum, quàm in instruenda ad pugnam acie cernitur: & si quam in corporibus nostris, aliorumvè animalium partem permutes, atque transferas, licèt habeat eadem omnia, prodigium sit tamen. Et artus etiam, leviter loco
moti,

moti, perdunt quo viguerunt, uſum: & turbati exercitus ſibi ipſi ſunt impedimento. Sic oratio carens hac virtute, tumultuetur neceſſe eſt, & ſine rectore fluitet, nec cohæreat ſibi: multa repetat, multa tranſeat, velut nocte in ignotis locis errans: nec initio, nec fine propoſito, caſùm potiùs quàm conſilium ſequatur. Quapropter hic liber diſpoſitioni ſerviat. Eſt autem diſpoſitio, rerum inventarum in ordinem diſtributio. Cujus in infinita quæſtione ordo eſt ferè idem, qui expoſitus eſt locorum. In definita autem adhibenda ſunt illa etiam, quæ ad motus animorum pertinent. Atque eò fit, ut utamur exordio, narratione, confirmatione, peroratione. Hæ ſunt enim quatuor orationis partes, per quas inventa diſtribuimus. Quarum duæ valent ad rem docendam narratio & confirmatio: ad impellendos animos duæ, principium, & peroratio, de quibus ſigillatim dicendum eſt.

De Exordio. Cap: II.

Exordium eſt oratio, animum auditoris idoneè comparans ad aliquam dictionem. id maximè tribus, inter authores plurimos conſtat, ſi benevolum, attentum, docilem, auditorem fecerimus: quorum primus locus, id eſt, ut amicè audiamur, eſt in perſonis noſtris, auditorum, adverſariorum, è quibus, initia

benevolentiæ conciliandæ comparantur, aut meritis nostris, aut dignitate, aut aliquo genere virtutis, & maximè liberalitatis, officii, justitiæ, fidei, contrariisque rebus in adversarios conferendis, & cum auditoribus aliquid conjunctionis aut causa, aut spe significanda. Cicero pro C. Rabirio, perduellionis reo. Me cum amicitiæ vetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ vitæ perpetua consvetudo, æd C. Rabirium defendendum est adhortata: tum verò ut id studiosissimè facerem, salus Reipublicæ, Consulare officium, Consulatus denique ipse unà mihi vobiscum cum salute Reipubl: commendatus coëgit. Hæc autem accuraté in eo exordio, & ornatè explicat. In oratione verò, pro P. Sylla sic ait: Quamquam ex hujus incommodis magnam animo molestiam capio, tamen in cæteris malis facilè patior ablatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meam, misericordiamque, notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam, agnoscerent, improbi ac perditi cives edomiti, atque victi præcipitante Republ; vehementem me fuisse, atque fortem: conservatâ mitem, ac misericordem faterentur. Et pro Cn. Plancio suam cum judicibus conjunctionem significat his verbis: Nunc autem vester, Judices, conspectus, & consessus iste reficit, & recreat mentem meã, cùm intueor, & contemplor unumquemque vestrûm: video enim

enim hoc in numero neminem, cui mea salus chara non fuerit, cujus non exstet in me suum meritum, cui non sim obstrictus memoriâ beneficii sempiternâ. Itaque non extrinseco, ne Cn. Plancio custodia meæ salutis apud eos obsit? qui me ipsum maximé salvum videre voluerunt. At in oratione pro P. Quintio vim adversariorum, & gratiam in invidiam vocat, & C. Aquilium qui in consilio aderat, orat, atque obsecrat, ut multis injuriis jactatam atque agitatam æquitatem in eo tandem loco consistere, atque confirmari patiatur. Intelligenter autem aut audiamur, & attentè à rebus ipsis ordiendum est, sed facillimè auditor discit, &, quid agatur, intelligit si complectare ab initio genus, naturamque causæ, si definias, si dividas, si neque prudentiam ejus impedias confusione partium, nec memoriam multitudine. Sic exorditur Cicero pro A. Cluentio: Animadverti judices, omnem accusatoris orationem, in duas divisam esse partes: Quam distributionem ait certum sibi esse in defensione servare, ut omnes intelligant, nihil eum nec subterfugere voluisse reticendo, nec obscurare dicendo. Vt attentè autem audiamur, trium rerum aliqua consequemur. Nam aut magna quædam proponemus, aut necessaria, aut conjuncta cum ipsis, apud quos res agetur. Luculenter hunc locum Cicero tractavit in exordio nobilissimæ orationis pro

domo

domo sua. Quod si ullo tempore magna causa in sacerdotum populi Rom: judicio, ac potestate versata est, hæc profectò tanta est, ut omnis Reipublicæ dignitas, omnium civium salus, vita, libertas, aræ, foci, dii, penates, bona fortunæ, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei, potestatique commissa creditaque esse videantur. Verùm ex his, quæ proposita sunt, aliud atque aliud pro varietate causarum desiderari palàm est.

De generibus causarum.

GEnera porrò causarum, plurimi quique fecerunt, honestum, utile, dubium, vel anceps, admirabile, obscurum. Sunt, quibus rectè videatur adjici turpe, quod alii humili, alii admirabili subjiciunt: admirabile autem vocant, quod est præter opinionem hominū constitutum. In ancipiti maximè benevolum judicem, in obscuro docilem, in utili attentum parare debemus: nam honestum quidem ad conciliatoinem satis per se valet: in admirabili ac turpi remediis opus est: & eò quidam exordium in duas dividunt partes, principium & insinuationem, ut sit in principiis recta benevolentiæ & attentionis postulatio, quæ quia esse in turpi causæ genere non possit, insinuatio surrepat animis, maximè ubi frons causæ non satis honesta est, vel quia rei

sit

sit improba. vel quia hominibus parùm probatur. Et quidem quibus adversus hæc remediis, sit medendum, consilium ex causis sumetur. Illud in universum præceptum sit ut ab his, quæ lædunt, ad ea, quæ prosunt, refugiamus. Si causâ laborabimus, persona subveniet, si personâ, causa. His etiam de causis insinuatione utendum est. si adversarii oratio auditorum animos occupaverit, vel si dicendum apud fatigatos est: quorum alterum promittendo nostras probationes, & adversas eludendo vitabimus: alterum & spe brevitatis, & his, quibus attentum fieri auditorem docuimus. Vrbanitas etiam opportuna reficit animos, & undecunque petita auditoris voluptas, levat tædium.

Cujusmodi exordia esse debeant. Cap: IV.

EXordia semper cùm accurata, & acuta & instructa sententiis, apta verbis, cùm causarum propria esse debent. Prima est enim quasi cognitio & commendatio oratoris in exordio, quæ continuò eum, qui audit, permulcere, atque allicere debet. Maxima autem copia exordiorum ad auditorem aut alliciẽdum, aut incitandum ex iis locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos inerunt in causa: quos tamen totos in exordio explicari oportebit sed tantùm impelli primò audit[illegible]n

leni

leniter, ut jam inclinato reliqua incumbat oratio.

De vitiis exordii. Cap: V.

HÆc autem sunt vitia certissima exordiorum quæ summopere vitare oportebit: vulgare, commune, commutabile, longum, separatum, translatum, contra præcepta! Vulgare est, quod in plures causas potest accommodari, ut convenire videatur. Commune est, quod nihilominus in hanc, quàm in cótrariam partem causæ potest convenire. Commutabile est, quòd ab adversario potest leviter mutatum ex contraria parte dici. Longum est, quod pluribus verbis, aut sententiis, ultra quàm satis est producitur. Oportet enim, ut ædibus ac templis vestibula & aditus, sic causis proportione rerum principia proponere. Separatum est, quod non ex ipsa causa ductum est, nec sicut aliquod membrum, annexum orationi. Translatum est, quod aliud conficit, quàm causæ genus postulat, ut si quis docilem faciat auditorem, cum benevolentiam causa desideret, aut si principio utatur, cum insinuationem res postulet. Contra præcepta est, quod nihil eorum efficit, quorum causâ præcepta de exordiis traduntur: hoc est, quod eum, qui audit, nec benevolum, nec attentum, nec docilem reddit, aut, quo profecto nihil pejus est, ut contra sit, facit.

De Exordio quædam in genere judiciali.
Cap: VI.

Dictum est de exordio in commune, restat ut breviter, si quid in singulis generibus in exordiendo proprium est adjiciamus. Et ut à judiciis incipiamus, veteres oratores diligenter id curabant ut in genere judiciali ex ipsis visceribus causæ sumerent exordia. Judicem conciliabant, non tamen laudando eum, sed laudem ejus ad utilitatem causæ suæ conjungentes, allegando pro honestis dignitatem illi suam, pro humilibus justitiam, pro infelicibus misericordiam, pro læsis severitatē, & similiter cætera? metum nonnunquam amovebant, ut Cicero pro Milone, ne arma Pompeii, contra se disposita putarent, laboravit: nonnunquam adhibebant, ut idem in Verrem facit: dabant etiam operam, ne ostentarent in principiis curam. Non semper autem exordio utebantur, sed in honestis, in parvis etiam atque frequentibus causis ab ipsa re, omisso exordio, incipiebant.

De exordio in exornatione, & deliberatione.
Cap: VII.

PRæterea, quæ de exordio dicta in genus demonstrativum facilè transferri possunt, illud

illud eſt notandum: exordia in eo eſſe maximè libera, ut Ariſtoteles exiſtimat. Nam & longè à materia duci, & ex aliqua rei vicinia poſſunt. In deliberatione verò ſæpe nulla, vel brevia eſſe debent. Non enim ſupplex ut ad judicem venit orator ſed hortator, atque author. Quare cum principio utetur, proponere, qua mente dicat, quod velit, quibus de rebus dicturus ſit, debet. hortarique ad ſe breviter dicentem audiendum.

De Narratione Cap: VIII.

NArratio eſt rerum explicatio, & quædam quaſi ſedes, ac fundamentum conſtituendæ fidei. Oportebit autem eam tres habere res, ut brevis, ut aperta, ut probabilis ſit, per quas efficitur, ut auditor intelligat, meminerit, credat. Erit autem brevis narratio, ſi conſtet ſimplicibus verbis & ſemel unaquæq; res dicatur. Tum etiam ſi reciderimus omnia, quibus ſublatis neque cognitioni quidquam, neque utilitati detrahatur. Non tamen inornata debet eſſe brevitas, alioqui ſit indocta. Erit autem perſpicua, ſi verbis uſitatis, ſi ordine temporum conſervato, ſi non interruptè narrabitur. Probabilis autem erit, ſi perſonis, ſi temporibus, ſi locis, ea, quæ narrabuntur, conſentient: ſi cujuſque facti, & eventi cauſa ponetur: ſi teſtata dici videbuntur: ſi cum

homi-

hominum opinione, authoritate, si cum lege, cum more. cum religione conjuncta: si probitas narrantis significabitur: si antiquitas, si orationis veritas, & vitæ fides Ciceroni vehementer placet, ut jucunda, & suavis sit narratio, eamque suavem esse narrationem ait, quæ habet admirationes, exspectationes, exitus inopinatos, quæ interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, lætitias, cupiditates.

Quando narratione utendum est. Cap: IX.

IN judiciis quando utendum esset, aut non esset narratione, id erat consilii. Nec enim si nota res esset, nec dubium erat, quid gestum esset, narratio adhibebatur, nec adversarius narraverat, nisi si refellebatur. In exornatione verò narratio non erit ulla quæ necessariò consequatur exordium, sed si qua inciderit, cùm aliquid ejus, de quo loquemur, nobis narrandum sit, cum laude, aut vituperatione, præceptio narrandi de hoc loco petitur. Nec multum sanè sæpe in deliberatione narrandum est: est enim narratio præteritarum rerum. aut præsentium: suasio autem futurarum. Privata certè deliberatio narrationem nunquam exiget ejus duntaxat rei, de qua dicenda sententia est, quia nemo ignorat id, de quo consulit:

extrinsecùs possunt pertinentia ad delibera-tionem multa narrari. In concionibus sæpe est etiam illa, quæ ordinem rei docet necessaria. Nunc ad confirmationem transeamus.

De Confirmatione Cap: X

SEquitur confirmatio, in qua suggerendi sunt firmamenta causæ conjuncta, & in firmandis contrariis, & nostris confirmandis, namq; una in causis ratio quædam est ejus orationis, quæ ad probandam argumentationem valet: ea autem & confirmationem, & reprehensionem quærit. Sed quia nec reprehendi quæ contradicuntur, possunt, nisi tua confirmes: neque hæc confirmari, nisi illa reprehendas: idcircò hæc & natura, & tractatione, & utilitate conjuncta sunt. Tota autem spes vincendi, ratioque persuadendi in hac parte posita est. Nam cùm argumenta nostra exposuerimus, contrariaque dissolverimus, absolutè nimirum erit à nobis oratoris muneri satisfactum. Utrumque igitur poterimus commodè facere, si constitutionem causæ cognoverimus.

Quid sit Status. Cap: XI.

STatus est quæstio, quæ ex prima causarum conflictione nascitur, ut sit intentio accusatoris, Sylla conjurâsti cum Catilina: de-

pulſio verò defenſionis: non conjuravi: Ex hac prima conflictione naſcitur illa quæſtio, conjuraveritne Sylla cum Catilina? quam quæſtionem, vel ſtatum, vel conſtitutionem oratores appellant. Status autem appellatio dicitur ducta vel ex eo, quòd ibi ſit primus cauſæ congreſſus, vel quòd in eo cauſa conſiſtat.

Quot ſint ſtatus? Cap: XII.

Cùm tria ſint, quæ in omni diſputatione quærantur, ſit nec nè, quid ſit quale ſit, fit ut conſtitutiones quoque tres ſint. Prima conjecturalis, in qua ſit nec ne, quærimus, ut, ſit nec ne inſidiarius Miloni Clodius; ſecunda autem nominis vel definitionis, cùm quid ſit aliquid, & quo nomine afficiendum inveſtigamus, ut fueritne Cæſar Rex an tyrannus, an dictator; tertia, in qua de utilitate, honeſtate, æquitate diſſeritur, deque his rebus, quæ his ſunt contrariæ, ut rectènè fecerit Romulus cùm fratrem interfecerit? ejus cōſtitutionis partes ſunt duæ, quarum una abſoluta, altera aſſumptiva nominatur.

Abſoluta eſt, cùm id ipſum, quòd actum eſt, ut aliud nihil foris aſſumatur, rectè factum eſſe dicemus, ea eſt ejuſmodi: Pater filium verberavit, is injuriarum cum Patre agit, pater nihil aliud defendit, niſi licere filium à patre

verberari. Assumptiva est, cùm aliquid necessariò foris assumitur, ut jure factum esse aliquid confirmemus: ut Milo damnetur, nisi foris assumat, à Clodio sibi esse factas insidias. Hæ tres constitutiones, & in exornatione, & in deliberatione, & in judicio reperiuntur.

De ratione, firmamento, & judicatione. Cap: XIII.

RAtionem appellant oratores eam, quæ affertur à reo depellendi criminis causa, quæ nisi esset, quod defenderet, non haberet: firmamentum autem, quod contra ad labefactandam rationem refertur sinè quo accusatio stare non potest. Ex rationis autem & ex firmamenti conflictione, & quasi concursu, quæstio exoriturquædam, quam judicationem appellant, in qua, quid deveniat in judicium, & de quo disceptetur, quæri solet, hoc modo: Orestes cùm confiteatur, se interfecisse matrem, nisi attulerit rationem, peruertit defensionem: ergo affert eam: Illa enim, inquit, patrem meum occiderat. Tunc contra rationem defensoris firmamentum ab accusatore subjicitur, hoc modo: Sed non abs te occidi tamen, neque in damnatam pænas pendere oportuit. Ea conjunctione rationis, & firmamenti judicatio constituitur, hoc modo, Cum dicat Orestes, se patris ulciscendi causâ, matrem occidisse,

disse, rectumnè fuerit à filio judicio Clytemnestram occidi? Ergo hac ratione judicationem reperire convenit, ad quam omnē rationem totius orationis conferri oportebit. Nam prius status diffusam habet quæstionem, rationum verò & firmamentorum contentio adducit in angustam disceptationem. Ea in conjectura nulla est, nemo enim ejus, quod negat factum, rationem aut potest, aut debet, aut solet reddere. Itaquè in his causis eadem & prima quæstio, & disceptatio est extrema.

Quo statu quæstio, quæ, in scripto existit, contineatur:
Cap: XIV.

SÆpè ex scripti interpretatione existit cōtentio, quod quatuor modis potest contingere. Aut enim defenditur non id scriptū dicere, quod adversarius velit, sed aliud: id autem contingit, cùm scriptum ambiguum est, ut duæ differentes sententiæ accipi possint. Tum opponitur scripto voluntas scriptoris. Tum scripto scriptum contrarium affertur: aut ex eo, quod scriptum est? ducimus. Ita sūt quatuor genera, quæ controversiam in omni scripto facere possunt, ambiguum discrepantia scripti & voluntati, scriptura contraria, ratiocinatio. Ambiguum hoc modo, Testamento quidam jussit, poni statuam auream hastâm tenentem: quæritur. Statua hastam tenens au-

rea eſſe debeat, in haſta aurea in alterius ſtatua materiæ. Ex diſcrepantia verò ſcripti & voluntatis ejuſmodi oritur controverſia. Lex eſt, Peregrinus ſi murum aſcenderit, capite puniatur: cùm hoſtes murum aſcendiſſent peregrinus eos depulit, petitur ad ſupplicium ille voluntatem allegat ſcripturis hoc modo exiſtit contentio, Lex eſt, Vir fortis optato præmium, quod volet: & altera lex eſt Magiſtratus ab arce né diſcedito: Magiſtratus, qui fortiter egit, optat hoc præmium, ut ab arce liceat diſcedere: lex illi poſterior opponitur, ipſe verò priore ſe tuetur.

In ratiocinatione verò quæritur an ubi propria lex non eſt, ſimili ſit utendum, ut lex eſt, lanas Tarento vehere non liceat: quidam oves vexit, & ſi nulla lex certa eſt, quæ factum ejus nominatim prohibeat, tamen illa, quæ ſimilis eſt, accuſatur. Itaque ex eo, quod certum eſt, id, quod incertum eſt, ducit hæc controverſia quod quondam ratiocinando fit, nomen etiam ratiocinationis accepit. Hæc quatuor controverſiarum genera, quæ in ſcripto naſcuntur, ſemper in qualitatis ſtatum cadere, cum Cicer: debemus exiſtimare, ut in primo genere diſceptetur, Utrum æquum ſit ex differentibus ſententiis accipi: in ſecundo verò, verbane plus, an ſententia valere debeant. in tertio, Utram legem ſequi ſit juſtiùs: in quarto, Oporteantne legem ſimilem ad factum,

quod venit ſine lege in judicium, accomodatè.

Quomodo ſtatus tractetur· Cap: XV.

IUdicatio cùm eſt conſtituta, propoſitio eſſe debet oratori, quo omnes argumentationes repertæ ex inveniendi locis conjiciantur, quòd ſatis ei, qui videt, quid in quoque loco lateat, quique illos locos tanquam theſauros aliquos argumentorum notatos habet. Quibus in mente & cogitatione defixis, & in omni re ad dicendum poſita excitatis, nihil erit, quòd in ullo dicendi genere, oratorem poſſit effugere. Diligenter tamen ordinem, collocationemque argumentorum attendet, & curabit, ut firmiſſimum quodque ſit primum, dum ea, quæ excellant, ſerventur, ad extremum, ſi quæ erunt mediocria (nam vitioſis nuſquam eſſe oportet locum) in mediam turbam conjiciantur. Reliquum nunc eſt, quando re argumentorum locis, & cauſarum conſtitutionibus dictum eſt, ut rationem, qua expoliuntur, ab oratore argumenta, quorum propria ſedes eſt in confirmatione, accuratè doceamus.

De Argumentatione. Cap: XVI.

ARgumentatio eſt argumenti, vel explicatio, vel artificioſa expoſitio. Sed ea con-

ficitur, cùm ex locis, de quibus superiori libro dictum est, aut certa, aut probabilia sumpseris, ex quibus id efficias, quod aut dubium, aut minùs probabile per se videtur. dubiis enim probari dubia quomodo possunt? Pro certis autem habemus primum quæ sensibus percipiuntur, aut quæ communi hominum opinione, atque sententia sunt comprobata: ut afficiendos esse honore parentes. Præterea, quæ legibus cauta sunt, quæ persuasione, si non omnium hominum, ejus certè civitatis, aut gentis, in qua res agitur, in mores recepta sunt, si quid inter utramque partem convenit: si quid probatum est, denique, cuicunque adversarius non contradicit, Probabilium autem genera sunt tria, unum firmissimum, quod fere accidit, ut liberos à parentibus amari: alterum velut propensiùs, eum, qui rectè valeat, in crastinum perventurum: tertium tantum non repugnans, in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. Ad probandum verò id, quod est dubium, hoc modo id, quod probabile est, potest adhiberi: sit dubium, an Catilina conjuravit, sumatur illud, quod credibile est. Homines æris alieni magnitudine oppressos eos denique egentes, & sumptuosos, facilè adduci, ut conjurent: Iam id, quod dubium erat efficitur probabile: Catilinam conjurasse. Sed hæc oratores non tenuiter, more Dialecticorum, sed copiosissimè expolliunt. Dicitur autem illa argumenti

expo-

expoſitio argumentatio, de cujus quatuor partibus ratiocinatione, inductione, enthymemate, & exẽplo breviter, & enucleatè diſſeremus.

De ratiocinatione. Cap: XVII.

Ratiocinatio, quam & ſyllogiſmum, & epicherema Græci vocant, conſtat propoſitione, cum qua ejus ratio jungitur, deinde aſſumptione, & ejus probatione, poſtremò complexione. Propoſitio eſt, per quam breviter locus is exponitur, ex quo omnis vis oportet emanet, ratiocinationis. Propoſitionis verò approbatio eſt, per quam breviter id, quod expoſitum eſt, rationibus firmatum perbabiliùs & apertiùs fit Aſſumptio, per quam id, quod ex propoſitione ad oſtendendum protinet, aſſumitur. Aſſumptionis approbatio, per quam id, quod breviter ſumptum eſt, rationibus firmatur. Complexio, per quam id, quod conficitur ex omni argumentatione, breviter exponitur, hoc modo fit propoſitio: Meliùs gubernantur ea, quæ conſilio geruntur, quàm quæ ſinè conſilio adminiſtrantur: deinde ſubjiciatur ratio, Exercitus enim is, cui præpoſitus eſt ſapiens Imperator, omnibus partibus commodiùs regitur quàm is, qui ſtultitia, & temeritate alicujus adminiſtratur. Aſſumptio deinde ponitur. Nihil autem omnium rerum meliùs quàm omnis mundus adminiſtratur. Aſſũ-

ptioni probatio adjungitur: Nam & signorum obitûs, & ortûs definitum quendam ordinem servant, & annuæ commutationes non modò semper eodem modo fiunt, verùm ad utilitatem quoque rerum omnium sunt accomodatæ. Tertio loco inducenda est complexio, quæ id infert, quod ex superioribus partibus cogitur, hoc modo. Cònsilio igitur mundus administratur. Hæc uberiùs, & doctius dicuntur in oratione, sed præcipiendi ratio hanc simplicem, & apertam brevitatem requirit.

Quot sunt partes ratiocinationis.
Cap: XVIII.

EX supradictis manifestum est, nihil referre, sive tripartitam, sive quinquepartitá putes, esse hanc argumentationem. Commodior tamen illa partitio videtur esse, quæ in tres partes distributa est, quod fit, si propositionem, & ejus rationem unam partem existimemus: alteram verò assumptionem, & ejus exornationem, at si separes propositionem à ratione, & assumptionem ab exornatione, in quinque partes exornata erit. Cùm propositio ex se intelligitur, sinè ratione assumenda est. Assumptio etiam cùm perspicua est nullius approbationis indiget. Quod si & propositio, assumptio perspicuæ sunt: utraq; approbatione præterita ratiocinationem conficiemus

mus hoc modo. Summoperè virtus expetenda est: At, prudentiam esse virtutem, in confesso est: Summoperè igitur prudentiam expetendam esse. Vitare autem similitudinem, quæ satietatis est mater, poterimus non semper à propositione ordiri, sed interdum à complexione, ab assumptione nonnunquam.

De Enthymemate. Cap: XIX.

ENthymema est imperfectus syllogismus, vel ut alii definiunt, syllogismi pars. Ratiocinatio enim tripartita est: ex tribus igitur ejus partibus si una prætereatur, bipartita fit argumentatio, quæ est enthymema, ut, omnes artes sunt expetendæ, igitur expetenda est eloquentia. Intelligitur enim assumptio. Propositione verò præterita fit enthymema, hoc modo: Eloquentia est ars, igitur est expetenda. Optimum autem videtur enthymema, quod fit expugnantibus. quod etiam solum enthymema quidam vocant, non quòd non omnis argumentatio bipartita proprio nomine enthymema dicatur, sed ut Homerus propter excellentiam commune Pòëtarum nomen, effecit apud Græcos suum, sic cùm omnis argumentatio bipartita enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrariis conficiatur, acutissima, sola propriè nomen commune possidet.

Ejus generis est illud Cic: Ejus igitur mor-

tis sedetis ultores, cujus vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis? Et illud Micipsæ ad Jugurtam apud Salustium: Quem alienum fidum invenies, si tuus hostis fueris? Enthymemate sæpiùs utuntur oratores, quàm ratiocinatione: quòd movit Aristotelem, ut enthymema syllogismum oratorium esse diceret. Enthymema Quinctilianus commentum, aut comentationem interpretatur quo nomine possint omnes animi cogitationes significari, argumentatio bipartita, signatur. Alii propterea credunt, bipartitam argumentationem Enthymema appellatum, quod in animo maneat condita illa pars, quæ silentio est præterita.

De Inductione. Cap: XX.

INductio est oratio, quæ rebus non dubiis captat assensionem auditorum, quibus assensionibus facit, ut illis dubia quædam res propter similitudinem earum rerum quibus assenserint, probetur: vel, inductio est argumentatio, quæ ex pluribus collocationibus pervenit, quo vult, hoc modo. Quod pomum generosissimum? puto, quod optimum: & equus, qui velocissimus: & plura in eundem modum Deinde hujus rei gratiâ illa proposita sunt: Ita hominum non claritate nascendi, sed qui virtute maximè excellet, erit generosissimus. Hoc genere argumentationis plurimum Socrates usus

est

est propterea quod nihil afferre ad persuadendum volebat, sed ex eo, quod sibi ille dederat, qui eum disputabat, aliquod conficere malebat quid ille ex eo, quod jam concessisset, necessariò approbare debebat. Sed in oratione perpetua dissimile est. Etenim sibiipsi respondet orator. Poëtæ vehementer inductione delectantur. Sed maximè omnium eam frequentavit Ovidius, apud quem & multa, & præclara sunt exempla: nos uno erimus contenti. Probat ille ad consolandam uxorem hac inductione asperas res, & tristes segetem, ac materiam esse gloriæ.

Materiamque tuis tristem virtutibus imple,
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, felix si Troja fuisset;
Publica virtutis per mala facta via est.
Ars tua Tiphy jacet, si non sit in æquore fluctus
Si valeant homines, ars tua Phœbe jacet
Quæ latet, inque bonis cessat non cognita rebus,
Apparet virtus, arguiturque malis.

Hoc in genere duo sunt diligenter cavenda, primum ut illud, quod inducemus pro similitudine, ejusmodi sit, ut sit necesse sic concedi. Deindè, ut illud, cujus confirmandi causa fiet inductio simile his rebus sit; quas res, quasi non dubias ante induxerimus.

De Exemplo. Cap: XXI.

Exem-

Exemplum est inductio imperfecta, vel quod idem est, inductio Rhetorica. Cicero pro Milone. Negant, intueri lucem esse fas ei, qui, ab se hominem esse occisum, fateatur, in qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum judicium de capite vidit M. Horatii fortissimi viri, qui nondum liberâ civitate, tamen Pop. Rom: comitiis liberatus est, cum sua manu sororem esse interfectam, fateretur. Aliqui Aristotelē, summum in omni scientia virū, temere ausi sunt reprehendere, quòd exemplum genus argumentationis fecerit. sed magnus ille vir & acuta mente præditus, majus quiddam prospexit, nimirum exemplum esse argumentum quidem à similitudine, sed in argumentatione positum, efficere novum argumentationis genus, quòd à ratiocinatione, & inductione sine controversia differt. Enthymema autem esse non potest, cum in enthymemate sēper generale aliquid vel ponatur, vel intelligatur: in exemplo vero ex una re singulari alia inducatur. Unde fit, ut sit quartum argumentationis genus, quod ea ratione ab inductione separatur, quâ Enthymema à syllogismo disjungitur.

De Epicheremate. Cap: XXII.

Quamvis argumentationis partes omnes sint jam expositæ, tamen operæ pretium fue-

fue-

fuerit, quid Epicherema quid Sorites, quid Dilemma sit, explicare. Nam authores, & quidem gravissimi, eorum mentionem fecerunt. Ea ubi explicata fuerint, facilè intelligitur. cur novæ argumentationis partes nō debeant existimari. Epicherema igitur Græci aliquando argumentationem vocant, nonnunquam etiam argumentationis partem, quam Cicero ratiocinationem appellavit, de qua paulò ante dictum est. Aliquando etiam Epicherema vocant breviter comprehensam ratiocinationē, cujus omnes partes in unam conferuntur, hoc modo: siné causa dominum servus accuset? Similis enim est locus apud Ciceronem pro Rege Dejotaro, quem servus apud Cæsarem accusabat: En crimen, en causa, cur Regem fugitivus, dominum servus accuset. Ubi vehemens argumentum Epicheremate inclusum & involutum est. Erit autem absoluta ratiocinatio, si hoc modo evoluta fuerit. Sinè causa non debet dominum servus accusare: hic medicus est servus Dejotari: non igitur debet siné causa dominum accusare.

De Sorite. Cap: XXIII.

Sorites contra, multas argumentationes acervatim convolvit, atque complectitur, unde nomen etiam invenit. Cicero scripsit de eo in libris de divinatione his verbis.

Si necesse sit, inquit latino verbo liceat Acer-
valem appellare, sed nihil opus est: ut enim
ipsa philosophia, & multa verba Græcorum,
sic sorites satìs latino sermone tritus est. Pul-
chrum inprimis est ejus exemplum apud eun-
dem Ciceronem: atque si etiam hoc natura
præscribit, ut homo homini quicunque sit, ob
eam ipsam causam, quod is homo sit, consultū
velit; necesse est, secundùm eandem naturā,
omnium utilitatem esse communem: Quod si
ita est, una continemur omnes, & eadem lege
naturæ, idque ipsum si ita est, certè violare al-
terum, lege naturæ prohibemur. Verum autē
primum verum igitur & extremum. Sed aper-
tissimè concludit sorites ille, qui est in quinta
Tuscul: propositum enim erat probare. Quod
esset honestum, id solum esse bonum, id autem
sic probat: Etenim quidquid sit, quod bonum
sit, id expetendum, quod autem expetendum,
id certè approbandum, quod vero approban-
dum id gratum, acceptumque habendum: Er-
go etiam dignitas ei tribuenda est. Bonum igi-
tur omne laudabile. Ex quo efficitur, ut quod
sit honestum, id sit solùm bonum. In quo
sorite cum per sex quasi gradus ad complexio-
nem perveniatur, quinque ratiocinationes in-
clusæ sunt. Sed hoc argumentandi genus sæpe
solet esse fallax, atque captiosum, dum enim
minuatim, & gradatim multa adduntur, peri-
culossima respondenti tela texitur: retexere

igitur oportet, & seorsim singula considerare, sic faciliùs universa frangentur, In hoc dispu-tandi genere frequentes fuerunt Stoici & Zeno, qui eorum inventor, & Princeps fuit. Sed maximè omnium illo delectatus dicitur Chrysippus, & Socrates inductione.

De Dilemmate. Cap: XXIV.

Dilemma est, in quo utrum concesseris, reprehenditur. Cicero patriam cum Catilina sic agentem inducit: Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si verus non opprimar: sin falsus, ut tandem aliquãdo timere desinam. Et in epistola ad Quintum Fratrem: Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas: sin autem exorabiles, summa levitas. Dictum est autem Dilemma: quod ita utrinque premat, ac urgeat, ut ex alterutra parte capiat adversarium, qua de causa cornutus etiam syllogismus vocatur: sic enim argumentationis cornua in eo disponuntur, ut qui alterum effugerit, in alterum incurrat: Cicero Complexionem appellat. Et si vera est, nunquam reprehendetur. sin falsa, duobus modis diluetur, aut conversione, aut alterius partis infirmatione. Cùm viderem, inquit, Varro apud Ciceronem, philosophiam Græcis literis diligentissimè explicatam, existimavi, si qui de nostris ejus studio tenerentur, si essent Græ-

 cis

cis literis eruditi. Græcam potiùs, quàm nostram lecturos: sin à Græcorum artibus disciplinisq; abhorrerent, ne hæc quidē curaturos, quæ sinè eruditione Græca intelligi non possunt: Itaque ea describere nolui, quæ nec indocti intelligere possent, nec docti intelligere curarent. Hoc dilemma deinde Cicero in eum convertit hoc modo: Imò verò & latina legent, qui græca non potuerunt, & qui græca potuerunt, non contemnent sua. Veterum scriptis celebrata est conversio ea, quā Evathlus, discipulus Pytagoræ, præceptoris dilemma elusit. Alterius partis infirmatione reprehenderetur, si diceret Cicero: Etsi doctis minùs esset necessarium, tamen in doctis latinè scribendo consuli debere. Non est autem, cur quisquam existimet, Complexionem genus esse argumentationis, à quatuor illis de quibus suprà dixi, diversum. Est enim ratiocinatio imperfecta, quæ à duabus partibus contrariis ducitur, cui si Assumptionem subjunxeris, efficies ratiocinationem perfectam, hoc modo: Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas? sin autem exorabiles, summa levitas. Sed vel implacabiles sunt iracundiæ, vel exorabiles, igitur in illis summa est acerbitas, vel summa levitas.

De Confutatione Cap: XXV.

Expo-

EXpositis generibus argumentationum, reliquum est, ut rationes, quæ refutandæ, ac reprehendendæ illæ sint, ostendamus. Refutatio dupliciter accipi potest. Nam & pars defensoris tota est posita in refutatione, & quæ dicta sunt ab adversario debent utrinque dissolvi, & hæc est propriè reprehensio, quam cum confirmatione, usu, & natura, & tractatione conjunctam esse diximus. Est autem reprehensio, per quam argumentando adversariorum confirmatio diluitur, aut infirmatio diluitur, aut infirmatur, aut elevatur. Hoc fonte inventionis eodē modo utetur, quo utitur confirmatio, propterea quod, quibus ex locis aliqua res confirmari potest, iisdem potest ex locis infirmari. Quare inventionem & argumentationum expolitionem sumptam ex illis, quæ ante præscripta sunt, hanc quoque in partem orationis transferri oportebit. Sed, ut faciliùs ea, quæ contradicentur, diluere aut infirmare possimus, observare debemus, aut totū esse negandum, quod in argumentatione adversarius sumpserit, si perspicuè falsum erit: ut pro Cluentio Cicero eum, quem dixerat accusator, epoto poculo concidisse, negat eodem die mortuum: aut redarguenda esse ea, quæ pro verisimilibus sumpta sunt. Primum dubia sumpta esse pro certis, deindè etiam in perspicuè falsis eadem posse dici. Tum ex his, quæ sumpserint, non effici, quæ velint. Acce-

dere autem oportet ad ſingula, ſic univerſa fa-
ciliùs frangentur.

Quomodo ſint argumentationes oratoriæ tractandæ.
Cap: XXVI.

IN oratione inſunt aliquando, & ratiocinationes breviter concluſæ, & aperta enthymemata, & inductiones, atquè exempla ſubtili quadam, & brevi oratione comprehenſa. Quod ut reprehendendum non eſt, ita diligentiſſimè eſt curandum, ne ſyllogiſmorum, & enthymematum turbâ conferta oratio: dialecticis enim diſputationibus, quam oratoriis actionibus erit propior, ac ſimilior? quòd longè aliter eſſe debet. Locuples enim, & ſpecioſa vult eſſe eloquentia quorum nihil conſequetur, ſi concluſionibus certis & crebris, & in unam propè formam cadentibus conciſa, & contemptum ex humilitate, & odium ex quadam ſervitute, & ex copia ſatietatem, & ex amplitudine faſtidium tulerit. Seratur igitur non ſemitis ſed campis: non uti fontes anguſti fiſtulis colliguntur, ſed ut latiſſimi omnes totis vallibus fluat: ac ſibi viam, ſi quando non acceperit, faciat. Adhibeatur in argumentando varietas, & jucunda quædam diſtinctio: figuris verborum, & ornamentis ſententiarum argumentatio expoliatur. Quò fuerit enim uberior, ac ſuavior, eò etiam erit credibilior. Nunc ſequitur, ut de peroratione dicamus.

De Peroratione. Cap: XXVII.

Extrema pars orationis est peroratio, quæ divisa est in duas partes, Amplificationem, & Enumerationem. Augendi autem, & hic est proprius locus in perorando, & in ipso cursu orationis declinationes ad amplificandum dantur, confirmatâ re aliquâ, aut reprehensâ. Omnes enim affectus, etiamsi quibusdam videntur in procemio, atque peroratione sedem habere, in quibus sanè sunt frequentissimi, tamen aliæ quoque partes recipiunt, sed breviores, ut cùm ex his plurima sunt reservanda. At hic, si usquam totos eloquentiæ aperire fontes, licet: hic denique efficiendum est oratori, ut non modò auditores, qui suâ sponte se dant, & quo impellit ipse; inclinant, atque propendent, penitùs incitentur, sed ut quietos etiam, & langventes possit vi orationis permovere. In quo, & si plus est operis, tantam vim habet, tamen illa, quæ rectè, à bono Poëta dicta est Flexanima, atque omnium regina rerum oratio, ut non modò inclinantẽ erigere, aut stantem inclinare, sed etiam adversantem & repugnantem, ut imperator bonus, ac fortis, capere possit. Quod usque eò magnum est, atque præclarum, usque eo admirabile, ut in eo penè sint omnia. Ad id autem consequendum, quæ superiore libro de am-

plificatione dicta sunt, valde conducunt: Sed illud caput est, in quo optimi & gravissimi authores una voce consentiunt, ut omnes animi motus, quos orator adhibere volet auditoribus, in ipso oratore impressi sint, atque inusti. Neque enim facile est perficere ut incitentur alii, nisi is, qui dicit, iis ipsis sensibus, ad quos illos adducere vult permoveatur. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, nisi quæ, admoto igni, ignem concipere possit? sic nulla mens est, tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi Inflammatus ipse ad eam, & ardens accesserit. Primum est igitur ut apud eum, qui dicit valeant ea, quæ valere apud auditores, volet: afficiaturque priùs, quàm afficere conetur. Nihil autem opus est simulatione, & fallaciis, ut toties omni animi motu conciteтur, ipsa enim natura orationis ejus, quæ suscipitur ad aliorum animos permovendos, oratorem ipsum magis etiam, quàm quendam eorũ, qui audiunt, permovet: Miram etiam vim habet in hoc ipsúm imagines rerum absentiũ ita complecti animo, ut eas cernere oculis, ac præsentes habere videamur, has quisque bene conceperit, is erit in affectibus potentissimus. Hæc, quæ dicta sunt, vera esse judicant multæ Ciceronis perorationes. Jus pro Milone, ubi ait, sed finis sit, neque enim præ lacrymis defendi vetat. Et pro C. Rabirio posthùmo. Sed jam

jam quoniam, ut spero, fidem, quam potui, tibi præstiti Posthume, reddam etiam lacrymas, quas debeo. Et paulò post: Iam dicat tot hominū fletus, quàm sis charus tuis & me dolor debilitat, includitque vocem. Aliis autem affectibus aliæ ejusdem perorationes sunt plenæ. Enumeratio autem nonnunquam laudatori, suasori non sæpe, accusatori sæpius, quàm reo est necessaria. Hujus tempora duo sunt: si aut memoriæ diffidas eorum, apud quos agas, vel intervallo temporis, vel longitudini orationis, vel si frequentatis firmamentis vim est habitura causa majorem: quæ autem repetimus, quàm brevissimè dicenda sunt ?, & quod græco verbo patet, decurrendum per capita, nam si morabimur, non jam enumeranda erunt, cum pondere aliquo dicenda sunt, & aptis excitanda sententiis, & figuris utique varianda: alioqui nihil est odiosiùs recta illa repetitione, velut memoriæ auditorum diffidentis. Est etiam in enumeratione vitandum, ne ostentatio memoriæ suscepta videatur esse puerilis.

Finis Libri Secundi.

DE ARTE RHETORICA LIBER III.

De Elocutione. Cap: I.

PRoximo libro ratio inventa collocandi, atque disponendi explicata est. Hic jam elocutionis rationem tractabimus, in qua Oratorem excellere, cætera in eo latere, indicat nomen ipsum. Non enim inventor, aut cōpositor, aut auctor hæc complexus est omnia, sed & græcé ab eloquendo Rhetor, & latinè Eloquens dictus est. Cæterarum enim rerum, quæ sunt in Oratore, partem aliquam sibi quisque vendicat, dicendi autem, id est eloquendi maxima vis huic soli conceditur: Eloqvi autem est, omnia quæ mente conceperis promere, atque ad audientes proferre. Sinè quo superuacua sunt priora, & similia gladio condito, atque intra vaginam hærenti. Hæc itaque maximè docetur: hoc nullus nisi arte assequi potest: huc studium adhibendum: hoc exercitatio petit, hoc imitatio, hic omnis ætas cōsumitur: hoc maximè orator oratore præstantior.

tior. Ideoque M. T. inventionem quidem, ac diſpoſitionem prudentis hominis putat, eloquentem, id eſt, in eloquendo excellentem putat, qui ita dicit, ut probet, ut delectet, ut flectat. Sed probare neceſſitatis eſt, delectare ſuavitatis, flectere verò victoriæ. Hæc cùm ita ſint, meritò tertius hic liber, qui elocutionis præcepta continet, ut duobus ſuperioribus utilior eſt, ſic etiam erit aliquantò longior.

Quæ in elocutione ſpectanda ſint.
Cap: II.

HÆc in elocutione ſpectanda sunt, ut latinè, ut planè, ut ornatè, ut ad id, quodcũque agetur aptè, congruẽterq; dicamꝰ. De ratione puri, dilucidique ſermonis, & ſi permagni eam facere debeamus, cùm verborum delectus origo ſit eloquentiæ, locus hîc præcipiendi non eſt. Nam traditur literis doctrinaque puerili, & conſuetudine ſermonis quotidiani, & lectione veterum oratorum, & Poëtarum confirmatur. Reliquas igitur duas partes, quibus omnis admiratio ingenii, omnis laus eloquentiæ continetur, explicemus: quæ duæ partes illuſtrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cumulandæ, quarum altera dici poſtulat ornatè, altera aptè, hanc habent vim, ut quàm maximè in ſenſus eorum, qui audiunt, influat, & quàm plurimis ſit rebus inſtructa.

De Ornatu. Cap: III.

ORnatur igitur oratio genere primùm, & quasi colore quodam, & succo suo, nam ut gravis, & suavis, & erudita sit, ut liberalis, ut admirabilis, ut polita, ut sensus, ut dolores habeat, quantum opus sit, non est singulorum articulorum, in toto spectantur hæc corpora. Genus igitur dicendi est eligendum, quod maximè teneat eos, qui audiunt, & quod non solùm delectet, sed etiam sinè satietate delectet. Sed volenti ornatè dicere diligentissimè sylva rerum primùm, sententiarumq; comparanda est. Rerum enim copia verborum copiam gignit, & si honestas in rebus ipsis, de quibus dicitur, existit ex rei natura quidam splẽdor in verbis, facileq; suppeditatur omnis apparatus ornatusque dicendi.

De ornatu orationis. Cap: IV.

OMnis oratio conficitur ex verbis, quorum primùm nobis ratio simpliciter videnda est, deinde conjunctè. Nam est quidam ornatus orationis, qui ex singulis verbis est, alius, qui ex continuatis, conjunctisq; constat. Ergo utemur verbis, aut iis, quæ propria sunt, & certa quasi vocabula rerum, penè una nata cum rebus ipsis, aut iis, quæ novamus & facimus ipsi.

De

De verbis simplicibus. Cap: V.

VErba simplicia natura sunt, alia conso-nantiora, grandiora, leviora, & quo-dammodo nitidiora, alia contra. Con-sonantiora enim sunt, Quanquam, Moderatio, & Concertare, quàm Etsi, Modestia, & Confli-gere. Grandiora, Immanis, Contrucidare, O-ptimus, Officiosissimus, quàm hæc, Magnus, Necare, Bonus, Officiosus. Nitidiùs etiam Bos, quàm Vacca. Vt syllabæ autem è literis meli-ùs sonantibus clariores sunt, ita verba è sylla-bis magnis vocalia, & quo plus quæque spi-ritus habet, eo pulchrior: & quod facit sylla-barum, idem verborum quoque inter se copu-latio, ut aliud alii junctum meliùs sonet. In universum quidem optima simplicium cre-duntur, quæ aut maximè exclamant, aut sono sunt jucundissima. Et honesta quidem turpi-bus potiora semper, nec sordidis unquam in o-ratione erudita locus. Clara verò, ac sublimia materiæ modò concernenda sunt. Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi: & quæ hu-milia circa res magnas, apta circa res minores videntur: & sicut in oratione nitida notabile est humilius verbum, & velut macula, ita à sermone tenui sublime, nitidumque discordat, fitque corruptum, quia in plano tumet. Sed hæc ferè aurium quodam judicio sunt ponde-

randa

randa, in quo consuetudo etiam bene loquendi valet plurimùm. Sed quoniam tria sunt in verbo simplici, quæ orator afferat ad illustrandam, atque exornandam orationem, aut inusitatum verbum, aut novatum, aut translatum de singulis breviter dicamus.

De verbis inusitatis. Cap: VI.

INusitata sunt prisca feré, ac vetusta & ab usu quotidiani sermonis jam diu intermissa, quæ sunt Pòëtarum licentiâ liberiora, quám Oratorum, eoque ornamento acerrimi judicii P. Virgilius unicè est usus, olli enim, & quianam, & poné, pellucent: & aspergunt illam, quæ etiam in picturis est gratissima, vetustatis imitabilem arti authoritatem. Habet etiam in oratione Pòëticum aliquod verbum dignitatem, si rarò etiam, & in loco adhibeatur. Neque enim est, cur illud quisquam fugiat dicere. ut Cælius, sobolem, aut effari, aut nuncupari, & alia multa: quibus loco positis grandior, atque antiquior, oratio sæpe videri solet.

De verbis novis. Cap: VII.

NOvantur autem verba, quæ ab eo, qui dicit, ipso gignuntur, ac fiunt, aut similitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut adjunctione verborum. Similitudine: ut syl-

laturit

laturit, à Cicerone formatum eſt: & ab Aſinio, Fimbriaturit, ad ſimilitudinem verbi proſcripturit, & à Liuiò ſoboleſcere, ab Horatio, juveneſcere, á Virgilio lenteſcere, & igneſcere dictum eſt, ut ferveſcere. Imitatione facta ſunt tinnio, rugio, clangor, murmur, aliaque permulta. Inflexione, ut à bibo, biboſus, inflexit Laberius, Mimographus, Adjunctione verſutiloquus, & expectorare, novavit Ennius. Sed Græcis magis conceſſum eſt fingere, audendum tamen aliquando, & ſi quid periculoſius finxiſſe videbimur, quibuſdam remediis præmuniendum eſt: Ut ita dicam, Silicet dicere, Quodam modo, Permitte mihi ſic dicere. In quo non falſi judicium noſtrum, ſolicitudine ipſa manifeſtum erit, nunc quoniam de verbis, inuſitatis, & novis dictum eſt, de tropis, nam illis verba transferuntur, exponamus.

De Tropis. Cap: VIII.

TRopus eſt verbi, vel ſermonis à propria ſignificatione in aliam cum virtute mutatio: ut cum dicimus, lætas ſegetes, verbum, lætas à propria ſignificatione, quâ lætos homines dicimus, ad ſegetes cũ virtute transfertur. Sunt autem tropi numero undecim. In uno verbo ſeptem Metaphora, Synecdoche, Metonymia, Antonomaſia, Onomatopœia, Catachreſis, Metalepſis. In oratione verò

qua-

quatuor, Allegoria, Periphrasis, Hyperbaton, & Hyperbole: de quibus, tametsi nondum de eo dicamus ornatu, qui ex conjunctis continuatisque verbis constat, breviter scribemus, ne iterum de tropis differere cogamur.

De Metaphora. Cap: IX.

INcipiamus igitur ab eo, qui cum frequentissimus est, tum longè pulcherrimus, Translationē dico, quæ Metaphora Græcè vocatur. Latissimè enim patet. Eam necessitas genuit inopiâ coacta, & angustiis, post autem delectatio, jucunditasque celebravit: Nam ut vestis frigoris depellendi causa reperta primo, post adhiberi cæpta est ad ornatum etiam corporis, & ad dignitatem, sic verbi translatio instituta est inopiæ causa, frequentata delectationis. Est autem translatio cum nomen, aut verbum propter similitudinem transfertur ex eo loco, in quo proprium, est in eum, in quo proprium deest, aut translatum proprio melius est. Id facimus, aut quia necesse est, aut puta significantiùs, aut quia decentiùs. Nam gemmare vites, luxuriem esse in herbis, lætas segetes etiam rustici necessitate dicunt, Oratores durum hominem, aut asperum. Non enim proprium erat, quod darent his affectionibus nomen jam incensum irâ inflammatum cupiditate, & lapsum errore, significandi gratia. nihil

Nihil enim horum suis verbis, quam his accersitis, magis proprium erat. Illa ad ornatum, lumen orationis, & generis claritatem, & concionum procellas, & eloquentiæ flumina, ut Cice. pro Milone: Clodium fontem ejus gloriæ vocat, & alio loco segetem, ac materiam. Illud autem admirandum videtur; quid sit, quod omnes translatis, & alienis magis delectantur verbis, quàm propriis, & suis. Nam si res suum nomen, & proprium vocabulum non habet; ut pes in navi, ut in vite gemma, necessitas cogit, quod non habeas, aliunde sumere: sed in suorum verborum maxima copia tamen homines aliena multò magis si sunt ratione translata, delectant. Causa autem illa est, quòd translatio est similitudo. ad unum verbum contracta, similitudine autem mirificè capiuntur animi. Eo autem distat, quod illa comparatur rei, quàm volumus exprimere, hæc pro ipsa re dicitur. Computatio est, cùm dico de homine leo est.

Quotuplex sit translatio. Cap: X.

MEtaphoræ autem vis omnis quadruplex est. Cùm in rebus animalibus aliud pro alio ponitur: ut Livius Scipionem à Catone allatrari solitum refert. Inanima pro aliis generis ejusdem sumuntur, ut, concentu virtutum nihil est suavius. Aut pro rebus animalibus inanima: ut;

Duo-

Duo fulmina belli
Scipiadas Aut contra,
Sedet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Præcipuèque ex his oritur mira sublimitas quæ audaci, & proximè periculum translatione tolluntur, cum rebus sensu carentibus actum quendam, & animos damus, qualis est.

Pontem indignatus Araxes.

& illa Ciceronis: Quid enim tuus ille Tubero districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? In translatione primùm fugienda est dissimilitudo, qualis est in illo Ennii: Cæli ingentes fornices. Deinde videndum est, ne longè simile sit dictum: Syrtim patrimonii, scopulum libentiùs dixerim: Charybdim bonorum: voraginem potiùs. Faciliùs enim ad ea, quæ visa, quam ad illa, quæ audita sunt, mentis oculi feruntur. Sunt quædam & humiles translationes, ut Saxea est verruca: quædam majores, quàm res postulat: ut Tempestas commessationis: quædam minores, ut commessatio tempestatis. Ut modicus autem atque opportunus ejus usus illustr at orationē, ita frequens, & obscurat, & tædio complet: continuus verò in allegoriam & ænigma exit. Quod si vereare, ne paulò durior translatio esse videatur, molienda est præpositio sæpe verbo, ut, si olim M. Catone mortuo pupillum senatum

senatum quis relictum dicat: paulò duriùs sin, ut ita dicam, pupillum, aliquanto mitiùs est. Etenim verecunda debet esse translatio, ut deducta esse in alienum locum, non irruisse, atque ut precariò, non vi, venisse videatur. Diligenter etiam notandum est, ne omnia, quæ Poëtis permissa sunt, convenire Oratori putemus. nec enim pastorē populi authore Homero dixerim, nec volucres pennis remigare, licèt Virgilius in apibus ac Dædalo speciosissimè sit usus. Modus autem nullus est florentior in singulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi, quàm hic. ideoque in illò explicando meritò longiores fuimus.

De Synecdoche. Cap: XI.

SYnecdoche tropus est, in quo ex parte totum, aut contrà, ex antecedentibus sequentia intelliguntur. Quæ descriptio octo illos modos comprehendit, quibus fit synecdoche, quos gravissimi scriptores tradiderunt. Ex parte totum intelligitur, ut ex puppi navis: ensis ex Mucrone: aut ex tecto domus. Cicero: Mucrones eorum â jugulis nostris rejecimus. Huc pertinet, cùm vel ex uno plures significantur. Livius: Romanus prælio victor: & Virgilius,

Hostis habet muros.

Vel genus ex forma, id est, parte illi subjecta Virgilius: G *Den-*

Dentesque Sabellicus exacuit sus

Pro quovis sue: vel ex materia res univers[a] quâ ratione & ferrum pro gladio, & pinus pr[o] navi, & aurum atque argentum pro aurea, & argentea pecunia sumitur. Cic: Homines in structi & certis locis cum ferro collocati. C[on]trà verò, & ex toto pars declaratur, ut in il[lo] Virgilii:

Fontemque ignemque ferebant.

De quo genere est, cum aut è pluribus unus in telligitur. Cicero ad Brutum: Populo, inquit imposuimus, & oratores visi sumus: cum de s[e] tantùm loqueretur: Aut è genere pars illi sub jecta, Virgilius:

Prædamque ex unguibus ales
Projecit fluvio Pro Aquila.

Ex antecedentibus sequentia monstrantur: ut cum ait idem Poëta:

Aspice aratra jugo referunt suspensa juvenci.

Vt ex his perspicuum est, quæ hoc & proximo capite dicta sunt. Transaltio permovendis animis plerumquè, & signandis rebus, ac sub oculos subjiciendis reperta est: Synecdoche variare sermonem potest, ut ex uno plures intelligamus, parte totum, specie genus, præcedentibus sequentia vel contrà, omnia liberiora Poëtis, quàm Oratoribus.

De Metonymia. Cap: XII.

Metonymia eſt tropus, in quo cauſas per effecta, vel effecta per cauſas, vel ex eo, quòd continet, id quod continetur, vel rem è ſigno intelligimus. Per cauſas effecta declaramus, cùm inventor, aut alicujus rei author, pro re inventa ponitur. Virgilius:

Onerantque caniſtris
Dona laboratæ Cereris.

Hoc modo Platonem, Ariſtotelem, Demoſthenem, frequenter pro eorum ſcriptis ponimus. Cicero: Lectitâſſe Platonem ſtudioſè, audiviſſe etiam Demoſthenes dicitur. Ex effectis autem cauſa ſignificatur, cùm ſacrilegium deprehenſum, & ſcelus, dicimus pro ſcelerato. Hunc mœſtum timorem, triſtem ſenectutem, & pallidam mortem eleganter optimi dicunt authores: Virgilius:

Mæſtumque timorem. Mittite:

Horatius:

Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas,
Regumque turres

Ex eo, quod continet, id, quod continetur, venuſté etiam intelligitur: Sic benè moratæ urbes vocantur, ſic ſeculum felix, ſic Roma pro Romanis, Athenæ pro Athenienſibus frequenter ponuntur, Virgilius:

Cælo gratiſſimus amnis. Id eſt, Cæleſtibus. Cicero: Vt omittam illas omnium doctrinarum inventrices Athenas, in quibus ſumma dicendi vis & inventa eſt, & perfecta: Athenas dixit,

pro Athenienſibus. Huc referuntur etiam illa, cùm ex poſſeſſore res, quæ poſſidetur, aut à duce exercitus ſignificatur. Virgilius:

Iam proximus ardet
Vcalegon. Id eſt Vcalegontis domus. Sic hominem devorari, cujus Patrimonium devoratur: & ab Annibale apud Cannas cæſa ſexaginta millia dicimus, id eſt, ab ejus copiis. E ſigno denique res monſtratur, unde toga, quæ pacis erat inſigne & otii- pro pace & faſces uſurpantur pro magiſtratu. Virgilius

Non illum populi faſces, non purpura Regum
Flexit.

Metonymiam, ut ait Cicero, Rhetores hypallagen vocant.

De Antonomaſia Cap: XIII.

ANtonomaſia ponit aliquid pro nomine: ut Everſor Carthaginis, & Numantiæ, pro Scipione, & Romanæ eloquentiæ princeps pro Cic: Epitheton autem, ſive latinè malis dicere, appoſitum, non eſt tropus, quia nihil vertit: Neceſſe eſt enim ſemper, ut id, quòd eſt appoſitum, ſi à proprio divertis per ſe ſigniſicet, & faciat Antonomaſiam. Nam ſi dicas, Ille qui Carthaginem & Numantiam evertit, Antonomaſia eſt: ſi adjeceris, Scipio appoſitum, Appoſito & frequentiùs & liberiùs poetæ utuntur, namquæ illis ſatis eſt, con-
venire

venire verbo, cui apponitur: & ita, Dentes albi, & humida vina apud eos non reprehenduntur. Apud Oratorem, nisi aliquid efficitur, redundat. Tum autem efficitur, si sine illo, quod dicitur, minus est. qualia sunt, O scelus abominandum, O deformem libidinem. Exornatur autem res tota maximè translationibus: Cupiditas effrenata, & insanæ substructiones. Solet etiam fieri aliis adjunctis Epitheton tropis, apud Virgilium: turpis egestas, & tristis senectus. Verumtamen talis est ratio hujus virtutis, ut sinè appositis nuda sit, & velut incompta oratio, ne oneretur tamen multis. nam fit longa, & impedita.

De Onomatopœia. Cap: XIV.

Onomatopæia, id est fictio nominis, Græcis inter maximas habita virtutes, latinis vix permittitur. Ab his tamen plurima sunt per Onomatopæiam posita, qui primi sermonem fecerunt, optantes affectibus nomen. Nam mugitus, & sibilus & murmur, & vagitus, aliaque quam plurima inde venerunt. At nunc raro & cum magno judicio hoc genere utendum est, ne novi verbi assiduitas odium pariat: sed si commodè quis eo utatur, & raro, non modo non offendet novitate, sed etiam exornabit orationem.

De Catechresi Cap: XV.

ABusio quàm *Catachresin* appellant, est quæ verbo simili, & propinquo, pro certo, & proprio abutitur, hoc modo: vires hominis breves sunt, aut parva statura, aut longum in homine consilium, aut, uti pauco sermone, aut cùm grandem orationem pro magna minutum animum, pro parvo dicimus, sic Virgilius

Instar montis equum divina Palladis arte
Ædificant. Et: *quin protinus omnia*
Perlegerent oculis.

Sic Pixides cujuscunqe materiæ sunt, & parricida matris quoque, aut sororis interfector dicitur. Abutimur autem verbis propinquis, non solùm in his, quæ nomen non habent, ut de pixide, & parricida diximus, sed etiam in his, quæ habent; ut grandis oratio, equum ædificant, perlegerent oculis, vel quod delectat, vel quod licet. Sed hoc interest inter abusionem, & translationem, quòd abusio licet impudens non sit, est tamen licentior, & audacior, quàm translatio. Ex quo apparet, duos hos tropos ita similes esse, ut tamen sint diversi.

De Metalepsi. Cap: XVI.

SUperest ex his, qui aliter significant, Metalepsis, id est, transsumptio ex alio in aliud

velut

velut viam præstans. Tropus autem est rarissimus, & maximè improprius, Virgilius

Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas.

Gradatim enim ab aristis ad spicas, à spicis ad segetes, ab his ad æstates, ab æstatibus ad annos acceditur. Idem etiam Poëta in primo lib: Æneid: sic ait.

Speluncisque abdidit atris.

Ubi speluncæ nigræ, ac per hoc crassis, & obscuris tenebris circumfusæ, ad extremum deniqué infinita altitudine depressæ intelliguntur.

De Allegoria. Cap: XVII.

Allegoria, quam inversionem interpretamur, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam interim contrarium. Aliud Virgilius:

Sed nos immensum spatiis confecimus æquor
Et jam tempus, equum spumantia solvere colla.

Habet usum talis Allegoriæ frequenter oratio, sed rarò totius, plerumqe apertis permista est Tota apud Cic: talis est: Hoc miror enim, quæroquè, quenquam hominem ita pessundare alterum verbis velle, ut etiam navem perforet, qua ipse, naviget. Illud commistum frequentissimum. Equidem cæteras tempestates, & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum, semper Miloni putavi esse subeundas: nisi adjecisset, fluctibus concionum, esset allego-

ria, non eam miscuit. Illud verò longè speciosissimum genus orationis, in quo trium permista est gratia, similitudinis, allegoriæ, & translationis. Quod fretum, quem Euripum tot motus, tamque varias habere creditis agitationes, commutationes, fluctus, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum. Dies intermissus unus, aut nox interposita sæpè perturbat omnia, & totam opinionem parva nonnunquam commutat aura rumoris. Nam id quoque inprimis est custodiendum, ut quo genere cæperis translationis, hoc desinas. Multi enim cùm, initium à tempestate sumpserunt, incendiô aut ruinâ finiunt, quæ est inconsequentia rerum fædissima. Cæterùm allegoria parvis quoque ingeniis, & quotidiano sermoni frequentissimè servit, nam illa in agendis causis trita, pedem conferre &, jugulum petere, & sanguinem mittere, inde sunt. Allegoria quæ est obscurior, ænigma dicitur, vitium profectò, siquidem dicere dilucidè virtus, quo tamen & pòëtæ utuntur. Virgilius

Tres pateat cæli spatium non ampliùs ulnas

Et oratores nonnunquam, ut in Triclino Coa in cubiculo Nola.

De Ironia. Cap: XVIII.

IN genere, quo contraria ostenduntur, Ironia est, quam illusionem vocant, quæ non solum

aliud

aliud sensu, aliud verbis ostendit, sed contrarium: Ea aut pronuntiatione intelligitur, aut personâ, âut rei naturâ. Nam si qua earum verbis dissentit, apparet, diversam esse orationi voluntatem, Cic: in Clodium: Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita ante acta servavit, & Turnus apud Virgilium:

Metuque timoris
Argue tu Drance, quando tot cædis acervos
Teucrorum tua dextera dedit.

De Periphrasi. Cap. XIX.

CUm pluribus verbis id, quod uno aut paucioribus dici potest, explicatur, Periphrasim vocant, circuitum loquendi, qui est apud poëtas frequentissimus Vt

Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, atq; modo divûm gratissima serpit.

Et apud Oratores non rarus, semper tamen adstrictior; quidquid enim significari breviùs potest, & ornatu latiùs ostenditur, periphrasis est. Verùm ut cùm decorem habet periphrasis, ita cùm in vitium incidit, perissologia dicitur, obstat enim, quidquid non adjuvat.

De Hyperbato. Cap XX.

HYperbaton, id est transgressio, est, quæ verborum perturbat ordinem, perversione, aut transjectione. Perversione, ut vulgò mecum, tecum, secum, apud Oratores & Historicos, quibus de rebus, apud Virg. *Maria omnia circùm*. Transjectione, ut, animadverti, judices omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes. Hujusmodi transjectio, quæ rem non reddit obscuram, multùm proderit ad continuationes, de quibus postea dicetur: in quibus oportet verba sicuti ad pòëticum quendam extruere numerum, ut perfecte, & perpolitissimè possint esse absolutæ. Pòëtæ quidem etiam verborum divisionem faciunt, & transgressionem.

Hyperboreo septem subjecta Trioni. Quod oratio nequaquam recipiet.

De Hyperbole. Cap: XX.

HYperbole est ementiens superjectio, cujus virtutis est ex adverso, peraugendi, ac minuendi, Virgilius:

Geminique minantur. In cœlum scopuli.

Et, Fulminis ocyor alis.

Cicero in Antonium: Quæ Charybdis tam vorax? Charybdim, dico. quæ si fuit, fuit animal unum: Oceanus medius fidus vix videtur, tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam citò absorbere potuisse. Illud Virgilii ad minuendam.

Vix

Vix ossibus hærent.

Sed tam in augendo, quàm in minuendo serve tur mensura quædam. Quamvis est enim omnis hyperbole ultra fidem, non tamen esse debet ultra modum.

De ornatu, qui est in verbis conjunctis. Cap: XXII.

SEquitur continuatio verborum, duas res maximé, collocationem primùm, deinde modum quendam, formamque desiderat. Tum & verbis & sententiis oratio confirmanda est, de quibus post tropos aptissimè dicemus, deinde de collocatione, postrèmò de modo, & forma, id est numeris: qui sunt adhibendi in oratione, disseremus.

De figuris. Cap: XXIII.

FIgura(sicut nomine ipso patet)est conformatio quædam orationis, remota à communi, & primùm se offerente ratione. Differt autem à tropis figura, quia propriis verbis figura fieri potest, quod in tropos non cadit: ut fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani: figura est in verbo geminato in sua significatione permanente. Illud tamen notandum coire frequnter in easdem sententias & tropum, & figuram. Tam enim translatis verbis quàm

quam propriis figuratur oratio ut: Qui spem Catilinæ mollibus sententiis aluerunt, conjurationemque nascentem corroboraverunt, Aluerunt, & corroboraverunt translata sunt & similiter desinentia, similiterque cadentia,

De generibus figurarum.
Cap: XXIV

SIcut omnem orationem, ita figuras quoque necesse est versari in sensu, & in verbis. Ut verò natura prius est, concipere animo res quam enuntiare: de iis figuris ante loquendum esset, quæ ad mentem pertinent: sed facilitatem secuti, de figuris verborum priùs dicemus. Est autem verborum exornatio, quæ ipsius sermonis insignitâ continetur perpolitione· Inter conformitatem verò verborum, & sententiarum hoc interest, quòd verborum conformatio tollitur, si verba mutaris: sententiarum permanet, quibuscunque verbis uti velis: ut, Nunc verò quid agat, quid moliatur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare nostrorum putat? Repetitio est, verborum figura & interrogatio, figura sententiarum, persæpe enim unus, & idem locus, & verborum, & sententiarum ornamentis illuminatur, muta verba. Quid agat, & moliatur, ac denique quid cogitet, quem ignorare nostrum putat? Repetitio tollitur, interrogatio permanet,

niet, semperque permanebit, quibuscunq; verbis uti velis. Sed quoniam parum inter authores convenit de numero, & nominibus figurarum, & in eo etiam magna discrepantia est, quod aliquæ à quibusdam inter verborum ponuntur, quæ ab aliis inter sententiarum ornamenta numerantur, nos mediam viam secuti, ea de quibus gravissimorum scriptor major consensus est, explicabimus.

Quot modis fiunt figuræ verborum.
Cap: XXV.

Figuræ verborum tribus maximè fiunt modis; per adjectionem, detractionem, similitudinem. Per adjectionem, ut Cicero pro Milone: Occidi, occidi non Spurium Melium: quo, loco verborum, occidi figuratè geminatum est: Per detractionem etiam fiunt figuræ; in quibus multum est venustatis: Cicero in Catilinam: Abiit, excessit, erupit, evasit; ubi conjunctiones prætermittuntur. Sed tertium genus figurarum, quod quandam vocum habet similitudinem, & aures præcipuè in se vertit, & animos excitat, Cicero in Oratore; Itaque efficis, ut cum gratiæ causa nihil facias omnia tamen sint grata, quæ facis.

De figuris, quæ fiunt per adjectionem.
Cap: XXVI.

Re-

REpetitio est, cùm ab eodem verbo ducitu[r] sæpius oratio, vel, ut Cicero describi[t] Est ejusdem verbi crebra á primo repeti-tio, quòd acriter, & instanter fit, Cicero i[n] Catilinam, Nihil agis, nihil moliris, nihil co-gitas, quòd ego, non modò audiam, sed etia[m] videam, planéquè sentiam. Idem contra Ru-lum: Quid enim est tam populare, quàm pa[x] quà non modò hi, quibus natura sensum dedi[t] sed etiam tecta, atque agri mihi lætari viden-tur. Quid tam populare, quàm libertas? qua[m] non solùm ab hominibus, verùm etiam á be-stiis expeti, atque omnibus rebus anteponi vi-detis. Quid tam populare, quàm otium? quo[d] ità jucundum est, ut & vos, majoresq; vestri & fortissimus quisque vix maximos labores su-scipiendos putet, ut aliquando in otio possi[t] præsertim cum imperio, ac dignitate.

De Conversione,

COnversio est, cumin idem verbum conj-citur sæpius oratio. Cicero in Antonium Doletis, tres exercitus populi Romanu[m] interfectos? Interfecit Antonius. Desiderati[s] clarissimos cives? eos quoque eripuit vobi[s] Antonius. Authoritas hujus ordinis afflict[a] est? afflixit Antonius.

De Complexione.

Con

Complexio eſt, quæ repetitioem, & converſionem complectitur. Qui ſunt, qui rem ſæpe repetunt? Carthaginenſes: Qui ſunt, qui crudele bellum in Italia geſſerunt? Carthaginenſes. Qui ſunt, qui Italiam deformaverunt? Carthaginenſes. Qui ſunt, qui ſibi poſtulant ignoſci? Carthaginenſes: Cicero pro lege Agraria. Quis legem tulit? Rullus. Quis majorem populi partem ſuffragiis privavit? Rullus. Quis comitiis præfuit? Idem Rullus.

De Conduplicatione:

Conduplicatio eſt verborum geminatio, quæ habet interdum vim, leporem aliás. Geminantur autem verba modis pluribus, aut enim adjungitur idem iteratum, ut Cic. in Cat. Vivis & vivis non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam. Aut idem ad extremum refertur. Cicero in Verrem: multi & graves dolores inventi parentibus, & propinquis multi. Aut continenter unum verbum non in eadem ſententia ponitur? Cicero pro Ligario, Principum dignitas erat pené par non par, fortaſſe eorum qui ſequebantur: Aut poſt aliquam interjectionem repetuntur. Cicero. Bona, miſerum me! (conſumptis enim lacrymis tamen infixus animo hæret dolor) bona inquam Cn. Pompeii acerbiſſimæ voci ſubjecta

cta præconis: Possunt quoq; media respondere, vel primis, ut Virg.

Te nemus Angitiæ; vitrea te Fnainus unda.

Vel ultimis: Cicero in Verrem, Hæc navis onusta ex præda Siciliensi: cum ipsa quoque esset ex præda: interim sententia tota reperitur Cicero in eodèm libro. Quid Cleomenes facere potuit non enim possum quenquam insimulare falsò. Quid in quam Cleomenes magnopere facere potuit; ille vero apud Ciceronem locus est pulcherrimus, in quo & primo verbo longo intervallo redditum est ultimum, & media primis, & mediis ultima congruunt Vestrum jam hic factum reprehenditur P. C. non meum: at pulcherrimum quidem factum. verùm ut dixi, non meum, sed vestrum.

De Traductione.

TRaductio est ejusdem verbi crebriùs positi quædam distinctio, quæ facit, ut cùm idem verbum crebriùs ponatur, non modò non offendat animum, sed etiam concinniorem orationem reddat, hoc pacto: Qui nihil habet in vita iucundius vitâ, is cum virtute vitam non potest colere, Item cum tu hominem appellas, qui si fuisset homo nunquam tam crudeliter vitam hominis petiisset, at erat inimicus: ergo inimicus sic ulcisci voluit, ut ipse sibi reperiretur inimicus. Item Diviti-

fine

nem divitum esse; tu verò virtutem præfer divitiis, nam si voles divitias cùm virtute comparare, vix satis idoneæ tibi videbuntur divitiæ, quæ virtutis, pedisequæ sunt. Ex eodem genere & orationes, cùm idem verbum modò ponitur in hác, modò in altera re, hoc modò: Cur eam rem tam studiosè curas, quæ multas tibi dabit curas? Item amori jucundum est, si curetur: ne quid insit amari. Item, Veniam ad vos, si mihi senatus det veniam. Sed hoc posterius traductionis genus meritò Quint: etiam in jocis, frigidum videtur, *Philiptenon*, quod in multis casibus ponitur, casuum com. mutatio latinè dicitur. Fit aut in uno verbo, aut in pluribus. In uno, ut apud Cic: Homines te propter pecuniam judicio librârunt: hominibus injuria tui stupri dolori non fuit, Homines tibi arma, alii in me, alii post in illum invictum civem dederunt: hominum beneficia prorsus concedo tibi. Et pleni sunt omnes libri, plenæ sapièntium voces, plena exem plorum vetustas. Et, non minús in causa cederet A. Cæcina, Sex: Ebutii impudentiæ: quàm tum in vi facienda cessit audaciæ. Casus enim, paulò aliter, quàm Grammatici, Rhetores appellant, ut sint etiam verborum, tempus adsignificantium casus in pluribus: ut, Tib: Gracchum Rempub: administrantem, indigna prohibuit, nec diutius in ea commorari C. Graccho similiter occasio oblata est, quæ Reipubl:

virum amantissimum subitò de sinu civitat[is] eripuit, Saturninum fide captum malorum per[-] fidia per scelus vitâ privavit. Tuus, ô Drus[i] sanguis, domesticos parietes, vultum parent[is] aspersit. Sulpitio, cui paulò ante omnia con[-] cedebant, cum brevi spatio non modò viver[e,] sed etiam sepeliri, prohibuerunt. Qui caus[a-] rum commutationem cum traductione conju[n-] xerunt, aut annominationi subjecerunt, ma[-] gnopere mihi videntur errâsse.

DE SYNONYMIA.

SYnonymia est, cùm verba, idem significan[-] tia, congregantur. Quæ cum ita sint, Cati[-] lina, perge, quò cæpisti: egredere aliquan[-] do ex urbe, patent portæ, proficiscere. Et ali[o] loco: Abiit, excessit, erupit, evasit. Nec ver[-] ba modò, sed sensus quoque idem facientes acervantur. Perturbatio istum mentis, & quæ[-] dam scelerum effusa caligo, & ardentes furia[-] rum faces excitârunt,

DE POLYSINDETO.

POlysyndeton est schema, quod conjuncti[-] onibus abundat.

Tectumque laremque
Armaque, Amycleumq́ canem Cressamque
Pharetram.

DE GRADATIONE.

GRadatio repetit, quæ dicta sunt, & priusquam ad aliud descendat, in pluribus restitit. Vel, ut, cum Cicerone definiamus. Gradatio est, cum gradatim sursum versus reditur, ut: Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit. Cic: pro Milo. Neque verò se populo solùm, sed etiam senatui commisit: nec senatui modò, sed publicis præsidiis, & armis: neque his tantúm, sed etiam ejus potestati, cui senatus totam Remp: cõmisit. In tertio loco, cúm dicendum fuisset, nec publicis præsidiis & armis tantúm: consultò quoniam id longum erat, & insuave, pro eo dixit: neque his tantùm. Hæc figura apertiorem habet artem, & magis affectatam, ideoque esse rarior debet.

De figuris verborum, quæ fiunt per detractionem. Cap: XXVII.

SEquuntur figuræ, quæ per detractionem fiunt, quæ brevitatis, novitatisque maximè gratiâ petuntur, quarum una est synecdoche, non tropus ille, de quo dictum antea est, sed figura verborum; cùm subtractum verbum aliquod satìs ex cæteris intelligitur, quod inter vitia *eclypsis* vocatur, vt Cælius in Antoni-

um: ſtupere gaudio Græcus, ſimul autem au tur, cæpit. Cicero ad Brutum, ſermo null ſcilicet, niſi de te, Quid enim potius, ſim veró intelligitur, in priori quidem parte, c in poſteriori verò, faciamus, aut aliquid ſim le. Differt ab Apoſiopeſi, quæ ſententiaru eſt exornatio, quod in ea unum verbum, & m nifeſtum quidem, deſideratur, ut in ſuperio exemplo, & in illo etiam Ciceronis: Data l percalibus, quo die Antonius Cæſari: ubi ni hil aliud intelligi poteſt, quam hoc, diadem impoſuit. At in Apoſiopeſi aut incertum eſ quod tacetur, aut certè longiore ſermone ex plicandum.

De Diſſolutione.

DIſſolutio eſt, cùm demptis conjunctioni bus diſſolutè plura dicuntur. Cicero: Si in ejus tutela Gallia, cujus virtuti, fidei felicitati, còmmendata eſt. Apta eſt hæc figur non in ſingulis modò verbis, ſed ſententiis eti am, ut Cicero pro Archia: Hæc ſtudia adole ſcentem alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, adverſis perfugium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur. Diſſolutionis autem, & Poliſyndeti fons unus eſt, quia acriora faciunt, quæ dicuntur. & vim quandam præ ſe ferentia velut ſæpius erum pen-

[pot]entis affectus, qui dissolutionem, & articu[l]um idem esse, putant. falluntur, cùm articu[l]us, & in 4 ad Heren: & apud Cic: idem sit, [q]uod incisum.

De Adjunctione.

Adjunctio est, in qua unum ad verbum, quod primum, aut postremum collocatur, plures sententiæ referuntur, quarum unaquæque desiderat illud, si sola poneretur. Fit autem præposito verbo, ad quod reliqua respiciunt, hoc modò: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia: aut illato quo plura clauduntur. Nec enim is es Catilina, ut te aut pudor unquam à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore revocaverit. Medium quoque potest, esse, quod à prioribus, & sequentibus sufficiat, ut formæ dignitas aut morbo deflorescit, aut vetustate. Quod cùm fit, Conjunctio figura est.

De Disjunctione.

Disjunctio (quam perspicuitatis gratiâ, quoniam superioribus contraria est, hoc loco tradimus) est, cùm eorum, de quibus dicimus, unumquodque certo concluditur verbo. Cicero pro Archia: Me autem quid pudeat, qui tot annos ita vivo, Iudices, ut ab illis nul-

nullo me unquam tempore, aut commodu aut otium meum abstraxerit, aut voluptas a cârit, aut denique somnus retardavit. Et in e dem oratione, Homerum Colophonii civem se dicunt suum, Chii suum vendicant, Salam nii repetunt, Smirnæi verò esse suum con mat.

Synecioſis est, quæ duas res diversas collig hoc modo: Tam deest avaro, quod habe quàm quod non habet.

De figuris verborum tertii generis.

Cap: XXVIII.

TErtium est genus figurarum, quæ aut sim litudine vocum, aut paribus, aut contra riis, vertunt in se aures, & animos exc tant.

De Annominatione.

ANnominatio, quam Græci Paronomasia vocant, est, cùm paululum immutata ve ba, atque deflexa in oratione ponuntu Ea multis & variis rationibus conficitur: A jectione hoc modo, Cicero pro Cluentio: in hac calamitiosa fama, quasi in aliqua perr ciosissima flamma. Et, emit morte immorta tatem. Detractione sic, contra eum, qui se gationi immoriturum dixerat, pater Quin lian

liani: non exigo, ut immoriaris legationi, immorare. Commutatiõe, hoc modo Cicero in Catilinam: Hanc Reipublicæ pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Translatione. Videte, Iudices, utrum homini navo, an vano credere malitis. Hæc figura levis alioqui sententiarũ pondere implenda est: Meritò igitur illa exempla vitandi potiùs, quàm imitandi gratiâ, ponit Quintilianus: Avium dulcedo ducit ad aviam: &, non Pisonum, sed pistorum; pessimum verò. Ne patres conscripti, circumscripti videantur, &, raro evenit, sed vehementer venit, aliaque similia.

De similiter cadente.

Similiter cadens exornatio est, cùm in eadem constructione verborum duo, aut plura sunt verba, quæ similiter iisdem casibus efferuntur. *Omaoptota* appellant, id est, similem casum, etiamsi dissimilia sunt, quæ declinentur, nec tantùm in fine deprehenditur, sed respondent vel prima inter se, vel mediis, vel extremis: vel etiam permutatis his, ut media primis, & summa mediis accommodentur, & quocunque modo poterunt accommodari. Cicero: Est idem Verres, qui fuit semper, ut ad audendum projectus, sic paratus ad audiendum. Et qui in his rebus non ita defendatur, ut mediocris prætor, sed ita laudetur, ut optimus imperator

rator. Et, si quantùm in agro, locisque desertis audacia potest, tantùm in foro, atque in judicio impudentia valeret: non minùs in causa cederet A. Cæcinna Sex. Ebutii impudentiæ, quantùm in vi faciènda cessit audaciæ. Nam in his exemplis casus similes referuntur, audendum, audiendum, projectus, paratus, defendatur, laudetur mediocris Prætor, optimus imperator, agro, foro, locis desertis, judiciis, audaciâ, impudentiâ: causa vi facienda, impudentiæ, audaciæ.

De similiter desinente.

SImiliter desinens est, similis duarum sententiarum, vel plurimum finis, hoc est cúm orationis membra, vel articuli simili exitu terminantur, Cicero: ut ejus semper voluntatibus non modó cives assenserint, socii obtemperârint, hostes obediêrint, sed etiam venti, tempestatesqué obsecundârint. Non modò ad salutem ejus extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam. Et, non minus in causa cederet A. Cæcinna Sex: Ebutii impudentiæ, quantum in vi facienda cessit audaciæ. Et pro Cluentio, ut in fine invidia culpâ plectatur, & sine culpa invidia ponatur: Differt hæc figura à superiori, est enim similiter cadens, tantúm casus similis, etiamsi dissimilia sint, quæ declinentur: at similiter desinens

nens in eosdem exitus cadit, ut superiora exẽpla declarant: Atque eò fit, ut similiter cadens verbis, & nominibus tantùm confici possit, cùm similiter desinens illis etiam, quæ declinari non possunt, conficiatur, ut, ejusdem non est & facere fortiter, & vivere turpiter. Denique similiter cadens quovis, ut dictum est, loco, similiter desinens non insit in membris, & articulis extremis.

COMPAR.

COmpar Græci vocant Isocolon, habet membra orationis, quæ constant ex pari ferè numero syllabarum Hoc non de enumeratione nostra fiet, nam id quidem puerile est sed tantum affert usus, &exercitatio facultatis: ut animi quodam sensu per membrum superiori referre possimus. Cicero pro lege Manilia: Extrema hyeme apparuit, ineunte vere suscepit, media ætate confecit. Loquitur autem de bello, quòd Pompeius gessit contra pyratas. *Tricolon* est, quod è tribus constat membris, ut pro Cluent: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Fit etiam singulis verbis, ut 2. in Catil: Abiit, excessit, erupit, evasit.

CONTRAPOSITVM.

Contrapositum autem, vel, ut quidam v cant, Contentio, ut Cicero loquitur, Co trarium(antitheton Græcis dicitur) no uno fit modo. Nam & fit, si singula singulis o ponuntur, ut, Vicit pudorem libido, timore audacia, rationem amentia. Et bina bini Non nostri ingenii, vestri auxilii est. N semper contrapositum subjungitur, ut in ho Ciceronis pro Milone. Est enim hæc judic non scripta, sed nata lex. Verùm sicut Cice dicit, quòd de singulis rebus propositis refe tur ad singula, ut in eo, quod sequitur, qua non dicimus, accepimus, legimus, verùm natura ipsa arripuimus, hausimus, expressim Magnæ veteribus curæ fuit, gratiam dicendi quatuor his proximis figuris acquirere. Go gias in hoc immodicus, copiosus utique prin ætate Isocrates fuit. Delectatus est his etia M. Tullius: verùm, & modum adhibuit no ingratæ(nisi copia redundet) voluptati, rem alioqui levem sententiarum pondere im plevit. Nam per se frigida, & inanis affectatio cùm in acres incipit sensus, & innata videtu esse, non accersita.

COMMVTATIO.

Commutatio est, cùm duæ sententiæ inte se discrepantes, ita efferuntur: ut à prio re posterior contraria priori proficisca

tur: Non, ut edam, vivo, sed ut vivam, edo. Item, si pòëma loquens pictura est, pictura tacitum pòëma debet esse. Et apud Ciceronem. Vt sinè invidia culpa plectantur, & sinè culpa plectatur, & sinè culpa invidia ponatur. Hæc de verborum figuris dicta sunt: in quibus illud notandum est, multas earum cadere frequenter in easdem sententias, idque cum magna venustate. Cicero: si quantum in agro locisque desertis audacia potest, tantum in foro, atque in judiciis impudentia valeret. Compar est & similitèr cadens: Non minus in causa cederet Aulus Cæcinna Sexti Ebutii impudentiæ, quàm tunc in vi facienda cessit audaciæ, Compar, similiter cadens, similiter desinens. Accedit & ex illa figura Gratia, qua mutatis casibus verba repetuntur. Non minus caderet quàm cessit.

CORRECTIO.

Correctio est quæ corrigit, quod positum est, verbum. Sed ea fit duobus modis, aut enim prius verbum tantum tollit, ut ibi tecum, & illius largitionibus, & tuis rapinis explevisses(si hoc est explere, quod statim effundas) & atque hæc cives, cives inquam (si hoc nomine eos appellari fas est) de sua patria cogitant, aut priori sublato, pro eo id, quod magis idoneum videbitur, reponit, ut,

sed

ſed ſtuporem hominis, vel dicam pecudis, attendite, & ô hominem fortunatum, qui ejuſmodi nuncios, vel potiùs Pegaſos, habuit. Alia Correctio eſt ſententiæ, de qua ſuo loco dicemus. Dubitatio eſt, cùm quærere videtur Orator, utrúm de duobus potiùs, aut quid de pluribus potiſſimum dicat, ut venio nunc ad iſtius, quemadmodum ipſe appellat, ſtudium: ut, amici ejus morbum, & inſaniam, ut Siculi, latrocinium. Ego, quo nomine appellem, neſcio: rem vobis proponam: vos eam ſuo nominis pondere penditote.

Quid verbum figuræ orationi conferant, & quid in eis cavendum ſit. Cap: XXIX.

SI quis autem parcè, & cúm res poſcit, verborum figuris utatur, jucundiorem faciet orationem. Qui verò immodicè, & ſinè judicio eas adhibuerit, ipſam illam gratiam varietatis amittet. Danda igitur opera eſt, ut nec multæ ſint ſupra modum, nec ejuſdem generis, aut junctæ, aut frequentes: quia ſatietas, ut paucitate earum, ita varietate quoque vitatur. Quod de his verborum figuris, quæ nobiles ſunt, atque inſignes intelligendum eſt, non de illis, quæ valdè ſunt uſitatæ, ac vulgares, quæ etiam ſi ſunt crebriores, conſuetas aures minùs feriunt. Ridiculum enim eſt, neglecto rerum pondere, & viribus ſententiarum, inania

nia

nia verba in hos modos depravari. cùm enim figuræ sint quasi quidam gestus orationis, eas sine sententia sectari, tam est ridiculum, quàm quærere habitum gustumque sinè corporè. Non sunt etiam nimis densandæ. Sciendum verò inprimis, quid quisque in orando postulet locus, quid persona, quid tempus. Major enim pars harum figurarum posita est in delectatione: ubi verò atrocitate, invidiâ, miseratione pugnandum est, quis feret, contrapositis, & pariter cadentibus, & consimilibus irascentem, flentem, negantem? Cùm in his rebus cura verborum deroget affectibus fidem, & ubicunque ars ostentatur, veritas abesse videatur.

De figuris sententiarum. Cap XXX

NUnc res ipsa movet, ut deinceps ad sententiarum exornationes transeamus. Est autem sententiarum exornatio, quæ non in verbis, sed in ipsis rebus quandam habet dignitatem. Atque ea de causa sententiarum ornamenta majora sunt. Quo gènere, quia præstat omnibus. Demosthenes, idcircò á doctis oratorum est princeps judicatus. Schemata ea vocant Græci, quæ maximè ornent orationem eaque, ut definitio demonstrat, non tam in verbis pingendis pondus habet, quám in illuminandis sententiis. Nec aliud quicquam est dicere

cere, nisi omnes, aut certè plerasque aliqua specie illuminare sentias.

INTERROGATIO.

INterrogatio figura est, quoties non sciscitandi gratiâ assumitur, sed instandi. Quovsque tandem abuterê Catilina patientia nostra? & Patere tua consilia non sentis? et totus denique hic locus, Quanto n. magis ardet, quàm si diceretur? Diu abuteris patientia nostra: &, patent tua consilia. Interrogamus etiam, quod negari non possit. Cicero pro Cluentio: Dixit ne tandem causam C. Fiediculanus falcula? Aut ubi respondendi difficilis est ratio, ut vulgò uti solemus. Quomodò? Qui fieri potest? aut invidiæ, aut miserationis, ut si non apud Virg.

Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
Accipere?

Conuenit etiam indignationi.

Et quisquam numen Iunonis adoret?

Et admirationi.

Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Est interim acrius imperandi genus.

Non arma expedient, totaq; ex urbe sequentur?

Et ipsi nosmet regamus: Quale est illud Turni apud Virgilium:

Quid agam, aut quæ jam satis ima dehiscat
Terra mihi.

R

Responsio figura est, cùm aliud interroganti ad aliud, quia sic vtilis sit, occurritur, tum augendi criminis gratiâ: vt testis in reum rogatus, an á reo fustibus vapulasset? Et innocens, inquit: Tum declinandi, quòd est frequentissimum. Quæro an occideris hominem; respondetur latronem.

SVBIECTIO.

Vbjectio est, cùm Orator vel interrogat seipsum, et respondet sibi: vel cùm alium rogavit, non expectat responsum, ut Cicero pro Ligario: Apud quem igitur hoc dico; nempe apud eum, qui cùm hoc sciret, tamen me, antequam vidit, reipublicæ reddit; et domus tibi deerat? at habebas, pecunia superabat; at egebas. Sunt autem interrogandi, & respondendi sibi non ingratæ vices.

ANTEOCCVPATIO.

Anteoccupatio, quam Quintilianus Præsumptionem, Græci Prolepsin dicunt, est, cùm id, quod objici potest, occupamus. Huc pertinet illa Ciceronis præmunitio contra Quint: Cæcilium quód ad accusandum descendat, qui semper defenderit. Verborum quoque vis, ac proprietas confirmatur, vel sumptione: Quanquam illa non pœna, sed prohibitio

hibitio sceleris fuit: vel reprehensione, quam alii correctionem appellant.

CORRECTIO.

Correctio est, quæ tollit sententiam aliquám, & eam aliâ, quæ magis idonea videtur, emendat, & corrigit: Cicero: Italiam ornare, quám domum suam, maluit: quanquám Italiâ ornatâ, domus ipsa mihi videtur ornatior. Est etiam correctio in verborum exornationibus, de qua supra dictum est.

DUBITATIO.

Dubitatio est, cùm quærimus, unde incipiendum, vbi desinendum, quid potissimùm dicendum, an omnino dicendum sit. Ejusmodi exemplis plena sunt omnia, sed vnum interim sufficit. Cicero pro Cluentio, Equidem quod ad mè attinet, quò me vertam, nescio. Legem fuisse infamiam judicii corrupti: & quæ sequuntur, & itaque quó me vertam, nescio & quid agam, judices? quo accusationis meæ rationem conferam? quo me vertam.

COMMUNICATIO.

Communicatio non procul abest á dubitatione, cùm aut ipsos adversarios consulimus,

mus. Cicero: Tu denique, Labiene, quid faceres tali in re, ac tempore? cùm ignaviæ ratio te in fugam, atque in latebras impelleret, improbitas & furor L. Saturnini in Capitolium accerseret, consules ad patriæ salutem, ac libertatem vocarent, quam tandem authoritatem, quam vocem, cujus sectam sequi, cujus imperio parere potissimum velles? Aut cùm judicibus deliberamus, ut Cato. Si vos in eo loco essetis, quid aliud fecissetis? Et Cicero: nunc ego judices jam vos consulo, quid mihi faciendum putetis: id enim consilii mihi profectò taciti dabitis, quòd egomet mihi necessariò capiendum intelligo

PROSOPOPÆIA.

PRosopopœia est personarum ficta inductio, vel gravissimum lumen augendi. Hâc & adversariorum, & nostros cum aliis, sermones, & aliorum inter se credibiliter introducimus: & suadendo, objurgando, quærendo, laudando, miserando personas idoneas damus. Quin, mortuos excitare in hoc genere dicendi, concessum est: Vrbes etiam, populique vocem accipiunt: in quibus hoc modò mollior fit figura: Etenim si mecum patria, quæ mihi vitâ meâ multò est carior, si cuncta Italia, si omnis Respub: sic loqueretur: M. Tulli, quid agis? & quæ sequuntur. Sed magna quædam

vis eloquentiæ desideratur. Falsa enim & incredibili naturâ, necesse est, ut magis moveant, quia supra vera sunt, aut pro vanis accipiantur, quia vera non sunt. Formas quoq; fingimus sæpe, ut famæ Virg: ut voluptatis ac virtutis (quemadmodum á Xenophonte traditur) Prodicus, ut multarum aliarū rerum, Ovid.

APOSTROPHE.

APostrophe est aversus à judice sermo: Mirè autem valet, sive adversarios invadimus: Quid enim tuus ille Tubero in acie Pharsalica gladius agebat. Sive ad invocationem aliquam convertimur. Vos enim jam Albani Tumuli atq; Loci: Sive ad invidiosam implorationem, O leges Porciæ legesque Semproniæ,

HYPOTYPOSIS.

HYpotyposis, quam descriptionem Cicero appellat: est propositio quædam formæ rerum, ita expressa verbis, ut cerni potiùs videatur, quàm audiri: vel, est rerum quæ gerantur, sub aspectum penè subjectio. ut actione in Verrem septima: Ipse inflammatus scelere, ac furore in forum venit, ardebant oculi toto ex ore crudelitas emicabat. Nec solùm quæ facta sint, aut fiant, sed etiam quæ futura sint

sint, aut futura fuerint, dicendo exprimimus. Mirè tractat hæc Cicero pro Milone. Quæ facturus fuerit Clodius, si præturam invasisset, Hæc translatio temporum erit verecundior, si proponamus talia: Credite vos intueri, ut Cicero: Hæc, quæ non vidistis oculis, animis cernere potestis.

APOSIOPESIS.

Aposiopèsis, quam, Cice: Præcisionem, nonnulli Reticentiam, ut Quint. existimavit, nonnulli Interruptionem appellant & ipsa ostendit affectûs, vel iræ, ut Virg.

Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

Vel solicitudinis, & quasi religionis. An hujus ille legis, quam Clodius in se inventam gloriatur, mentionem facere ausus esset, vivo Milone, ne dicam consule? de nostrum enim omnium, non audeo totum dicere.

ETHOPÆIA.

Ethopæia est imitatio vitæ, ac morum alienorum, magnum quoddam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maximè, sæpe autem ad permovendos. Cicero contra Rullum: Ineunt tandem magistratus tribuniplebis, Concio tandem exspectata P. Rulli, quòd & princeps erat Agrariæ

legis, & truculentiùs se gerebat, quàm cæteri. Iam designatus alio vultu, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur; vestitu obsoletiore, corpore inculto, & horrido, capilatior quàm ante, barbaque majore, ut oculis, & aspectu denunciare vim Tribunitiam, & minitari Reipubl: videretur.

EMPHASIS.

EMphasis est, cùm ex aliquo dicto latens aliquid eruitur: vel, (ut Cicero definit,) plus ad intelligendum, quàm dixeris, significatio, Virgilius:

Demissum lapsi per funem.

Idem de Cyclope:

Iacuitque per antrum Immensum.

Vbi prodigiosam illam corporis magnitudinem è loci spatio intelligimus

SVSTENTATIO.

SVstentatio est figura, quâ diu suspenduntur auditorum animi, atque aliud deinde inexspectatum subjungitur, ut in Verrem Cicero: Quid deinde? quid censetis furtum fortasse, aut prædam aliquam? Deinde, cùm diu suspendisset judicum animos, subjecit, quod multò esset improbius. Aliquando etiam cùm exspectationem alicuius rei gravissimæ orator conci

concitaverit, ad aliquid, quod leve sit, aut nullo modo criminosum, descendit.

PRÆTERMISSIO.

PRætermissionem. vel præteritionem vulgò dicunt, quàm Cicero Reticentiam vocat. Ea est, cùm dicimus, nos præterire, aut non scire, aut nolle dicere id, quod nunc maximè dicimus, Cicero in Rullum: Non queror diminutionem vectigalium, non flagitium hujus jacturæ, atque damni. Prætermitto illa, quæ, nemo est, quin gravissimè, & verissimè conqueri possit, nos caput patrimonii publici, pulcherrimam populi Romani possessionem, subsidium annonæ, horreum belli, sub signo, claustrisque Reip: positum vectigal servare non potuisset; eum denique nos agrum P. Rul: concessisse, qui ager ipse per se & Syllanæ dominationi, & Grachorum largitioni restitisset: non dico hoc solùm in Rep: vectigal esse, quod amissis aliis remaneat, intermissis unquá quiescat, militem sustentet, hostem non pertimescat: prætermitto omnem hanc orationem & concioni reservo. De periculo salutis, ac libertate loquor.

LICENTIA.

LIcentia est, cùm apud eos quos aut vereri, aut

aut metuere debet Orator, tamen aliquid pro jure suo dicit, quod eos minimè offendat. Cicero pro Ligario: Vide quàm non reformidē: vide, quanta lux liberalitatis, & sapientiæ tuæ mihi, apud te dicenti, oboriatur: quantùm potero vocem contendam, ut hoc populus Romanus exaudiat. Suscepto bello Cæsar, gesto etiam magna ex parte, nullâ vi coactus, judicio meo ac voluntate ad ea arma progressus sum, quæ erant sumpta contra te.

CONCESSIO.

Concessio est, cùm aliquid etiam iniquum videmur causæ fiduciâ pati, atque concedere; pro Milo: Excitate, excitate eum si potestis ab inferis, frangetis impetum vivi, cujus vix sustinetis furias sepulti. Et Libr. 2 Accus: Verùm esto: eripe hæreditatem propinquis, da palæstritis: & lib. 5. Levia sunt hæc in hoc reo crimina: metum virgarum Navarchus nobilissimæ civitatis pretio redemit: humanum. Alius, ne condemnaretur, pecuniam dedit, usitatum est. Non vult populus Roma obsoletis criminibus accusari Verrem: nova postulat, inaudita desiderat: non de Prætore Siciliæ, sed de crudelissimo tyranno fieri judicium arbitratur. Sunt, qui, concessionem dictorum esse velint: qualis apud Cic: Est illa fœta defensio, Verris, si fur, sit sacrilegus, sit

flagi-

flagitiorum omnium vitiorumque princeps. at est bonus imperator & felix, & ad dubia Reipubl: tempora reservandus. Sed Concessio juncta Ironiæ miram vim habet ut apud Virg.

I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas.

Et neque timoris

Argue tu Drance, quando tot flagris acervos

Teucrorum tua dextra dedit. Et apud Cicer: Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, revocemus ejectos, nimiæ pietatis & summi amoris in patriam vicissim nos pœnas, si ita Diis placet, sufferamus.

PArenthesis, quam Quintilianus Interpretationem, vel Interclusionem vocat, est Declinatio brevis à proposito, cùm concionatori medius aliquis sensus intervenit. Virgilius:

Vere tuum nomen (superet modò Mantua nobis,

Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ)

Cantantes sublimè ferent ad sidera Cygni.

Hæc breviori re Digressio, plurimis fit modis. Sed hoc exemplum rei declarandæ causa posuisse, sit satis. Longior illa Digressio, quæ multis pars causæ videtur, inter figuras judicio quorundam numeranda non est. Verùm a Cic. numeratur his verbis. Et ab re non longa digressio, in quo cùm fuerit delectatio, tum reditus ad rem aptus & concinnus esse debebit.

Exemplum est apud Cicer: de situ, & orna[tu] Syracusarum, aliaque permulta.

IRonia & à Quintiliano, & à Cicer: inte[r] sententiarum exornationes numeratur. Di[f]fert autem ab illa, quæ tropus est, quòd tr[o]pus brevior sit, & apertior: At in figura toti[us] voluntatis fictio est Cic: pro Ligario: Novu[m] crimen C. Cæsar, & ante hunc diem inaud[i]tum, propinquus meus ad te Q. Tubero det[u]lit. Q. Ligarium in Africa fuisse: ibiq; C. Pa[n]sa, præstanti vir ingenio fretus fortasse [e]â fa[]miliaritate, quæ est ei tecum, ausus est confit[e]ri. Itaq; quò me vertam, nescio. Paratus eni[m] veneram, cùm tu id neque per te scire, neq[ue] audire aliundè potuisses, ut ignoratione t[ua] ad hominis miseri salutem abuteretur. Et, qu[id] agam judices. & quæ sequuntur.

DISTRIBVTIO.

DIstributio, quæ ad sententiarum exorn[a]tiones pertinet, est, cùm aliquid in pa[r]tes plures, distribuitur, quarum unicui[que] ratio deindè subjungitur, ut: Alexandro M[a]cedoni, neque in deliberando consilium, ne[que] in præliando virtus, neque in beneficio be[ni]gnitas deerat. Nam, quum aliqua res dub[ia] accidisset, apparebat sapientissimus: cùm a[u]tem confligendum esset cùm hostibus, forti[ssi]

mu

mus; quum verò præmium dignis tribuendum, liberalissimus. In 4. ad Here: paulò aliter definitur. Distributio est, cùm in plures res, aut personas certas negotia quædam dispertiuntur. neque fit ulla mentio subjectæ rationis, quia sine illa fieri potest distributio, ut exempla ibi posita demonstrat, & verba Cic: in Orat: ut aliud alii tribuens dispertiat.

PERMISSIO.

PErmissio est, cùm alicui rei vehementer confidimus, & ostendimus, nos eam tradere, atque concedere cuivis voluntati, hoc modò: Sed ego jam judices summum, ac legitimum meæ causæ jus omitto: vobis, quod æquissimum videtur, ut constituatis, permitto. Non enim vereòr, quin etiam, si novum sit vobis instituendum, libenter id, quòd postulo, propter utilitatem communis consuetudinis sequamini. Est etiam illa permissio cùm aliqua ipsis judicibus relinquimus æstimanda: nonnunquam adversariis quoque: vt Calvus Vatinio: perfrica frontem, & dic, te digniorem, qui consul fieres, quàm Catonem. Quidam, Permissionem factorum esse volunt, ut concessionem dictorum; sed Concessio Quintiliani judicio factorum est.

DEPRECATIO.

DEprecatio, quàm vel Obsecrationem, vel Obtestationem alii appellant: est cùm opem alicujus imploramus, Cicero pro Dejotaro: Quamobrem hoc nos primùm metu C. Cæsar per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te ullam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istam oro, quàm Regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquàm, dexteram non tam in bellis, & in prœliis, quàm in promissis & fide firmiorem. Optatio est, quæ voti alicujus præbet significationem, ut pro lege Manilia: Vtinam Quirites virorum fortium, atque innocentium tantam copiam haberemus. Et pro Rabirio. Vtinam mihi facultatem causa concederet, ut possem hoc prædicare, & Phil: Vellem, Dii immortales fecissent P. C, ut &c.

EXECRATIO.

EXecratio est, qua malum alicui precamur, Cicero pro Dejotaro: Dii te perdant fugitive, ita non modo nequam & improbus, sed fatuus, & amens es.

EPIPHONEMA.

Epi-

EPiphonema est rei narratæ, vel probatæ summa acclamatio. Virg.

Tantæ molis erat Romanam condere gentem,

EXclamatio est, quæ conficit significationem doloris, aut indignationis alicujus per hominis, aut rei cujuspiam compellationem: Cicero in Antonium: O miserum me, consumptis enim lacrymis, infixus tamen pectori hæret dolor. Idem contra Rullum: O perturbatam rationem! O libidinem refrenandam! O consilia dissoluta, atque perdita! Et in Catil: O tempora! O mores! Senatus hoc intelligit, Consul videt, hic tamen vivit!

SVnt & illa jucunda, & ad commendationem cum varietate, tum etiam ipsa natura plurimum prosunt, quæ simplicem quandam & non præparatam ostendendo orationē, minùs nos suspectos faciunt. Hinc est, quasi pœnitentia ducti, ut Cicero pro Cælio: Sed quid ego ita gravem personam introduxi? Et quibus utimur vulgò, imprudens incidi. Vel cùm, quærere nos, quid dicamus, fingimus. Quid reliquum est? & Nunquid omisi? Et cùm aliqua velut ignoramus: Cic: in Verrem. Sed earum rerum artificem quem? quemnam? recte admones, Polycletum esse dicebant. Et cùm deponimus apud memoriam auditoris aliqua, & reposcimus, quæ deposuerimus. Hæc

omnia

omnia dant orationi varios velut vultus. Gaudent enim res varietate, & ſicut oculi diverſarum aſpectu rerum mâgis detinentur, ita ſemper animis præſtant, in quod ſe, velut novum convèrtant.

HÆc de tropis & ornamentis tum verborum, tum ſententiarum dicta ſint. in quorum numero, nominibus, vi & naturâ explicanda, uſque adeò diſſentiunt authores, Græci vel Latini, ut non modo inter ſe diſſentiant, ſed, quod majus eſt, Cicero, qui licèt ornatiſſimus, ipſe ſibi diſcrepet. Nam ut Quintilianus animadvertit, multas figuras in tertio de Oratore libro, poſcit, quas in Oratore poſtea ſcripto, quoniam de illis mentionem non fecit, videtur repudiâſſe. Quaſdam poſuit inter verborum exornationes, quæ ſententiarum ſunt lumina. Quædam ne figuræ quidem ſunt. Non tamen eſt, cur quiſquam vel illum, vel alios authores hâc de cauſa temerè reprehendat. Ea enim quæ de tropis & figuris præcipi poſſunt, valde minuta ſunt, & exilia, ideoque non multum intereſt, hocne, an illo modo ſentias, quam ego cauſam fuiſſe puto, idē Cicero ſtrictim ſemper, & curſim illas attigerit & nullis, nec definitionibus explicatas, nec exemplis illuſtratas, quaſi per tranſennam oſtenderit. Iam numerus illarum, nec fuit olim certus, nec verò unquam eſſe poterit. Cu-

rei duas ego reperio causas. Altera est, quod novæ figuræ, Quintiliano etiam authore, fieri adhuc, & excogitari possunt. Altera, quod tam verborum, quàm sententiarum figuræ non in formas, quarum certus, sed in partes, & quasi membra, quorum infinitior est numerus distribuuntur. Quod optimè vidit Cicero: In Tropicis enim cùm aliud divisionem, aliud partitionem esse docuisset, dixissetque, non esse vitiosum in partitione, si partem aliquam prætermittas, quód idem in divisione, vitiosum est, hic deinde causam ejus rei addit. Formarum enim certus est numerus, quæ cuique generi subjiciantur? partium distributio sæpè est infirmior, tanquam duorum á fonte deductio. Itaque in oratoriis artibus quæstionis genere proposito, quot ejus formæ sint, subjungitur absolutè: at cùm de ornamentis verborum sententiarumque præcipitur, quæ vocantur *Axiomata* non fit idem. Res enim est infinitior: hæc esse in causa puto, ut omnis hæc de tropis, & figuris disputatio, non solùm dubia & incerta, sed controversa etiam, plenaque dissensionis semper fuerit. In qua ego, quod simile vero visum est, sum secutus.

De Collocatione. Cap: XXXI.

SEquitur Collocatio, quæ erit optima, si vinctam orationem efficiet; si cohærentem, si lenem

lenem, si æquabiliter fluentem. In ea necessa-
ria sunt ordo, & junctura: primum igitur d
ordine. Sed illud priùs dicam, studiosis dicen
di, imprimis esse necessaria ea, quæ deincep
de ordine, juncturaque tradentur. Hæc eni
sunt, quæ clamores, & admirationes in boni
oratoribus efficiunt.

De Ordine. Cap: XXXII.

ORdinis observatio est in verbis singuli
& contextis: in singulis cavendum es
ne decrescat oratio, & fortiori subjun
gatur aliquid infirmius, ut sacrilego fur, au
latroni petulans. Augeri enim debent senten
tiæ, & resurgere, ut optimè Cicero. Tu inqui
Istis faucibus, istis lateribus, istâ gladiatori
totiùs corporis firmitate, aliud enim alio ma
gis supervenit. At si cæpisset á toto corpor
non benè ad latera, faucesque descenderet: E
& aliús naturalis ordo, ut diem ac noctem, or
tum & occasum dicas potiùs, quám retrorsu
Quædam ordine permutato fiunt supervacu
ut fratres gemini: nam si præcesserint gemin
fratres addere, non est necesse. Verbo sensu
claudere, si compositio patiatur, longè opt
mum est. Cicero in Verrem: Itaque ille M: C
o sapiens, cellam penariam Reipbl: nostr
nutricem plebis Romanæ Siciliam, nominavi
At si id asperum erit, decori potiús oration
er

erit consulendum, ut fit apud summos Græcos Latinosque oratores frequentissimè. Cicero in actione eadem: Nam cùm omnium sociorum, provinciarum rationem diligenter habere debetis, tum præcipuè Siciliæ, Iudices, plurimis, justissimisque de causis· In oratione non sunt ad pedes verba dimensa, ut in carmine: ideoque ex loco transferuntur in locum, quò maximè congruunt, sicut in rudium structura saxorum fieri consuevit.

De Iunctura. Cap: XXXIII.

IVnctura verò ut concinna & elegans sit, assequemur, si verba extrema cùm consequentibus primis, ita jungamus, ut nevè asparè cōcurrant, nevè vastiùs diducantur. Asperum concursum efficiunt consonantes illæ, quæ sunt asperiores, ut S ultima cum X proxima, ut exercitus Xerxis, quarum tristior etiam si bina collidantur stridor est: ut Ars studiorum, Rex Xerxes. Hiulcam verò reddit orationem vocalium concursus, pessimè longæ, quæ easdem inter se literas committunt, sonabunt, ut: Viro optimo obtemperare, præcipuus tamē erit hiatus earum, quæ cavo, aut patulo maximè ore proferuntur. ut: sensu humanitatis. E plenior litera est. I, angustior: ideoque obscurius in his vitium minùs peccabit, qui longis breves subjiciet: & adhuc, qui præponet longæ bre-

brevem : non tamen id, ut crimen ingens, expavescendum est. In quo nescias, negligentiane, an solicitudo sit pejor : Necesse enim est, ut hic metus impetum dicendi retardet, & ab his, quæ potiora sunt, avertat. Quare ut negligentis est oratoris, hujusce subindè orationi uti, ita humilis est animi, atq; præcipuè Theopompum reprehendunt, quòd eas literas tantopere fugerit: At Plato in populari etiam oratione crebram habet vocalium concursionem. Cicero certé, & Demosthenes modicè respexerunt ad hanc partem. Nam hiulca nonnunquàm etiam decent, faciuntque ampliora quædam. Habet enim ille tanquàm hiatus & concursu vocalium molle quiddam, quod indicet, non ingratam negligentiam de re hominis magìs, quàm de verbis laborantis. Itaque ille in oratione pro Marcel. sic ait : Dolebam enim P. C. ac vehementer angebar, cùm viderem virum talem, qui in eadem causa, in qua ego, fuisset, non in eadem esse fortuna, nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam versari me in vestro veteri curriculo, illo æmulo, atque imitatore studiorum, ac laborum meorum, quasi quodam socio, á me & comite distracto: Vnde aperté intelligimus crebram & nimiam vocalium concursionem esse quidem vitandam, modicam verò, & quæ in loco fit, non esse reprehendendam: Videndum etiam est, ne syllabæ verbi prioris ultimæ, sint pri-

mæ sequentis quo Ciceroni in epistolis excidit: Res mihi invisæ, visæ sunt Brute. Et in carmine: O fortunatam natam me Consule Romam. Etiam monosyllaba, si multa sint, malè continuabuntur. Brevium præterea verborum, ac nominum vitanda continuatio est, ne compositio minuta sit atque concisa: Et ex diverso, longorum, afferunt enim tarditatem. Illa quoque vitia sunt, si cadentia similiter, & similiter desinentia, & eodem modo declinata multa conjungantur. Nec verba quædam verbis, aut nomina nominibus, similiaque his cõtinuari debent. Cùm virtutes etiam ipsæ tædium pariant, nisi gratia varietatis adjutæ: Illud postremò addamus, hanc orationis quasi structuram, quæ ordine, juncturaque constat, maximã quidem desiderare diligentiam, ea lege tamen, ne fiat operosè. Nam esset cúm infinitus, tum puerilis labor. Stylus enim exercitatus efficit facilem hanc viam componendi. Nam ut in legendo oculus, sic animus in dicendo prospiciet, quid sequatur: ne inconditis verbis, & malè coagmentatis offendantur aures, quarum est judicium superbissimum.

De modo & forma verborum.
Cap: XXXIV.

Non est ex multis res una, quæ magis oratorem ab imperito dicendi, ignaroque distin-

ſtinguunt, poteſt, & id quòd dicit, ſpiritu non arte determinare. Orator autem ſic illiget ſententiam verbis, ut nihil inane, nihil inconditum, nihil claudicans, nihil ſit in oratione redundans. Hoc oratorio fit numero, qui aptam & concinnam, & ſuavem efficit orationem. Breviter igitur origo, deinde cauſa, poſt natura, tum ad extremum uſus ipſe explicetur orationis aptæ, ac numeroſæ.

De origine orationis numeroſæ.
Cap: XXXV.

PRinceps inveniendi aptam verborum, & numeroſam concluſionem, fuit Thraſimachus, cujus omnia nimis etiam erant ſcripta númeroſè, Iſocrates autem ità ſcienter moderateque rem totam temperavit, ut multi exiſtimârint, illum hujus concinnitatis authorem, & principem exſtitiſſe. Vbi verò hæc formandæ orationis ratio cognita, & inventa eſt, ſic omnibus placuit Oratoribus, ut Ariſtoteles, quo nemo nec doctior, nec acutior, nec in rebus vel inveniendis, vel judicandis acrior unquam fuit, verſum in oratione vetet eſſe, numerum jubeat. Eius auditor Theodectes in primis, ut Ariſtoteles ſæpe ſignificat, politus ſcriptor, atque artifex, hoc idem & ſentit, & præcipit. Theophraſtus verò iiſdem de rebus etiam accuratus. Romani, Ciceronis fere tem-

pore agnoverunt, cùm jam anni prope quadringenti essent apud Græcos, cùm hoc probaretur. Vsque adeò autem hanc orationis confirmandæ rationem ipse Cicero probavit, ut non solùm ejus hoc modò faciendæ, & ornandæ summus ipse artifex fuerit, sed diligentissimè etiam de tota ea præceperit.

Cur numerosa oratio inventa sit.
Cap: XXXI.

QVoniam igitur habemus aptæ orationis eos Principes, authoresque, quos diximus, & origo inventa est, causa quæratur, quæ facilis & aperta est. Aures enim, vel animus potiùs aurium nuncio naturalem quandam in se continet vocum omnium dimensionem. Itaque & longiora, & breviora judicat, & perfecta ac moderata semper exspectat, mutila sentit quædam, & quasi decurtata, quibus tanquam debito fraudetur, offenditur, productiora alia, & quasi immoderatiùs excurrentia, quæ magis etiam aspernantur aures. Cùm igitur fortuitò sæpe, ut fit, aliquid conclusè, aptèque initio diceretur, animos hominū per aures pellebat, ut intelligi posset id, quod casus effudisset; cecidisse jucundè, nunc notatum genus est. Notatio autem, & animadversio peperit artem. Itaque ut poëtica & versus inventus est terminatione aurium, observatione

prudentium, sic in oratione animadversum est multò illud quidem seriùs, sed eadem natura admonente, esse quosdam certos cursus conclusionesque verborum. De quarum natura, ut disserere possimus, necesse est, ut de incisis membris, & periodo priùs dicamus.

De incisis membris & periodis.
Cap: XXXVII.

INcisum, est sensus non expleto numero conclusus: plerisque pars membri. Tale est enim hoc, quo Cicero utitur, Domus tibi deerat? at habebas, Pecunia superabat? at egebas: ubi incisa sunt quatuor. Fiunt, & singulis verbis incisa, ut Diximus: testes dare volumus. Incisum est, Diximus, Membrum autem est sensus, numero conclusus, sed á toto corpore abruptus, & per se nihil efficiens, ut ô callidos homines! ô rem excogitatam! ô ingenia metuenda: quem, quæso, nostrum fefellit, id vos ita esse facturos. O callidos homines: perfectum est, at remotum á cæteris vim non habet, ut per se manus, & opes, & caput: & ô rem excogitatam! ò ingenia metuenda! Quando ergo incepit corpus esse? cum venit extrema conclusio: Quem, quæso, nostrum fefellit, id vos ita esse facturos? Periodum Cicer: tum Ambitum, tum Circuitum, tum Comprehensionem, aut Continuationem, aut Circumscriptionem dicit

Cum

Cum autem temperetur membris, omnis paulò longior circuitus, tamen aliud eſt cæſim, & membratim, aliud circumſcriptè dicere. Circumſcriptio eſt enim, cùm ab initio ad finem uſque, quaſi in orbem incluſa fertur oratio, donec conſiſtat in ſingulis perfectis, abſolutisque ſententiis, Cicero pro Lege Manil. Quanquam mihi ſemper frequens conſpectus veſter multò jucundiſſimus, hic autem locus ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus eſt viſus, Quirites, tamen hoc aditu laudis, quæ optimo cuique ſemper maximè patuit, non mea me voluntas, ſed vitæ meæ rationes, ab ineunte ætate ſuſceptæ, prohibuerunt. Membratim verò dicimus, cùm in ſingulis membris liberior inſiſtit oratio. Cicero pro Milone: Itaque quando illius poteſtas ſit illa, quàm à Catilina acceperat, conquievit? Hæc intentata nobis eſt, huic ego vos objici pro me non ſum paſſus, hæc inſidiata Pompeio eſt: Hæc iſtam Appiam viam, monumentum ſui nominis, nece Papyrii cruentavit. Inciſum verò dicimus, cum in ſingulis inſiſtit oratio. Cicero in Catilinam Invect: 4. Vocentur literæ, ſigna, manus, denique uniuſcujuſque confeſſio. Quomodo autem, cùm in inciſis, & membris tum in circuitu numerus ſit adhibendus paulò poſt dicetur. Sed quia nullus extra pòëticos numerus eſſe poteſt, pedes, quibus & pòëma fit, & oratio numeroſa temperatur, ponamus, mox

 enim

enim intelligetur inter versum, & orationem numerosam, permagnum esse discrimen.

De pedibus. Cap: XXXVIII.

PEdes, qui duas habent syllabas numeri sunt, quatuor, Spondeus, Pirrychius, Choreus, & Iambus. Spondeus est, è longis duabus, ut dicunt, mores: illi contrarius est Pirrychius, ut novus, tulit. Choreus est è longa & brevi, ut scribit, semper. Huic Iambus est contrariùs, ut legunt, reos. Trium verò syllabarum pedes sunt octo, Molosus ex tribus longis, ut dicendi, conservant. Trocheus, quam Tribrachum alii appellant, é tribus brevibus, ut video. Anapæstus ex duabus brevibus, & longa, ut, pietas, peragunt: Bacchius ex brevi, & duabus longis, ut amoris Antibacchius ex duabus longis, & brevi, ut audisse. Creticus, quem alii Amphimacrum vocant, ex longa brevi, & longa, ut possident Amphibrachus ex brevi, longa & brevi: ut parebat. Cicero, ex aliis pedibus tres tantùm ponit. Pæonas duos, & Dochimum, quibus & nos erimus contenti: nec tamen ipse dissimulat, quibusdam numeros videri, non pedes nec immeritò quicquid enim supra tres syllabas habet, id ex pluribus pedibus est. Est igitur Pæon primus ex longa, & tribus brevibus, & longa, ut felicitas. Dochimus verò ex Bacchio constat, & Iambo: ut perhorrescerent.

De

De numero oratorio. Cap: XXXIX.

QUid interſit inter oratorium numerum, atque pöëma, diligenter nunc attendendum eſt. Numerum oratorium Græci Rhythmum, pöëticum metrum vocant. Quod etiamſi conſtat utrumque pedibus, habet tamen non ſimplicem differentiam. Nam Rhythmi ſpatio temporum conſtat, pedes etiam ordine, in Rhythmo enim nihil refert, Dactylus ne ſit, an Anapæſtus, cum eodem temporum ſpatio uterque conſtat, in verſu pro Dactylo poni non poteſt Anapæſtus. Eſt & illud diſcrimen, quod metri ſemper idem eſt curſus, ut in Heroico carmine, Dactyli, & Spondei. In oratione alius atque alius numerus eſt adhibendus, ita, ut nullus ſit, qui non aliquo loco adhiberi poſſit. Ex his facilè eſt intelligere, quàm multum inter orationem numeroſam, & pöëma interſit. Verſus certis legibus adſtrictus eſt, ut nihil fiat ex utra præſcriptum: at in oratione nihil eſt certum, niſi ut aptè verbis comprehendatur ſententia. Itaque omnis, nec claudicans, nec quaſi fluctuans, & æqualiter, conſtanterque ingrediens, numeroſa habetur oratio. Atque id, in dicendo numeroſum putatur: non quòd conſtat totum e numeris, ſed quòd ad numeros proximè accedit. Quò etiam difficilius eſt oratione uti, quàm ver-

versibus, quòd in illis certa quædam, & definita lex est, quam sequi sit necesse: in dicendo autem nihil est propositum, nisi aut ne immoderata, aut angusta, aut dissoluta, aut fluens sit oratio. In quo illud est vel maximum, quòd versus in oratione si efficitur conjunctione verborum, vitium est, & quidem grave ac longa animi provisione fugiendum, & tamen eam conjunctionem, sicuti versum, numerosè cadere, & quadrare, & perficere volumus. Quod quomodò faciendum sit, deinceps explicemus.

In qua parte ambitus debeat inesse numerus, & qui pedes maximè probentur.

Cap: XI.

Est igitur intelligendum, in toto verborum ambitu numeros tenendos esse: Falluntur enim, qui censent, cadere tantùm numerosè oportere, terminarique sententiam. Etsi enim id maximè decet, quoniam aures semper extremum exspectant, in eoque acquiescunt, ad hunc exitum tamen á principio ferri debet verborum illa comprehensio, & tota à capite ita fluere, ut ad extremum veniens ipsa consistat. Et Aristoteles quidem, heroum numerum grandiorem judicat, quàm desideret soluta oratio. Iambum autem nimis é vulgari esse sermone. Ita neque humilem, & abjectam orati-

orationem, nec nimis altam, & exaggeràtam probat, plenam tamen eam vult esse gravitatis, ut eos, qui audiunt, ad majorem admirationem possit traducere. Trocheum autem, quem alii Tribrachim apellant, ab oratione segregat: quia contractio, & brevitas dignitatem non habent. Ita Pæona probat, quem orationi vel orienti, vel mediæ, vel cadenti àptissimum judicat. Cicero autem sentit, omnes in oratione esse permixtos, & quasi confusos pedes. Nec enim effugere possemus animadversionem, si semper iisdem uteremur; sed Creticum, Dichoreum, Dochimum, Pæona cæteris anteponit, modò ne Dochimus iteretur aut continuetur. In heroe verò Dactyli, et Anapæsti, et spondei pede, impune progredi licere censet, duos duntaxat pedes, aut paulò plus, ne planè in versum aut similitudinem versuum incidamus. Sit igitur permixta, & temperata numeris, oratio, nec dissoluta, nec tota numerosa, Pæone maximè. quoniam optimus auctoritate censet, sed reliquis etiam numeris, quos ille præterit, temperata. In his, quæ demisso, atque humili sermone dicentur, Iambus erit frequentissimus: Pæon in amplioribus, in utroque Dactylus. Ita in varia, & perpetua oratione hi sunt inter se miscendi, & temperandi. Sic minimè animadvertetur delectationis aucupium, & quadrandæ orationis industriâ. Nec verò nimius hic cursus nume-

rorum esse debet, id enim in dicendo numerosum putatur, non quod totum constat è numeris, sed quod ad numeros proximè accedit. Nullus enim pes est, qui non aliquando veniat in orationem. Miscendi ergo sunt, curandumque, ut sint plures, qui placeant, circumfusi bonis deteriores lateant. Cic: pro Mar: Nullius est tantum flumen ingenii, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis, tantaque copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare, C. Cæsar, res tuas gestas possit: tamen hoc affirmo, &, hoc pace dicam tua, nullam in his laudem esse ampliorem, quàm eam, quàm hodierno die consecutus es: in hac periodo sunt quidem alii pedes, sed qui eam jucundissimam efficiunt sunt Cretici, Dochimus, Pæon, Dactyli, & Spondei.

De initio Periodi, Cap: XLI.

CLausulas diligentiùs, quàm cætera omnia servandas esse, inter omnes convenit quod in his maximè perfectio, atq; absolutio judicatur. Proximam autem clausulis diligentiam initia postulant. Nam & ad hæc intentus est auditor. Optimè hæc nascuntur proceris numeris, ac liberis, maximè Dactylo & Pæone priore, quem idem author ut optimum probat. Cicero nobilissimum quidem numerum, eundemque amplissimum esse fatetur,

tur, sed Creticum anteponit. Anapæstus etiam qui Dactylo est spatio par, ordine contrarius, rectè orationem incipit. Cicero pro lege Manilia: Quanquam mihi semper frequens conspectus vester: Exorsus est á Spondeo, Anapæsto & Cretico: etin eadem oratione: Testis est Italia: á Cretico, & ita tantum bellum: & Anapæsto & spondeo: &, Qui Siciliam addit: à Pæone priore. Initia versuum initiis orationis non conveniunt, & si Titus Livius hexametri exordio cæpit: Facturus ne operæ pretium sim: Dochimus quovis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus, aut continuatus numerum apertum, & nimis insignem facit. Cicero de lege Agraria: Est illud amplissimum, quod paulo ante commemoravi, Quirites. Vbi à Spondeo, & Dochimo ducitur initium.

De fine periodi. Cap: XLII.

IN extremo autem circuitu duo, aut tres sunt fere servandi, & notandi pedes: quos aut Choreos, aut Spondeos, aut alternos esse oportebit. Asia geminatum Choreum, qui Dichoreus vocatur, maximè secuta est: Cadit autem ille præclarè: sed in orationis numero, nihil est tam vitiosum, quám si semper est idem. Spondeus est clausulis firmus, & stabilis, quo plurimùm est usus Demosthenes. Pæona alterum orationi cadenti aptissimum putat Aristoteles,

teles, quem Cicero non rejicit, sed aptiorem eo loco judicat Creticum. Qui sive geminetur, sive spondeum præcedat, multum decoris habet in clausulis. Cicero pro Mar. Pristino more dicendi: Creticus est geminatus & spondeus, & Conservatam, ac restitutam puto Spondeus, & duo Cretici. Et, ne ulla unquam ætas de tuis laudibus conticescet. Duo Cretici & Dichoreus. Optimè etiam est sibi junctus Anapæstus. Cic: Nihil habet nec fortuna tua majus, quàm ut possis: nec natura tua melius quàm, ut velis conservare, quàm plurimos. N... Iambus quidem, aut Patrochæus, aut etiam Dactylus, si est proximus á postremo parum volubiliter pervenit ad extremum, si est extremus Choreus, aut Spondeus: nunquam enim interest, uter sit eorum in pede extremo. Sed iidem hi tres malè concludunt, si quis eorum in extremo locatus est, nisi cúm pro Cretico postremus est dactylus nihil enim interest, dactylus sit extremus, an creticus, quia postrema syllaba brevis an longa sit, ne in versu quidem refert. Est & Dochimus stabilis in clausulis, & severus, Cic: in Antonium, Te miror, Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. Multæ sunt aliæ clausulæ, quæ numerosè & jucundè cadunt, quas diligentissime ostendit Quintilianus. Etiam intelligendum est clausulas versuum non convenire clausulis orationis, quod Bruto excidit: Quanquam sc...

un...

unt placuisse Catoni, & vitandum esse, ne plurium syllabarum verbis: utamur sæpe in fine, quod etiam in carminibus est permolle. Non desunt enim, qui Ciceronem vituperent in his: Familiaris cæperat esse balneatori. Et pro Cælio: Non minùs dura Archipiratæ. Nec illud quidem prætereundum est, clausulas maximè apparere, & intelligi, quòd aures continuam vocem secutæ, ductæque velut prono decurrentis flumine, tum magis judicent, cum ille impetus stetit, & intuendi tempus dedit. Variandæ sunt igitur, nec aut animorum judicio repudientur, aut aurium facietate. Hoc vicissitudines numerorum efficient, qui præstabunt, ut neque ii satientur, qui audient fastidio similitudinis, nec orator, id, quod faciet, operâ dedita facere videatur.

De media periodo. Cap: XLIII.

Si primi postremi illi pedes sunt hac ratione servati, medii possunt latere, modó ne circuitus ipse verborum sit aut brevior, quàm aures exspectent, aut longior, quàm vires atq; anima patiatur. Verum mediis non ea modo cura debet esse, ut inter se cohæreant, sed ne pigra, ne longa sint: ne, quod nunc maximum vitium est, brevium contextu resultent, ac sonum reddant penè puerilium crepitaculorum. Nam ut initia clausulæque plurimum momenti ha-

ti habent, quoties incipit ſenſus, aut deſinit ſic in mediis quoque ſunt quidam conatus, qui leviter interſiſtunt, ut currentium per, etiam moratur, tamen veſtigium facit. Itaque non modo membra, inciſo bene incipere, atq; el... di decet, ſed etiam in iis, quæ non dubiè contexta ſunt, nec reſpiratione utuntur, ſpiritum ſuſtinemus, quis enim dubitet unum ſenſum, & unius ſpiritus eſſe. Animadverti, Iudices, omnem accuſatoris orationem in duas diviſam eſſe partes. Tamen & duo prima verba, & tria proxima, & deinceps duo rurſus, ac tria, ſuos quaſi numero, habent, Spiritum ſuſtinentes: ſicut apud Rhythmicos æſtimãtur hæ particulæ prout ſunt, graves, acres, lentæ, celeres, remiſſæ, exultantes. Proinde id, quod ex illis conficitur, aut ſeverum, aut luxurioſum, aut quadratum, aut ſolutum erit. Pæonem quidem ut orienti, ſic etiam mediæ orationi aptum eſſe M. Tullius fatetur. Idem Dochimum quovis loco aptum eſſe confirmat: Creticos etiam & Bacchios nonnulli meritò in hac parte laudant. Fluit autem omninò numerus à primo, tum incitatiùs brevitate pedum, tum proceritate tardiùs. Quare, ſi orationem ferri celerius volemus, crebros Trocheos, et Iambos inſeremus: ſi ſilentiùs incedere, ſpondeos frequentes interponemus: ſi moderatius ingredi, iis pedibus utemur, qui brevibus, longiſque ſyllabis te-

per-

perantur, curſum, contentiones magis requi-runt, expoſitiones rerum tarditatem.

De his, quæ ſuapte natura numeroſa ſunt.

Aliquando ſuapte natura numeroſa ſunt, quæ dicuntur, etiamſi nihil factum eſt de induſtria. Cùm enim ſunt caſus in exitu ſimiles, aut paribus paria referuntur, quaſi ſua ſponte communitatem habet oratio, ut in illo Ciceronis pro Milone, Eſt enim judices hæc non ſcripta, ſed nata lex, quám non didicimus, accepimus, legimus, verùm ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus. Hæc enim talia ſunt, ut quia referuntur ad ea, ad quæ debent referri, inteligamus, non quæſitum eſſe numerum, ſed ſecutum. Quod fit item reverendis contrariis. In hoc genere Cicero frequens eſt, ut illa ſunt in quarto accuſationis: Conferre hanc pacem cum illo bello: hujus prætoris adventum cum illius Imperatoris victoria: huius cohortem impuram, cum illius continentia, ab illo, qui cepit conditas; ab hoc, qui conſtitutas accepit. captas dicetis Syracuſas, quæ ſunt venuſtiſſimæ. Semper enim hæc, quæ á Græcis antitheta nominari ſupra diximus, cúm de figuris ageremus, numerum oratorium neceſſitate ipſâ efficiunt, & ſinè induſtriis.

Quæ

Quæ vitia sunt vitanda in oratione numerosa:
Cap: XLV.

HÆc tamē vitia in tota hac re diligentissimè sunt vitanda, imprimis ne apertè verba trajiciantur, quò melius aut cadat, aut volvatur oratio: deinde, ne inania quædam verba, quasi complementa numerorum inculcentur: tertio, ne minutis numeris concidatur infringaturque sententia: Sed verba jam probata, et electa concinnè coagmentētur Nam vel dura inter se commissa potiora sunt inutilibus. Multa sunt autem, quæ his vitiis declinatis numerosè componendi laborem minuant. Sunt enim multæ figuræ, quibus & casus numeri possint variari. Sunt etiam, quæ idem valent, atque significant, ex quibus exercitati facilè illud eligunt, quod institutæ verborum comprehensioni maximè quadrat.

De magnitudine ambitus.
Cap: XLVI.

HAbet aut periodus membra minimum duo, sæpe etiam et tria: Cicer: pro leg: Man: Nam cum antea per ætatem nondum hujus authoritatem loci contingere auderem, statueremque nihil huc, nisì perfectum ingenio, elaboratum industria afferri oporteret

omn

omne meum tempus animicorum temporibus transmittendum putavi. Cicero eum ambitum mediocritatem habere, ait, qui quatuor ferè membris constat: Nam & aures implet, et nec brevior est, quám satis sit, ac longior. Vult autem, ut quatuor, quasi hexametrorum versuum instar, membris constet fere plena comprehensio. Ejus generis est illud pro Milone: ego cùm tribunum plebis Republ: oppressa senatui dedissem, quem extinctum acceperam: equitibus Romanis, quorum vires erant debiles bonis viris, qui omnem authoritatem Clodianis armis abjecerant: mihi unquam bonorum præsidium defuturum putarem. Debet autem periodus sensum concludere. sit etiam aperta: ut intelligi possit, et non immodica, ut memoria contineri possit.

De numero, qui est membris, & cujusmodi esse debent.
Cap: XLVII.

Quid sit membrum, quid incisum, quid ambitus? antea dictum est. Illud etiam est explicatum: aliud esse circumscriptè, aliud membratim dicere. Illic enim circumscribitur verborum comprehensio, donec in clausula tandem consistat: hic in singulis membris oratio insistit. quod in pronunciando magnopere reficit spiritum, undè fit, ut oratio, quam membris carpimus, longior multò esse possit,

quàm ea, quæ constat circuitu. Ita ut aliquando ad viginti membra excurrat. Cicero pro Milone: Occidi, Occidi non spurium Melium, & quæ sequuntur. Nihil autem tam debet esse numerosum, quàm hoc, quod minimè apparet, & valet plurimum. Spondeum hic Cicero vehementer commendat. Nam etsi, quod est è longis duabus hebetior videtur, et tardior: habet tamen stabilem quendam, et non expertem dignitatis gradum: in incisionibus verò multò magis, et in membris: paucitatem enim pedum gravitatis suæ tarditate compensat.

In quo scribendi genere circumscriptè, in quo sit membratim dicendum.
Cap: XLVIII.

IN historia, Laudationibus, totoquè eo genere, quod Græci *epidiktiken* nominant, quòd quasi ad inspiciendum delectationis causa comparatum sit, omnia Isocrateo, Theopompeoque more, illâ circumscriptione, & ambitu dicenda sunt, ut tanquam in orbe inclusa currat oratio. Itaque posteaquam est cognita hæc vel circumscriptio, vel comprehensio, nemo, qui aliquo esset in numero, scripsit orationem ejus generis, quod esset ad delectationem comparatum: remotumque à judiciis, forensique certamine, quin redigeret omnes in quadrum, numerumque sententias. Genus autem

tem hoc orationis, nec totum assumendum est ad contentiones, & causas veras, nec omnino repudiandum. Si enim semper utarê, cùm satietatem affert, tum quale sit, ab imperitis etiam cognoscitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum, actoris tollit funditus veritatem, & fidem. Sed quoniam adhibenda nonnunquam est, primùm videndum erit, quo loco, deinde quamdiu retinenda sit, tum quot modis commutanda. Adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatus, ut Cicer: in accusationis secundo de Siciliæ laude dixit, aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quàm doloris, ut in quarto accusationis idem Cicero de Syracusarum situ dixit. Est etiam apta principiis majorum causarum, ubi solicitudine, miseratione, commendatione res eget. Sæpè etiam in amplificanda re concessu omnium funditur numerosè & volubiliter oratio. Id autem tum valet, cúm is, qui audit, ab oratore jam obsessus est, ac tenetur. Non enim id agit, ut insidiantem observet, sed jam fovet, processumque vult, dicendique vim admirans, non inquirit, quod reprehendat. Hæc autem forma perorationes quidem includit, sed in reliquis orationis partibus retinenda non diu est. Nam cùm locis supradictis eâ fuerimus usi, tota dictio est ad incisa, & membra transferenda. Incisim autem & membratim tracta oratio, in

veris cauſis plurimùm valet, maximéque in locis, cùm aut arguas, aut refellas.

Quâ ratione paretur hæc facultas aptè, ac numeroſè dicendi. Cap: XLIX.

HÆc autem facultas aptè, atque numeroſè dicendi, non eſt tanti laboris, quanti videtur. Nec ideo hæc tractantur à ſummis viris, ut oratio, quæ ferri debet, ac fluere, dimetiendis pedibus, ac perpendendis ſyllabis conſeneſcat. Satis enim in hoc oratorem formabit multa ſcribendi exercitatio, ut ex tempore etiam aptè, numeroſèque dicat. Ante enim circumſcribitur mente ſententia, confeſtimque verba concurrunt, quæ mens eadem, quâ nihil eſt celeriùs, ſtatim dimittit; ut ſuo quoque loco reſpondeat. Quod ſi Antipater ille Sidonius ſolitus eſt verſus Hexametros, aliosque variis modis, ac numeris fundere ex tempore, tantumque hominis ingenioſi ac memoris valuit exercitatio, ut cùm ſe mente ac voluntate conjeciſſet in verſum, verba ſequerentur, quantò id faciliùs in oratione, exercitatione & conſuetudine adhibita, conſequimur? Nihil eſt enim tam tenerum, neque tam flexibile, neque quod tam facilè ſequamur, quocunque ducas, quam oratio. Ex hac verſus, ex eadem diſpares numeri conficiuntur: ex hac etiam ſoluta variis modis, multorumque

gen-

generum oratio. Et ut mollissimam ceram ad nostrum arbitrium formamus, sic orationis genus ad omnem rationem, & ad aurium voluptatem, & animorum motum facilè mutatur, & vertitur. Neminem itaque Pæon, aut Creticus ille, aut Dichoreus conturbet, ipsi occurrent orationi, ipsi inquam, se offerent, & respondebunt non vocati, consuetudo modo ad sit scribendi hoc modò atque dicendi: Vt enim musici accuraté primo, & cogitaté suæ artis præscripta, & formulas observant, ut ubi usus accessit, sine cogitatione etiam, & cura, eadem illa incredibili celeritate efficiunt: sic ubi orator hoc modò scribere initio consueverit, sinè ullo labore postea similiter scribet, ac dicet.

Quanti momenti sit aptè dicere.
Cap: L.

QUantum autem sit aptè dicere, experiri licet, si aut compositi oratoris bene structam collationem dissolvas, permutatione verborum: corrumpetur enim tota res: ut hæc Ciceronis in Corneliana: Neque me divitiæ monent, quibus omnes Africanos & Lælios, multi venalitii, mercatoresque superârunt. Immuta paululum, ut sit: Multi superarunt. mercatoris, venalitiique peribit tota res. Et quæ sequuntur: Neque vestis, aut celatum aurum & argentum, quo nostros veteres Marcel-

los, Maximosque multi Eunuchi è Syria, Ægyptoque vicerunt: verba permutata sint: ut sint, vicerunt Eunuchi è Syria, Ægyptoque. Adde tertium. Neque enim ornamenta ista villarum, quibus L. Paulum, & L. Mummium, qui rebus his urbem, Italiamquè refarserunt, ab aliquo video perfacilè Diliaco aut Syro potuisse superari: fac ita, potuisse superari ab aliquo Syro, aut Diliaco. Videsne, ut ordine verborum paulùm commutato, iisdem verbis stantē sententia, ad nihilum omnia redierint, cùm sint ex aptis dissoluta, aut si alicujus inconditi arripias dissipatam aliquam sententiam, eamque ordine verborum paulùm commutato in quadrum redigas, efficitur aptum illud, quòd fuerat, antea diffluens ac solutum. Age, sume de Graccho apud Censores illud: Abesse non potest, quin ejusdem hominis sit probos improbare, qui improbos probet. Quantò aptiùs, si ita dixisset: Quin ejusdem hominis sit, qui improbos probet, probos improbare? Hoc modo dicere nemo unquam noluit, nemoque potuit quin dixerit. Qui autem aliter dixerunt, hoc assequi non potuerunt. Res autem se sic habet, ut brevissimè dicam, quod sentio, compositè & aptè sinè sententiis dicere, insania est: sententiosè autem sine verborum & ordine, & modo infantia. sed hujusmodi tamē infantiâ, ut qui utuntur, non stulti homines haberi possint, etiam plerumque prudentes, quo qui est contentus

tentus, utatur. Eloquens verò, qui non approbationes solùm sed admirationes, clamores, plausus, si liceat movere, debet, omnibus oportet ita rebus excellat, ut ei turpe sit, quicquam aut spectari, aut audiri libentiùs. Hæc Cicero in Oratore. Quare cùm Aristoteles, qui aureum fundit flumen orationis, cùm Theoprastus, qui dignitate loquendi nomen invenit: cùm Isocrates, quem eloquentiæ partem Cicero appellat, cum Demosthenes, cui sine dubio summa vis eloquentiæ conceditur: cúm Cicero, qui primus cum Græcorum gloria latinè dicendi copiam æquavit, hanc eloquentiæ partem tanti fecerit, eam nobis summâ debemus industriâ, summo etiam studio comparare.

De tribus generibus dicendi. Cap: LI.

Perspicuum est, aliud dicendi genus in parvis causis, aliud in modicis, aliud in gravibus desiderari. Nec solùm variæ causæ varium dicendi genus flagitant: sed diversæ orationis partes diversam quoque orationis formam postulant. Quod cùm ita sit; quot sint genera dicendi, & in quibus tum causis, tum orationis partibus ea sunt adhibenda, dicamus. Tria sunt igitur dicendi genera, in quibus omnibus pene, debet florere excellens, & perfectus orator: Vnum subtile, acutum, & tenue; Alterum vehemens, copiosum, & grave. Ter-

tium est interjectum intermedium, & quasi temperatum, in quo neque est acumen superioris generis, nec vis posterioris. Cùm autem oratoris tria sint officia docere, movere, & delectare: subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo versatur. In genere subtili forma debet esse orationis à vinculis numerorum libera, & soluta, non tamen vaga, ut ingredi liberè, non ut licenter, videatur errare. Diligentia etiam coagmentandi verba prætermittenda est, & omnis insignis ornatus removendus. Ponentur tamen acutæ, crebræque sententiæ: ornamenta verborum & sententiarum cum tropis verecundè parcèque adhibebuntur: translationes tamen poterunt esse crebriores, nec tam crebra tamen, ut in genere dicendi amplissimo. Genus temperatum uberius est aliquantò, & robustius, quàm hoc humile, de quo dictum est: submissius autem, quàm illud, de quo dicetur amplissimum. Huic omnia dicendi ornamenta conveniunt, plurimumque est in hac oratione suavitatis. In idem verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum. Hoc in genere nervorum vel minimum, suavitatis autem est, vel plurimum. At illud autem amplum, grave, copiosum, ornatum, vim profectò habet vel maximam, modo enim perfringit, modo irrepit in sensus, inserit novas opiniones, evellit insitas. Hic orator & defunctos incitabit, ut Appius

Cæcum. Apud hunc & patria ipsa exclamabit, aliquemque (ut apud Ciceronem in oratione contra Catilinam in Senatu) alloquetur. Hic & ampiificationibus extollet orationem, & vi superlationum quoque eriget: ut, Quæ Charybdis tam vorax? & Oceanus medius fidius ipse: hic iram, hic misericordiam inspirabit, hic dicet. Te vidit, & flevit, & appellavit, & per omnes affectus tractatur. His tribus generibus utetur orator, ut res exiget, nec pro causa modo, sed pro partibus causæ. Magni igitur judicii, summæ etiam facultatis esse debebit moderator ille, & quasi temperator hujus tripartitæ varietatis. Nam & judicabit, quid cuique opus sit, & poterit, quocunque modo postulabit causa, dicere. Ad causas tenues, cujusmodi est causa pro Cæcinna, submissum: ad graves, qualis est Rabirii vehemens: ad mediocres, ex quo genere est pro lege Manilia, temperatum dicendi genus accommodandum est. In eadem etiam ratione ad conciliandum quidem mediocre: ad docendum verò atque probandum, subtile & enucleatum: ad movendum grave debet adhiberi. Est enim eloquenti, proprium, parvâ submissè, modica temperate, magna graviter dicere. Multùm etiam refert quæ sit persona ejus, qui dicit, & eorum, qui audiunt. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis authoritas, non omnis ætas, nec verò locus, aut tempus,

 aut

aut auditor omnis eodem, aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum. In omnibus autem rebus videndum est, quatenus. Et si enim suus cuique modus est, tamen magis offendit nimium, quám parum: unde fit, ut eloquentiæ, sicut reliquarum rerum, fundamentum sit sapientia. Hæc de elocutione dicta sint. Nunc quoniam omnia conformandæ & expoliendæ orationis præcepta exposita sunt ordine, ut instituimus, ad memoriam transeamus.

De memoria. Cap: LII.

MEmoriæ artem primum omnium instituisse ferunt Chium Simonidē. Cùm enim celebri, & frequenti convivio interesset, de triclino egressus est; eo egresso triclinium supra convivas corruit, atque ita contudit, ut cum eos humare vellent sui, non possent obtritos internoscere ullo modo: tunc Simonides dicitur eo, quòd meminisset, quo eorum loco quisque cubuisset, demonstrator uniuscujusque sepeliendi fuisse. Ex hoc Simonidis facto notatum videtur, juvari memoriam signatis animo sedibus; quod suo quisque etiam experimento credere potest. Nam cúm in loca aliqua post tempus reversi sumus, non ipsa agnoscimus tantum, sed etiam, quæ in eis fecerimus, reminiscimur, personæque subeunt, nonnunquám

quàm tacitæ quoque cogitationes in animum revertuntur.

An memoria sit eloquentiæ pars.
Cap: LIII.

ETiam si memoria eloquentiæ cum aliis artibus sit communis, tamen artificiosa memoria oratoriæ artis meritò pars existimatur. Nesciretur enim quanta vis ejus esset, quanta diginitas, nisi in hoc lumen orandi vim extulisset. Non enim rerum modò, sed etiam verborum ordinem præstat, nec ea pauca contexit, sed propè in infinitum, ita ut longissimis actionibus priùs audiendi patientia, quàm memoriæ fides deficiat. Non immeritò igitur thesaurus hic eloquentiæ dicitur, cùm exmplorum, legum, sapienter dictorum, beneque factorum, velut quasdam copias, quibus abundare, quasque in promptu semper habere debet orator, incredibilis ejus vis representet.

De artificio memoriæ. Cap: LIV.

ARtificium igitur memoriæ à veteribus traditum, locis constat & imaginibus. Itaque iis, qui hanc ingenii partem exercent, loca multa priùs animo capienda sunt spatiosa, multâ varietate signata, illustria, explicata modicis intervallis, ut ædium ferè magna-

gnarum, aut alterius ædificii: Hæc animo diligenter sunt affigenda, ut sine cunctatione ac mora partes eorum omnes cogitatio possit ordine percurrere. Plus enim quàm firma debet esse memoria, quæ aliam memoriam adjuvet. Tum ea, quæ fuerint scripta vel cogitatione comprehensa, ordine his locis sunt commendanda, signis, quæ memoriam eorum excitent notata, ita fiet, ut res ordine teneantur. Exempli gratia: si sit de navigatione, re militari, & agricultura dicendum, navigationis anchora, rei militaris gladius, vel spiculum agriculturæ, spica vel simile aliquid imago esse potest. Hæ imagines supradictis locis ordine sunt committendæ. Deinde, cùm repetenda fuerit memoria, incipies ab initio loca recensere, & quodcunque crediderit, reposces. Imago enim cujusque admonebit, ut quamlibet multa sint, quorum meminisse oporteat, sint singula connexa quodam choro. Sic enim fit, ut ordinem rerũ, locorum ordo conservat, res autem ipsas rerum effigies notent. Vtendum est autem imaginibus, aliquid agentibus, acribus insignitis, quæ occurrere, celeriterque percurrere animum possint: Loca quæ assumpseris, egregiè, commodìterque notare oportebat, ut perpetuo hærere possint. Nam imagines pro rerum veritate subinde sunt mutandæ, at loca perpetuo remanere debent.

Quid conferat hoc memoriæ artificium.
Cap: LV.

VT ad quædam prodesse hæc, non est negandum: ut si rerum nomina multa per ordinem audita, reddenda sint? vel res diversæ ordine complectendæ: sic in ediscendis orationis perpetuæ verbis nihil ferè prosunt: Singulorum enim verborum imaginem memoriæ mandare, & inutile esset, & infinitum. Si longior complectenda memoriâ oratio fuerit, proderit per partes ediscere. Non est autem inutile, quò faciliùs hæreant, aliquas apponere notas, quarũ recordatio commoveat, & quasi excitet memoriam. Illud neminem non juvabit, iisdem, quibus scripserit chartis, ediscere. Si tamen quis unam, maximamque artem memoriæ quærat, exercitatio est, & labor. Multa ediscere, multa cogitare & (si fieri potest) quotidie, potentissimum est. Quantum autem naturâ, studioq; valeatq; memoria vel Themistocles testis est, quem unum intra annum optimé locutum Persicè constat, vel Mithridates, cui duas & viginti lingvas, quot nationibus imperabat, traditur notas fuisse: vel Crassus ille dives, qui cùm Asiæ præesset, quinque Græci sermonis differentias sic tenuit, ut quâ quisque apud eum linguâ postulâsset, eâdem sibi jus redditum foret: vel Cyrus quem omni-

omnium militum tenuisse creditum est nomina, quin semel auditos quamlibet multos versus, protinus reddidisse dicitur Theodectes. Explicatis memoriæ præceptis, restat, ut de pronunciatione dicamus.

De Pronunciatione, & ejus utilitatibus.

Cap: LVI.

PRonunciatio á plerisque Actio dicitur sed prius nomen á voce, sequens á gestu videtur accepisse: Hæc autem pars est, quæ in dicendo una dominatur, Sinè hac summus orator esse in numero nullo potest, mediocris, hâc instructus summos sæpe superare. Nam & infantes actione, dignitatis eloquentiæ sæpe fructum tulerunt, & diserti, deformitate agendi multi infantes putati sunt. Vt jam non sine causa huic primas dedisse Demosthenes dicatur, cùm rogaretur, quid in dicendo esset primum: huic secundas, huic tertias. Est enim actio quasi corporis quædam eloquentia. Cùm sit autem in duas divisa partes, vocem, gestumque, quorum alter oculos, alter aures movet, per quos duos sensus omnis ad animum penetrat effectus, prius de voce, deinde de gestu, qui voci etiam accommodatur, dicendū est.

De Voce. Cap: XVII.

VOcis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maximè voce moventur. Ita-

que perfectus orator ut cumque se affectum videri, & animum audientis moveri volet, ita certum vocis admovebit sonum. Aliud enim vocis genus iracundia postulat, acutum, incitatum, crebrò indicens. Aliud miseratio ac mæror, flexibile, plenum, interruptum, flebili voce. Aliud metus, demissum, & hæsitans & abjectum. Aliud vis, contentum, vehemens, imminens, quadam incitatione gravitatis. Aliud voluptas effusum, lene, tenerum, hilaratum ac remissum. Aliud molestia sinè commiseratione, grave quiddam in uno pressu, ac sono obductum: Ac vocis quidem bonitas optanda est, non est enim in nobis, sed tractatio in nobis. Ergo bonus orator variabit, & mutabit, omnesque sonorum, tum intendens, tum remittens persequetur gradus. Nec modò in diversis rebus, sed etiam in iisdem partibus, iisdemque affectibus quasdam non ita magnas vocis mutationes adhibebit. Nam varietas, cùm gratiam præbet, ac renovat aures, tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit.

De Gestu Cap: LVIII.

Vocem subsequi debet gestus, & animo simul cum ea parere. Gestu sic utendum est, ut nihil in eo supersit. Status erit erectus, & celsus, rarus incessus, nec ita longus, excursio moderata, eaque rara, nulla mollites

cervi-

cervicum, nullæ argutiæ digitorum: non ad numerum articulus cadens: trunco magis toto se orator moderabitur, & virili laterum flexione: brachii projectione, in contentionibus, contractione, in remissis, pedis supplosione in contentionibus aut incipiendis, aut finiendis. Sed in ore sunt omnia. In eo autem ipso dominatus est oculorum, Animi enim est omnis actio, & imago animi vultus est, indices oculi. Hæc est una pars corporis, quæ quot animi motus sunt, tot significationes & commutationes possit efficere. Nam oris non est nimium mutanda species. ne aut ad ineptias, aut ad parvitatem aliquam deferamur. Oculorum igitur tum intentione, tum remissione, tum conjectu, tum hilaritate motus animorū significabimus aptè cum genere ipso orationis. est enim ipsa quasi sermo corporis, quò magis menti congruens esse debet.

QUoniam in his tribus libris breviter vires nostræ tulerunt, quid esset Rhetorica, quod ejus officium, atque finis, dictum est: & de singulis ejus partibus, earumque vi & præceptis est disputatum. illud solùm nunc superest, ut omnes ad eloquentiam, quæ nihil aliud est, quám copiosè loquens sapientia, cohortemur. ex qua illi profectò maximos & uberrimos fructus percipient, qui eam ad D. Opt: Max cultum, ac venerationem diligentissim

tissimé contulerint. Cui enim potiùs eloquentiæ studia consecrentur, quàm illi, qui ut hominis decus ingenium, sic ingenii lumen esse voluit eloquentiam? Hoc igitur agamus hoc curemus, in hoc conatus cogitationesque nostræ semper evigilent, ut tum eloquentiæ, tum cæterarum artium studia Parenti vitæ nostræ deserviant, cui omnia honoris, omnia virtutis, omnia ingenii, sinè ulla exceptione ornamenta debentur.

Finis Libri Tertii.

Tabulæ Libri primi

RHETORICÆ CYPRIANI. SOARII.

Sacerdotis è Societate JESV.

Quid sit Rhetorica, quod ejus officium, & finis.

CAPVT I.

DEfinitio, Est ars, vel doctrina bene dicendi.

Quid sit ars. — *Ars est, quæ constat quibusdam ...bus, id est, præceptis cognitis quæ ...num finem spectant, & nunquam fallunt.*

Rhetoricæ. *Quomodo facta sit ars.* — *Dûm alii temerè, alii callidiùs d... cant, potuerunt notari ea, quibus a... melius dicunt, ex quibus ars fieri p... tuit.*

Quid sit bene dicere. — *Est optimis sententiis, verbisque l... ctissimis dicere.*

Officium est, appositè dicere ad persvadendum.

Finis, est persvadere dictione.

D

De dignitate, & utilitate eloquentiæ. Cap: II.

Eloquentia est.

Digna, *Quia semper floruit, & dominata est in omni libero populo.*

Quia nihil est jucundius audita oratione ornata verbis, & sententiis:

Quia nihil est tam magnificum, ac potens, quàm animos hominum oratione convertere.

Vtilis quia *Consilia maximis de rebus explicat.*

Languentes animos excitat.

Effrenatos coërcet, & cupiditatem frangit.

Hortatur ad virtutem, revocat à vitiis.

Laudat bonos, vituperat malos, & consolatur mæstos.

Et quò major est ejus vis, ne quis ea abutatur, eò magis est cum probitate conjungenda.

De materia Rhetoricæ, Cap: III.

Artis materia. *Est ea, in qua omnis ars versatur, ut medicinæ, morbi & vulnera.*

Quæ in omni arte est terminata, excepta Dialectica & Rhetorica, quæ nullis terminis septæ tenentur.

Quare, materia Rhetoricæ sunt omnia, quæ in disputationem cadere possunt, & quævis quæstio ad dicendum proposita.

De quæstione. Cap: IX.

Quæstio est duplex.

Altera, quæ dicitur infinita, propositio latinè, græcè Thesis; cùm aliquid generatim quæritur. ut: An philosophia sit perdiscenda.

Altera finita, quæ cōtroversia latinè dicitur, græcè hypothesis; cùm quæstio contrahitur ad Personas, loca, tempora, negotia, ut: An Socrates fuerit jure damnatus ab Atheniensibus.

Propositi duo sunt genera.

Alterum cognitionis, cujus finis est scientia, ut: An sol sit major terra.

Alterum actionis, quod refertur ad aliquid efficiendum, ut: Quibus officiis amicitia sit colenda.

Quæ transferuntur etiam ad causas.

Causarum tria sunt genera.

Iudicii.

Deliberationis,

Exornationis, sive laudationis.

De exornatione, deliberatione, & judicio, Cap: V.

Pat.

Exornationis.	Laus & Vituperatio.	Tempus,	Præsens, Præteritum	Finis,	Honestas, Turpitudo	Motus,	Delectatio,
Deliberationis.	Suasio, Dissuasio.	Tempus,	Futurum.	Finis,	Vtilitas Detrimētum	Motus,	Spes, Reformidatio,
Iudicii.	Accusatio, Defensio	Tempus.	Præteritum.	Finis.	Punitio Impunitas.	Motus.	Sævitia Clemētia.

Quomodo hypothesis ad thesim revocanda sit Cap: VI.

Consulatio, id est, quæstio infinita quasi pars causæ, id est quæstionis finitæ. quæ in ea continetur.

Quo fit, ut quæstio universa totas causas sæpe contineat:

Ecce quæstio hæc finita: *ut: An Aristotelis Philosophia sit perdiscenda, continet hanc: An Philosophia sit perdiscenda, quæ est infinita,*

Vnde id, de quo est tota quæstio, traducendum est ad perpetuam, seu infinitam quæstionem.

Nisi cū de vero ambigitur, quòd cōjectura quæri solet.

Orationes, quæ latissimé vagantur, sunt ornatiores:

Et quæ de universo genere dicuntur, valent ad judicium ferendum de singulis:

Finita revocatur ad infinitam: quia. *Et quæ de universo genere probantur, de parte etiam probari necesse est.*

Vnde excellens orator, semper, cùm potest, controversiam à personis & temporibus avocat

De partibus Rhetoricæ.
Cap: VII.

Eloquentiæ partes sunt quinque.

Inventio, quæ est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem probabilem reddant.

Dispositio, est rerum inventarum in ordinem distributio.

Elocutio, est idoneorum verborum & sententiarum ad inventionem accommodatio.

Memoria, est firma animi, rerum, verborum, ad inventionem perceptio.

Pronunciatio, est ars rerum & verborũ dignitate, corporis & vocis moderatio.

Judicium non est sexta Pars, sed tribus primis est permixtum, quia non invenit, qui non judicat.

Sunt ergo quinque oratoris opera.

Invenire. Disponere. Eloqui. Memoria complecti. Pronunciati[...]

Quibus rebus eloquentia comparetur.
Cap: VIII.

Eloquentia.

Quatuor rebus.
- *Naturà, id est, donis à natura tribu[...]*
- *Arte, id est, præceptis:*
- *Exercitatione,*
- *Imitatione.*

Natura præstat Animi celeres motus, ad
- *Inveniendum,*
- *Explicandum,*
- *Exornandum, & memoriæ mandandum aptos.*

Ex-

Comparetur

Ex parte. *Latera firma,*
Canoram vocem,
Corporis, *Solutam linguam,*
Oris & totius corporis conformationem.

Quæ naturæ dona arte perfici ac limitari possunt. Vnde, si quis his donis non sit ita instructus; tamen dicendi studium non spernat: cùm etiam inde præstantissima mediocritas honori sit.

De Arte Cap: IX.

Ars orta est ex animadversione naturæ, id est, eloquentiæ naturalis. Quare non eloquentia ex arte, sed ex eloquentia ars orta est.

Ars sola non efficit eloquentem: quia cùm omnes artem habere possint; omnes possent esse eloquentes, quod non ita est.

Unde orta sit ars, & quid efficiat

Ars ergo perficit, quæ sunt à natura, dum
- *Monet, quò omnia sint referenda, quæ ad finem faciunt.*
- *Indicat an recta sint quæ habetur à* — *Natura. Studio. Exercitatione.*
- *Efficit ne fortuitò dicamus, & ut semper parati simus.*

Est itaque ars certior dux, quam natura.

De Exercitatione Cap: X.

Effectus; perficit, & conservat, quæ ars expolivit in natura.

Vtilitas, sine ea nihil est egregium: nihil perfectum: sine qua nemo eloquentiam assequetur.

Exercitationis.

Ratio sive modus

1. *Sumatur causa tractanda similis earum, quæ ad oratorem desiderantur.*
2. *Non dicatur exemplo: qui perversè, dicendo, discitur perversè dicere.*
3. *Sumatur igitur, spatium ad cogitandum, ut accuratius dicatur.*
4. *Sed præstat scribere, Cum stylus sit optimus dicendi effector.*

Est autem exercitatio triplex
- *Alia orationis,*
- *Alia actionis.*
- *Alia memoriæ.*

De Imitatione. Cap: XI.

Vtilitas, quia sine ea nemo satis proficere potest.

Imitationis.

Ratio sive modus.
- *Proponatur aliquis summus in arte imitandus, quem tota mente intueamur.*
- *Quæ sunt in eo, summâ diligentia prosequamur.*
- *Qui hanc similitudinem assequi volunt, crebrò de magnis rebus scribant, & dicant.*

Imitatio est duplex
- *Altera orationis, de qua dictũ est*
- *Altera actionis, per quã omnis deformitas in agendo removetur.*

De Inventione: Cap: XII.

Oratoris munera sunt duo:

- *Primùm invenire ea, quæ valeant ad fidem faciendam: quæ speciatim fit in proposito.*
- *Alterum movere amplificando, quæ fit in causis*

Motûs autem quatuor sunt species	*Molestia*	*Præsenti de malo.*
	Metus.	*Imminenti.*
	Voluptas.	*Præsenti de bono*
	Cupiditas.	*Venturo.*

Molestia, opinio recens præsentis mali.
Voluptas, opinio recens præsentis boni
Metus, opinio impendentis mali.
Cupiditas, opinio venturi boni
Opinio autem, est imbecilla assensio.

Quid Inventio, Argumentum & Argumentatio. Cap: XIII.

Quid sit

Inventio est excogitatio argumenti.

Argumentum est probabile inventum ad faciendam fidem.

Fides, est firma opinio, quæ argumentatione gignitur.

Argumentatio, est argumenti explicatio, quæ apud Oratores est fusior, quàm apud dialecticos.

Argumenta sumuntur ex locis.

Locus est argumenti sedes: seu nota, qua indicantur, quid, in rebus pervestigare debeamus.

Quotuplicia sunt argumenta. Cap: IV.

Argumenta alia sūt

In eo ipso de quo agitur, & ideo insita dicuntur: ut si probes eloqentiā esse expetendam, quia est ars bene dicendi.

Extrinsecus assumuntur, quæ remota vocantur: ut si item probes, quia Aristoteles id dixit.

De numero locorum. Cap: XV.

Loci

Intrinseci sunt sexdecim.	*A definitione,*	*A contrariis,*	
	Partium enumeratione	*Adjunctis,*	
	Notatione,	*Antecedentibus,*	
	Conjugatis,	*Consequentibus,*	
	Genere & forma	*Repugnantibus,*	
	Similitudine, & dissimilitudine.	*Causis, & Effectis*	
		A comparatione.	*Majorum, Minorum, Parium,*
Extrinseci sunt sex.	*Præjudicia,*	*Tabulæ,*	
	Fama,	*Iusjurandum*	
	Tormenta,	*Testes.*	

De Definitione. Cap: XVI.

Quid sit. *Est oratio, quæ id quod definitur, explicat quid sit, ut ista oratio.*

Doctrina bene dicendi, quæ explicat quid sit Rhetorica.

1. Inventitur aliquid commune rei, quæ definienda est, & aliis rebus: ut doctrina, vel ars, in definitione Rhetoricæ.

Quomodo fiat Definitio. 2. Invenitur aliquid quo id quod definitur, ab aliis differt: ut est, bene dicere, in allata definitione.

3. Latiùs definit orator, quam dialecticus: & verbis non solùm propriis, sed etiam translatis.

Est autem definitio oratori necessaria: quia sæpe explicanda est res, de qua quæritur.

Si vis probare jus civile esse utile, ipsum definias hoc modo:

Ius civile est cognitio æquitatis:
At cognitio æquitatis est utilis: igitur & jus civile.

De partium distributione. Cap. XVII.

Partium distributio est, cùm aliquod genus, sive totum in suas partes distribuitur: ut virtus, sive honestum, in quatuor partes id est, in justitiam, prudentiam, fortitudinem, & temperantiam.

In argumento à partium distributione sumendæ sunt omnes partes ita, ut nulla relinquatur.

Vt si velles probare calliditatem non esse virtutem, diceres: Calliditas non est justitia, nec prudentia, nec fortitudo, nec temperantia: igitur nec virtus.

De

De Notatione. Cap: XVIII.

Notatio seu etymologia verborum originem inquirit. Et sæpe oratores, & poetæ utuntur, hoc modo: Consul est, qui consulit patriæ, non igitur Piso consul, qui eam evertit.

De Conjugatis Cap: XIX.

Conjugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis ejusdem: ut sunt, quæ orta ab uno variè commutantur: ut sapiens sapienter, sapientia.

Argumentum ducitur hoc modo: Cùm esset causa consularis et senatoria, opus erat auxilio consulis, & senatus, item pietas laudanda: igitur & qui piè agit.

De genere & forma. Cap. XX.

Genus, est quod sui similes communione quadam, specie autem differentes, duas aut plures continet partes.

Partes, quas genus amplectitur, formæ dicuntur: ut virtus est genus, partes sunt prudentia, &c. unde,

Quid sit *Forma, est pars generi subjecta.*

A genere sic sumitur argumentum: Virtutis laus in in actione consistit, igitur & prudentiæ laus in actione consistet.

A forma, quod justitia est, utique virtus est.

De similitudine & dissimilitudine Cap: XXI:

Est, quæ traducit ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile.

Simi

imilitu-o.

Ab ea sumitur argumentum hoc modo: ut morbo affecti cibi suavitatem non sentiunt, ita avari gustum laudis non habent.

Ex dissimilitudine seu differentia, hoc modo: si barbarorum est in diem vivere, nostra consilia sempiternum spectare debent.

De contrariis. Cap: XXII.

Adversa quæ inter se maximè distant ut:	*Bellum Pax Argum.*	*Bellum est perniciosum, igitur pax expetenda*
	Virtus, Vitium.	*Virtus sequenda, igitur vitium fugiendum.*
Privantia sunt habitus & ejus privatio ut:	*Vita, & mors. Argum.*	*Non sunt ultores mortis, Qui vitam non restituunt, si possint.*
	Lux, & tenebræ.	
Quæ inter se conferuntur seu relata ut:	*Datum, acceptum. Argu:*	*Si in accepto est laus, erit etiam in dato.*
	Dux, Miles	*Si discere est honestum, ergo & docere.*
Negantia quorum unum negat alterum. ut:	*Hoc est Argum Hoc non est.*	*Est probus quare non est improbus.*

De adjunctis Cap: XX III.

Adjuncta.

Sunt ea, quæ cum re sunt conjuncta: ut Latissimè patent, quæ sumuntur ab — *Tempus, locus, apparatus, colloquia, rubor pallor, &c.* *Animo, ut virtus, vitia.* *Corpore, ut pulchritudo, deformitas, &c.*

Argumentum. Vesperi visus est cum gladio stipatus, &c. ergo occidit. Est incredibili virtute, constantia, & gravitate præditus, igitur fœdera non rupit.

De antecedentibus & consequentibus Cap: XX IV.

Antecedentia sunt ea, quæ sic antecedunt consequentia? ut cum ipsis necesario cohæreant, in quo ab adjunctis distinguuntur.

Argum. Ortus est Sol, igitur dies est.

Consequentia sunt, quæ rem necesariò consequuntur ut: Dies est, igitur ortus est Sol: Luculentam accepi plagam, declarat cicatrix.

De repugnantibus. Cap: XXV.

Repugnantia quæ nequè certa lege, neque numero inter se dissident: qua ratione à contrariis & dissimilibus discernuntur: ut amare, nocere, & lædere repugnant.

Argumentum. Amat illum, igitur non insectatur convitiis, non lædit.

De Causis Cap: XXVI,

Est, quæ sua vi efficit id, cujus est causa ut ignis, ardoris: cruditas, morbi.

Finalis, cujus gratia fit aliquid. ut hominis beata vita.

Arg. Homo est factus ad contemplandum, ergo non ad pastum.

Efficiens, à qua aliquid est: Sol diem efficit.

Arg. Senectus caret poculis, quare & temulentia.

Causa *Est quadruplex* *Forma est ratio rei, & nota, per quam res est id, quod est, & ab aliis distinguitur.*

Arg. Animus hominis est immortalis, igitur ad æternitatem beatæ vitæ aspiret.

Materia est, ex qua, & in qua res sunt: statuæ æs.

Arg. Corpus est mortale, ergo ab eo animus est revocandus.

De Effectis. Cap: XXVII.

Sunt ea, quæ orta sunt de causis: ut dies à Sole.

Sunt numero totidem, quot causarum genera, cum quævis causa suum habet effectum.

Effecta *Cognoscuntur per suas causas, quoniam qualibet causa suum ostendit effectum: ut bellum*

bellum est effectus pacis, quæ est finis belli: di-es, Solis: homo corporis & animi.

Argumentum sumitur hoc modo: Virtu[s] parit laudem, ergo sequenda; voluptas infa-miam gignit, igitur fugienda.

De Comparatione. Cap: XXVIII.

A comparatione majorum; si conveni[t] majus, etiam minus conveniet. Ut clari civ[es] Saturnini, etiam altiorū sanguine non se cōta-minarunt, imò honestarunt; igitur et nece, qu[i] Catilinam (qui fuit civium interfector) occiderit.

Hic locus tractatur tripliciter:

Minorum; si quod mius videtur conv[e]-nire, conveniet etiam id, quod majus. ut: Su[r]gunt de nocte latrones, ut homines jugulent, tu, ut te ipsum serves, non expergisceris?

Parium, qui locus nec elationem, nec su[b]-missionem habet, ut: Non licuit Mamerti[nis] fœderatis imperare navim, ergo nec Tauromi-tanis fœderatis imperare licebit.

De argumentis remotis. Cap: XXIX.

Remota, sive assumpta dicuntur sinè ar[te] non quòd sinè arte tractentur, sed quòd ea n[on] parit oratoris ars.

Quæ Cicero nomine testimonii complecti[tur] sed Quinct: divisit in præjudicia testes, & quæ ut ex se arte carent, ita eloquentia, v[i]-ribus sæpe allevanda, & refellenda sunt.

Argumenta

Oli[m]

Olim oratores cùm causas in judiciis agerent, quæ ad hoc generis rerum pertinebant, meditata habebant: nunc judiciis ad jurisconsultos translatis, cognoscenda sunt, ad Oratorum scripta intelligenda.

De præjudiciis & testibus.
Cap: XXX.

Præjudiciorum vis omnis tribus generibus, continetur.

Rebus, quæ aliquando ex paribus causis sunt judicatæ, quæ exempla rectiùs dicuntur.

Judiciis, ad ipsam causam pertinentibus, unde etiam nomen ductum est: ut in Miloniana.

Aut, cûm de eadem causa est pronuntiatum.

De testibus,

Olim oratores multa pro testibus, & contra testes dicebant: ut patet in orat: pro Flacco.

Nunc judiciorum mutata ratio facit, ut ne is labor sit necessarius.

De usu, & utilitate locorum.
Cap: XXX I.

Qui vult in dicendo excellere; habeat locos paratos, & expeditos.

Vbi res ad dicendum proponitur, inspiciendi sunt diligenter omnes loci, unde argumenta sumuntur.

Quæ ei facilè occurent, qui locos cogitatione sepserit, & studium ac diligentiam adhibuerit.

Qui modus in argumentis adhibendus. Cap: XXXII.

Hac argumentorum copia non est imprudenter u tendum, & non solum invenienda, sed etiam judicanda sunt.

Siquidem non semper, nec in omnibus causis, ex iisdem, argumentorum momenta sunt.

Vnde, levia, aliena, & inutilia resecanda sunt: habeatur igitur cum judicio selectus.

Et quia iidem loci valent ad faciendam fidem, & motum: & non facile, quæ ad movendum affectum conferunt, cognoscuntur, de affectibus movendis dicendum est.

De affectibus Cap: XXXIII.

Maxima vis existit oratoris in hominum mentibus permovendis, quod amplificatione fit.

Amplificatio est gravior quædam affirmatio, quæ motu animorum, conciliet in dicendo fidem.

Quæ verborum, & rerum genere fit: de verbis dicitur, cum de elocutione agetur.

Rerum amplificatio sumitur ex locis, qui valent ad fidem faciendam: à definitionibus conglobatis, à consequentium frequentatione.

De locis, unde sumuntur amplificationes. à Cap: XXXIV ad XL.

A definitionibus conglobatis, cum aliquid variis modis definitur: ut historia est testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, & magistra vitæ.

A con-

A consequentium frequentatione, cùm plura consequentia conglobantur.

A contrariarum rerum conflictione: ut inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobriis, dormientes vigilantibus.

A dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictione ut in 2. Phil: O tecta ipsa, misera, &c. Eundem læderes, & laudares: & virum optimum, & hominem improbum esse diceres.

A causis conglobatis, & his, quæ sunt orta de causis, cùm multæ causæ, & multa effecta cōglobātur.

A similitudine, & exemplo, cum multa similia frequentantur, & exempla conglobantur.

Amplificationes sumentur:

Quæ sint ad amplificandum adhibenda. Cap: XL.

Natura, ut
- Divina, cælestia.
- Quæ habent causas occultas
- Quæ sunt admirabilia in terris.

Si causa patitur adhibenda magna, quorum alia sunt magna
- Usu hominum: ut sunt ea, quæ vel multum
  - Prosunt hominibus
  - Obsunt
- Horum tria sunt genera, nam homines moventur aut
  - Charitate erga Deum, Parentes, Patriam, Fratres, Conjuges, Liberos, (Dicitur pro his) Retinendis, Amissis, Periculo amittendi.
  - Amore erga
  - Honestate virtutis, & maximè Iustitiæ, Liberalitatis.

Quid in amplificatione servandum. Cap: XLI.

In amplificatione nihil nimis evolandum est: minuta est enim omnis diligentia, hic autem locus grandia requirit.

Vnde judicio est opus, ut videamus quo genere quaque in causa utamur agendi.

Unde

In exornatione tractantur loci, qui — *Admirationem, Exspectationem moveant, & voluptatem.* — *Bonorum, & malorum enumerationes.*

In deliberatione. — *Vbi exempla plurimum valent.*

In judiciis ab — *Accusatore, quæ iracundiam, Reo, quæ ad miserationem pertinent, Sed interdum ipse ad misericordiam, hic ad iracundiam movet.*

Cur quædam inventionis præcepta ad causarum genera dentur accommodata, & de dignitate exornationis. Cap. XLII.

Genus exornationis.

Etsi ex supradictis locis omnis ad omnem orationem manat inventio:

Tamen facilitatis causá seorsim præcepta de singulis generibus dantur.

Est latum & spatiosum, quod non solùm ad homines laudandos, sed etiam animalia & anima carentia adhibentur.

Nullum est genus hoc uberiùs ad dicendum, aut quod utilius civitatibus esse possit.

Cōficitur hoc genus magis ad motus animi leniter tractandos, quàm ad fidem faciendam. Proprium enim laudis est, res amplificare, & ornare.

Ante vitam à	*Patria* *Parentibus* *Majoribus.*	*Respondit eorum virtuti* *Nobilitavit genus suis factis.*

Huc pertinent oracula responsa, & signa, quæ
ca. 43 futuram claritatem indicarunt.

In vita à bonis

Externis	*Educatio, Opes, divitiæ Potentia S. propinqui Gratia &c.*	*Habuit, bene usus est, non superbè, &c.* *Non habuit, patienter tulit, velut amisit.*
	Forma, quæ præcipuè laudatur cùm sit virtutis signum.	
----- Corporis, ca. 44. ut	*Viribus, Valetudine, &c.*	*Sed horum levior est laus, quæ à virtute proficiscitur.*

Animi, seu à virtute, quæ vel est. --------- cap. 45.

Prudentia, quæ est rerum expetendarum, & fugiendarum scientia.

Virtus cognitionis, ut	*Sapientia, quæ est rerum divinarum humanarumque scientia, cujus comites sunt,*	*Dialectica, Eloquentia.*

Huc pertinent studia omnium bonarum artium.

Actionis cujus partes sunt,

Iustitia, quæ dat cuique suum, cujus partes sunt,

Religio in Deum,
Pietas in Parentes,
Fides in rebus creditis.

ca. 46. Fortitudo, quæ labores, & pericula cum ratione suscipit.

Lenitas, amicitiæ.

Temperantia, quæ libidines frenat.

Verecundia, quæ est virtututum custos.

Si cuique virtuti propria laus à proprio officio, & munere sumpta, tribuatur.

Sumitur laus à loco virtutis,

cap. 47.

Si res gesta laboriose, cũ periculo, sine spe præmii, & aliorum causæ sumpta laudentur.

Si adversi casus patienter, & sapienter tolerati.

Si sumantur laudanda, quæ sint
Novitate magna,
Magnitudine præstantia,
Genere ipso singularia.

Si cum aliis præstantibus viris stat comparatio.

------- cap. 48. A tempore post vitam cō siderantur. Genus ipsum mortis, & quæ mortem consecuta sunt: ut

Habiti honores,
Decreta virtutis præmia.
Res gestæ hominum judicio comprobatæ,
Filiorum institutio, artium inventio, & injustitia.

De laude urbium. Cap: XLIX.

Laudantur urbes à
Conditoribus,
Vetustate,
Viris illustribus, & eorum gestis,
A situ & munitione.

De deliberatione. Cap: L.

Præcepta de exornatione tradita conferunt etiam ad sententiam dicendam: quia quæ laudantur, suaderi solent.

In deliberando finis est dignitas, ad quem omnia referuntur in consilio danda.

In suadendo, & dissuadendo tria spectanda sunt.
Quid sit, de quo deliberetur.
Quid sint, qui deliberent,
Qui sit, qui suadeat.

De re, de qua deliberatur. Cap: LI.

Aut certum est posse fieri: & tunc potest esse dubium de
Tempore,
Modo.

Aut incertum, & tunc solemus prius ostendere.
Etiamsi fieri possit, non debere.
Deinde, non posse fieri.

In suadendo tres sunt partes.
1. *Fieri posse, & facile: quia difficilia su[...] perinde, ac si fieri non possent.*
2. *Esse honestum*
3. *Esse utile, ubi etiam magnitudo dem[...] stratur, in qua etiam necessitas apparet.*

De his qui deliberant. Cap: L II.

Diversi sunt deliberantium animi, sive plures, sive si[...] guli deliberent; quia

Pluribus multum interest, an: Senatus, Populus Romani, an In: singulis, an, Cato, Cicero Cæsar ideo li deliberent.*

Intuenda sunt. *Sexus, Dignitas, Ætas, Et maximé mores.* *Duo enim sunt hominum genera.* *Alterum agreste, quod ant[...] utilitatem honestatis* *Alterum expolitum, quod [...] omnibus dignitatem antepon[...]*

De prima parte suadendi Cap: L I I I.

Honestas *Mirabiles sui amores excitaret, si oculis [...] neretur, sed ob vitiatam naturam cohort[...] ne est opus*

Hominibus honestis facile est persua[...] at apud

Turpes non ita: unde non sunt aperté *A laude, & Vtilitate Vulgi opinione.* *futur[...]*

In[...]

objurgandi: sed moveri possunt. | Objiciendo metum, quo homines levissimi facilè terrentur.

Interdum quæritur, quid sit honestius: sed | Officium, quod scientiâ & cognitione continetur, postponitur.
Officio, quo hominum societas, & conjunctio conservatur: cujus partes sunt, officium erga | Deum, Patriam: Parentes, & sic deinceps.

De Vtilitate. Cap: LIV.

Utilitatis partes pro

Eo, qui suadet, sunt. | Facile Magnum, Iucundum. Sine periculo.

Eo, qui dissuadet, sunt | Difficile, Parvum, Iucundum, Periculosum.

Solet etiam quæri, utrum utilius *

* Cùm utilitatis species cum honestate certat: Qui | Vtilitatē defendit, enumerabit. | Commoda pacis, opū, potentiæ, & res quarum fructum utilitate metimur.
Item quæ incommoda contrariorum.

Honestatem tuetur, numerabit. | Majorum exempla, cùm periculo gloriosa.
Posteritatis memoriam augebit: Vtilitatē ex laude nasci ostendet, & cum dignitate esse conjunctam.

Exercitatio defendendi utilitatem contra honestatem, est utilis in scholis: quia iniquorum ratio cognoscenda est, ut melius æqua tueamur.

De eo qui suadet. Cap: LV.

Suadere & dissuadere, est viri *Sapientis, Honesti, & Diserti, qui possit Ante providere, Auctoritate probare, Oratione persuadere.*

Cujus viri *Vita illustris, Clarum genus, Ætas, & dignitas, Exspectationem asserunt: sed videndum est, ne, quæ dicuntur, ab eo, qui dicit, dissentiant.*

* At his contraria. *Submissionem quendam modum postulant: Nam, quæ in aliis libertas est, in aliis licentia vocatur. Et quibusdam sufficit auctoritas: quosdam ratio ipsa ægre tuetur.*

Quædam in deliberatione servanda. Cap: LVI.

Ad consilium dandum, caput est, nosse Rempublicam.

Ad dicendum probabiliter oportet noscere mores civitatis.

Qui, quia mutantur, etiam orationis genus mutandum erit:

Sine majori apparatu dicendum.

In Senatu *Sapiens enim est consilium: & aliis dicendi dandus est locus.*

Cin-

Vitanda est ingenii, ostentationisque suspicio.

Concio — *omnem orationis* — *Vim. Gravitatem, Varietatemq;* — *desiderat,*

Et ejus maxima pars ad animorum motus admovenda est.

Ad persuadendum vim maximam habent exempla — *Aut recentium, quo notiora sunt:*
Aut veterum, quo plus auctoritatis habent.

De, his quæ Iudiciis accommodata sunt, nihil est dicendum — *Quia eorũ mutata est ratio, et ita minùs sunt necessaria*
Et ex supradictis locis intelligi possunt.
Et ex iis, quæ de partibus orationis dicentur.

FINIS TABVLARVM
LIBRI PRIMI.

TABU-

TABVLÆ LIBRI SECVNDI.

De Dispositione.

CAPUT I.

Est oratori maximè necessaria, non secus ac Duci exercitus instructio, ne confusè, & perturbatè dicat.

Dispositio *Est autem dispositio, rerum inventarum distributio.*

Cujus in infinita quæstione, ordo est fere idem qui expositus est, locorum.

In definita adhibenda sunt etiam, quæ ad motum animorum pertinent: quo fit, ut utamur Exordio, *in quo fit motus.* Narratione *quæ doc[et]* & Confirmatione. *quæ doc[et]* Peroratione, *qua fit motus.*

De Exordio Cap: II.

Exordium *Est oratio, animum auditoris idonee compara[ns] ad reliquam dictionem.*

Quod tribus maximè rebus fiet, scilicet si auditorem Benevolum, Attentum, Docilemque fecerim[us].

Benevolè audiet, si captabitur benevolentia. *

...perso-	*Nostra,*		*Merita,*
	Auditorũ	*Quod fiet*	*Officia,*
	Adversa-riorum	*narrando*	*Virtutes,*
			Et contraria in adversarios conferendo.
	Magnis,		
Attente,	*necessariis*		

si de Vtilibus rebus, etiam ipsis auditoribus, nos esse dicturos, promittemus.

De qua re simus dicturi ostendemus.

...telligen-...r, si *Proposuerimus, & breviter distribuerimus.*

Definiverimus.

De generibus causarum Cap: III.

Honestum, quod per se conciliat animum auditoris:

...Causa-...um ge-...era pro-...uorum...atione...ariè ex-...rdien-...ium est, *quod insinuationem postulat*

Dubium, vel anceps, in quo est benevolentia

Obscurum, quod docilitatem requirit.

Humile, quod attentionem postulat.

Admirabile, quod est præter hominum opinionem, sub quo etiam turpe continetur,

...unt ...uinque *Quæ latenter animum auditoris occupat.*

Quo uti-mur. *Si causa, vel persona sit turpis; quorum alterum juvabit.*

Si animi auditorum, adversariorum oratione sint occupati, vel fatigati;

Si sunt

Si sunt defessi quos recreabimus.

Spe brevitatis,

Si promittemus adver-sariorum argumenta con-futaturos.

Si urbanitatem oppor-tunam adhibebimus.

Cujusmodi Exordia esse debent. Cap: IV.

Bona erunt exordia, si

Accurata & acuta,

Instructa sententiis, & apta verbis

Sint causarum propria.

Sumantur ex iis causæ locis, qui valent ad leniter alliciendum & incitandum auditorem; quo maxime exordia spectant.

De vitiis Exordii, Cap: V.

Exordiorum vitia sunt septem

Vulgare, quod in plures causas potest ac-commodari.

Commune, quod etiam in contrariam partem, causæ potest convenire.

Commutabile, quod potest ab adver-sario leviter mutatum, ex contraria par-te dici.

Longum quod pluribus verbis, ultra quam satis est, producitur.

Separatum, quod non ex ipsa causa du-ctum est, nec tanquam membrum est ei an-nexum.

Translatum, quod aliud conficit, quam causa

causæ genus postulat.

Contra præcepta, quod nihil eorum efficit. quorum causa de exordiis præcepta traduntur.

De Exordio in genere judiciali.

Cap: VI.

Curandum est, ut exordia ex visceribus causæ sumantur.

Laudatio, & conciliatio judicis ad utilitatem causæ conjunguntur.

In hoc genere

Allegatur pro honestis, dignitas, pro humilibus, justitia: pro læsis, severitas: pro infelicibus, miseria. &c.

Interdum removetur metus, interdum verò adhibetur.

Non est ostentanda cura in principio.

In honestis & parvis; atque frequentibus causis non adhibetur.

De Exordio exornatione & deliberatione.

Cap: VII.

Exordia sunt maximè libera, & ex re vicina, & longè remota duci possunt.

In hoc genere

Sæpe nulla, aut brevia esse debent cùm non supplex, sed hortator venit orator.

Cùm principio utetur, proponat.

Qua mente sit dicturus,
Quibus de rebus,
Quid velit.
Hortetur ad se breviter dicentem audiendum.

De-

De Naratione. Cap: VIII.

* *Narratio est rerum explicatio, & quædam quasi sedes & fundamentum constituendæ fidei* *

Quæ tribus rebus constat.

Brevitate: erit brevis, si
- *Constet simplicibus verbis: Semel unaquæque res dicatur.*
- *Resecentur, quæ nec cognitioni, nec utilitati detrahant.*
- *Brevitas tamen non sit inordinata & indocta.*

Perspicuitate: erit perspicua, si
- *Verbis usitatis utemur:*
- *Ordo temporum servetur.*
- *Non interruptè narrabitur.*

Probabilitate. probabilis erit, si
- *Quæ narrantur, personis, locis & rebus convenient:*
- *Cujuscunque facti & eventûs causa ponetur: & testata dici videbuntur.*
- *Cum opinione, lege, religione erit conjuncta.*
- *Probitas narrantis,*
- *Antiquitas, orationis veritas, & vitæ fides significabitur.*

Per hæc efficitur ut auditor
- *Intelligat,*
- *Meminerit,*
- *Credat,*

Sit etiam iucunda & suavis: talis erit, si continebit.
- *Admirationes,*
- *Expectationes,*
- *Motus animorum,*
- *Colloquia personarum,*
- *Dolores, lætitias,* &c.

Quan-

Quando Narratione utendum sit. Cap: IX.

Iudicio non est opus narratione, si res sit nota, vel adversarius narravit.

Exornatione, nulla narratio necessariò sequitur Exordium: sed aliqua in recensendis factis potest incidere.

Deliberatione, nulla est narratio, cùm narratio sit præteritorum: extrinsecùs tamen in deliberatione multa narrari possunt.

Privata deliberatio certè nunquam narrationem exigit.

In concionibus sæpè illa, quæ ordinem rei docet, est necessaria.

De Confirmatione Cap: X.

Est, in quam firmamenta causæ afferuntur, dum quæ contra nos sunt, refellimus; & nostra confirmamus.

Confirmatio Confutatio, natura, tractatione & utilitate sunt conjuncta.

Tota spes vincendi, & ratio persuadendi in hac parte est sita, cùm in ea nostra confirmemus, & contraria solvamus.

Vtrumque commodè fieri potest, cùm causæ constitutio, sive status cognoscitur.

Quid sit Status Cap: XI.

Est quæstio, quæ ex prima Causarum conflictione nascitur.

Vt si intentio accusatoris sit Coniurásti cum Catilina. depulsio defensoris, Non conjuravi: oritur quæstio, an conjuraverit.

Quæ quæstio vocatur, constitutio, & status.

Dicitur status, quòd ibi sit primus causæ congressus, vel quòd in eo causa sistat.

Quot sint status Cap: XII.

Cùm tria sint quæ in omni disputatione quærantur, hæc ut, quid sit, quale sit.

Tres etiam sunt status

An sit: an Clodius insidiatus sit Miloni: ubi opus est conjectura; & adeò conjecturalis dicitur.

Quid sit aliquid, & quo nomine afficiendum: ut, fuerit Cæsar tyrannus, vel Rex: qui dicitur status definitionis.

Quale sit: & dicitur qualitatis, ubi quæritur de, Utilitate, Honestate, Æquitate, Et de contrariis.

Qualitatis partes sunt duæ.

Absoluta cùm id, quod factum est, nulla ratione extrinsecus petitâ, rectè factum esse demonstratur.

Assumptiva, cùm aliquid necessario foris assumitur, ut probetur rectè factum.

De ratione, firmamento & judicatione.
Cap: XIII.

Ratiò dicitur ea, quæ affertur à reo depellendi criminis causâ, sine quâ non haberet, quid defenderet.

Firmamentum, quod affertur contrà ad labefactandam rationem: sine quo accusatio stare non potest.

Ex utriusque conflictione, & concursu oritur quæstio quædam.

Iudicatio est quæstio illa, quæ oritur ex ista conflictione: sic dicta, quòd in judicium veniat.

At judicationem omnis ratio totius orationis cōferenda est: ac propterea reperienda est,

In conjectura nulla est disceptatio: quia cùm negatur factum, non redditur ratio.

Vnde in causis conjecturalibus, eadem est prima quæstio, & disceptatio extrema.

Quæ, & quot quæstiones oriantur ex scripto, & quo statu contineatur. Cap: XIV.

Ex scripti interpretatione quatuor modis oritur contentio: vel

- *Cùm defenditur non dicere, quod adversarius vult: dicitur, ambiguum.*
- *Cùm scripto opponitur voluntas scriptoris: discrepantia scripti & voluntatis.*
- *Cum scripto, contrarium scriptum affertur: scriptura cōtraria.*
- *Cum ex eo, quod est scriptum aliquid non scriptum deducitur, quod ratiocinatione fit: dicitur Ratiocinatio.*

Hæc quatuor controversiarum genera, semper in qualitatis statum cadunt.

Quomodo status tractentur. Cap: XV.

Iudicatione constitutá eam sibi ob oculos proponat orator.

Quo omnes argumentationes ex locis repertæ conjiciantur.

Quos locos, qui habebit in mente defixos, omnia videbit, quæ in re proposita dici possint.

Argumenta ita collocabit, ut firmissima in principio, quæ excellunt in extremo loco, mediocria in medio ponantur: vitiosa nullibi.

De Argumentatione. Cap: XVI.

Argumentatio argumenti explicatio, vel artificiosa expolitio: cujus partes sunt.

Ratiocinatio,
Inductio,
Enthymema,
Exemplum.

Quæ conficitur ex locis: si certa, aut probabilia sumpseris, quibus efficias, ut quod dubium, aut minus probabile est, probabile videatur:

Pro certis hæc habemus.

Primum, quæ sensibus percipiuntur: ut quæ videmus, audimus.

Deinde, quæ communi opinione, & sententiâ sunt comprobata.

Præterea quæ legibus cauta sunt: quæ in mores recepta.

Et denique id, quod est probatum, cui adversarius non contradicit.

Probabilium genera sunt tria.

Unum firmissimum, quod ferè semper accedit: ut liberos à parentibus amari.

Alterum velut propensius, eum qui rectè valet in crastinum perventurum.

Tertium, tantùm non repugnans, ut in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit

De

De Ratiocinatione. Cap: XVII.

Ratiocinatio, quam Græci Syllogismum, & Epicherema vocăt, constat.

Propositione per quam locus ponitur ex quo tota vis ratiocinationis emanat.
Propositionis confirmatione.
Assumptione, quâ quod ex præpositione ad ostendendum pertinet, assumitur.
Assumptionis approbatione.
Complexione, quâ quod cõficitur ex omni argumentatione, breviter exponitur

Quot sunt partes ratiocinationis. Cap: XVIII.

Parùm refert, sive tripartitam, sive quinque partitam dicas.

Commodior tamen est illa partitio, quæ in tres partes distributa est: ita propositio, & assumptio cum suis probationibus duas faciunt partes.

Si probationes seorsim sumantur, erit quinq; partita.

Dum propositio, & assumptio sunt nota, conficitur ratiocinatio missis confirmationibus.

Non semper incipiendum est à propositione, sed etiam à complexione, & assumptione, ut vitetur similitudo satietatis mater.

De Enthymemate. Cap: XIX.

Est imperfectus Syllogismus: vel Syllogismi pars. Vnde, si una ratiocinationis pars auferatur fiet enthymema: ut eloquentia est ars, igitur expetenda.

Enthy-

Optimum enthymema illud est, quod fit ex pugnantibus, & quod etiam solum enthymema quidam, Per excellentiam vocant.

mema

Vt quem, alienum fidum invenies, si tuis hostis fueris?

Enthymema, latinè Commentum, & Commentatio: quo nomine bipartita significatur argumẽtatio: sic dicta, quod in animo maneat illa pars præterita.

De Inductione. Cap: XX.

Est oratio quæ ex rebus non dubiis captat assensionem auditorum: quá assensione facit, ut dubia propter similitudinem rerum, quibus assenserit, probentur.

Vel est argumentatio, qua ex pluribus collocationibus pervenit, quo vult.

Fit interrogatione & responsione oratoris, hoc modo:

Quod pomũ generosissimum? puto quod optimũ.

Et equus; qui velocissimus.

Et plura in eundẽ modum: deinde id, cujus gratia illa posita sunt.

Ita hominum, non qui claritatẽ nasced, sed qui virtute maxime excellit; erit generosissimus.

Hic modus argumẽtandi est Eoe is frequens, quo Socrates plurimum usus est.

Sed sunt duo diligenter cavenda:

Primum, ut quæ sumuntur ejusmodi sint, ut sit necesse concedi.

Deinde id, cujus confirmandi causa sit inductio, sit iis, quæ sumuntur, simile.

De Exemplo. Cap: XXI.

Exemplum

Est inductio imperfecta, vel inductio Rhetorica, in quo, ab uno simili argumentamur ad aliud.

Vt.

Exemplum.

Vt, Milo non est condemnandus quòd hominem necaverit, cum nec etiam Horatius condemnatus fuerit.

Differt ab enthymemate, & ratiocinatione, quia in his semper aliquid universale sumi ur aut concluditur: ab inductione, quia ab una tantum re simili procedit.

Vnde fit, ut sit quartum argumentationis genus.

De Epicheremate. Cap: XXII.

Græci interdũ argumentationem vocant Epicherema. Et nonnunquam eam, quam Cicero Ratiocinationem appellant.

Aliquãdo verò Epicherema vocatur brevis ratiocinatio, cujus omnes partes in unam conferuntur, ut si dicamus: Sinè causa servus Dominum accusat; Quæ argumentatio addẽdo alias partes, ad ratiocinationem reducitur.

De Sorite. Cap: XXIII.

Multas argumentationes acervatim convolvit & amplectitur; unde nomen accepit: latinè, Acervalis.

Sorites.

Vt, quod est bonum, est expetendum; quod expetẽdum, approbandum, quod approbandum laudabile: ergo quod bonum, erit laudabile.

In hoc argumento, quod Dialectici à primo ad ultimum vocant, quasi per quosdam gradus, & varias ratiocinationes ad complexionem venitur.

De Dilemmate. Cap: XXIV.

Est, in quo utrum concesseris reprehenditur: ut, si implicabiles sunt, iracundia, summa est acerbitas, si eorum exorabiles, summa levitas.

Dici-

Dilemma

Dicitur dilemma, quòd ita utrinque premit, ut ex alterutra parte capiat adversarium: unde cornutus etiam Syllogismus solet vocari: Cic. Comprehensionem appellat.

Si verum sit, non potest reprehendi, si falsũ, diluitur, aut conversione, aut alterius partis infirmatione.

Est itaque dilemma ratiocinatio imperfecta quæ ducitur à duabus partibus contrariis, cui si addatur assumptio, fiet ratiocinatio perfecta.

De Confutatione. Cap: XXV.

Refutatio aliquando sumitur pro tota actione defensoris, aliquando pro ea parte orationis, quâ dicta ab adversario dissolvuntur, quæ propriè reprehensio dicatur.

Est autem reprehensio, qua adversariorum confirmatio, aut	*Diluitur,* *Infirmatur, aut* *Elevatur.*

Hæc, eodem inventionis fonte utetur, quo cõtinetur confirmatio, iisdem scilicet locis.

Quæ contrà ab adversario dicuntur tolluntur,	*Totum quod sumptum est, negando: aut* *Dicendo sumpta esse dubia, vel falsa pro veris, & certis.* *Non effici ex sumptis, quod concluditur* *Postea singula solvenda sunt.*

Quomodo argumentationes oratoriæ sint tractandæ. Cap: XXVI.

Argumen-

In oratione interdum sunt ratiocinationes breviter cõclusæ, & apertæ, & enthymemata & inductiones.

Quod ut reprehendendum non est, ita cavendum est,

est, ne Syllogismorum & enthymematum turba, sit conferta, & eodem modo semper conclusa oratio.

tandi ratio.

Adhibeatur ergo in argumentando varietas, & jucunda quædam distinctio, & verborum ac sententiarum exornatio.

De Peroratione: Cap: XXVII.

Amplificatione Peroratio constat

Cujus locus proprius est in Peroratione : sed & alibi adhibetur, ut post rem confirmatam, vel reprehensam.

Omnes affectus hic concinandi sunt, etiā alibi, sed breviùs.

Hic omnes eloquentiæ fontes aperiendi, ut non solùm benevoli auditores se dedant : sed etiam repugnantes trahantur.

Iuvant ad hoc efficiēdum, quæ de amplificatione, lib : 1. dicta sunt.

Caput est ut orator priùs in se motus excitet.

Valent etiam ad excitandum rerum absentiū Imagines, ita repræsentatæ, quasi oculis cernantur.

Enumeratione

Quæ nonnunquam laudatori, suasori non sæpe, accusatori sæpiùs, quàm reo est necessaria.

Cujus duo sūt tempora: alterum si diffidas memoriæ auditorum : alterū si frequentatis firmamentis, causa vim habitura sit majorem.

Repetitio fiat per capita, ne videatur altera oratio.

Repetantur cum pondere verborum, & sententiarum, ita ut non sit recta, sed variata repetitio.

In enumeratione vitanda est ostentatio memoriæ.

TA-

TABULÆ LIBRI TERTII.

De Elocutione.

CAPUT I.

HOc libro agitur de Elocutione, in qua orator debet excellere.

Unde ab eloquendo, græcè Rhetor, latinè Eloquens, nominatur: & eloquendi vis ei soli conceditur.

Eloqui autem, est omnia, quæ mente cœperis, promere, atque ad audientes proferre.

Hoc maximè arte docetur: hoc studium, & exercitationem, & imitationem requirit: hoc maximè orator est oratore præstantior.

Eloquens autem is dicitur qui ita dicit, ut	*Probet, quod est necessitatis,* *Delectet, suavitatis* *Flectat, victoriæ*

Quæ in Elocutione spectanda sint. Cap II.

In Elocutione spectatur, ut dicamus	*Latinè,* *Planè*	*Sed de ratione puri dilucidique sermonis non est hic præcipiendi locus, traditur enim doctrina puerili.*	
	Ornatè,	*Harum partium*	*Altera dici postulat ornatè: Sit jucunda.* *Altera hanc habet vim ut oratio in sensus influat, pluribus rebus sit instructa,*
	& ad id quod agitur aptè & congruenter.		

De

De ornatu Cap: III.

Ornatur genere primum, & quasi colore quodam, & succo — Oratio — *Vt sit*

Gravis,
Suavis
Erudita,
Liberalis,
Admirabilis,
Polita.

Sensus & dolores habeat, quantum opus sit.
Quod non est singulorum articulorũ, sed in toto hæc spectantur corpore.

Genus dicendi eligendum est, quod

Maximè teneat eos, qui audiunt.
Quòd non solum delectet.
Sed etiam sine satietate delectet.

Sylva rerum primum ac sententiarum comprehendenda est.

Sed volenti ornatè dicere,

Rerum enim copia, verborum copiam gignit.
Et si est in rebus honestas, in verbis etiam est splendor quidam.

De ornatu orationis Cap: IV.

Omnis oratio conficitur ex verbis: quorum ratio vel

Simpliciter, vel conjunctè consideratur,

unde ornatus est vel in

Singulis verbis, vel in cõjunctis & continuatis. vel

Propriis & unà cum rebus natis, aut novatis, & quasi factis.

De verbis simplicibus. Cap: V.

Consonantiora, ut moderatio, quàm modestia

Vt enim syllabæ è literis meliùs sonantibus clariores sunt? ita verba xe syllabis magis vocalia.

Verba *Grandiora, ut*

simpli-

Simplicia naturâ alia sunt,

optimus quàm bonus.

Nitidiores, ut bos, quam vacca.

Alia his contraria.

Et quò plus quæq; spiritus habet, eò pulchrior.

Et quod facit syllabarum, idem verborum copulatio: ut unum alii junctum melius sonet.

Maximè exclamant, aut sono sunt jucundissima.

et honesta turpibus potiora sunt: sordidis in oratione erudita non est locus.

Ex simplicibus optima, creduntur, quæ

Clara verò & sublimia, materiæ modô cernenda sunt.

Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi humilia circa res magnas, apta sunt circa res minores.

Sed hæc aurium judicio ponderanda sunt: in quo etiam consuetudo bene loquendi valet.

Verba quæ orator ad orationem ornandam affert,

Aut sunt inusitata

Aut novata,

Aut translata.

De verbis inusitatis. Cap: VI.

Verba prisca, & vetusta, & abusu intermissa.

Quæ sunt Poëtarum licentia liberiora, quàm oratorum.

Inus

Quo ornamento unicè Virgilius usus est.

Habet etiam in oratione Poëticum verbi dignitatatē, si rarò, & suo loco adhibeatur: ut efferi soboles, nuncupari, & alia quibus grandior & antiquior oratio videri potest.

De verbis novis Cap: VII.

Quæ sunt, aut

Similitudine, ut Syllaturit Fimbriaturit, ad similitudinem verbi, prescripturit.

Imitatione: ut, tinnio, rugio, clangor, & similia.

Inflexione, ut à bibo, bibosus, mimographus.

Adjunctione: ut versutiloquus, exspectatore, Græcis magis concessum est verba fingere, sed tamen aliquando audendum est.

Si quid durius finxeris, præmunies dicendo, ut ita dicam: si licet dicere: quodam modo, &c.

De Tropis Cap: VIII.

Tropus.

Est verbi vel sermonis à propria significatione in alienam cum virtute mutatio *Vt cum dicimus* *Lætas segetes: Verbum Lætus ab homine ad segetes transfertur.*

Tropi sunt numero 11. In uno verbo septem, Metaphora, synecdoche &c In oratione quatuor. Allegoria, Periphasis, &c,

De Metaphora. Cap: IX.

Metaphora.

Quæ latinè translatio dicitur fit, cùm verbum transfertur è loco, in quo proprium est in eum, ubi non proprium aut translatum melius proprio est. Fit ergo aut

Necessitatis causa cùm deest verbum proprium: ut gemmare vites, homo durus, & asper.

Aut quia est significantius: ut, incensus irà, lapsus errore.

Aut quia decentius & ornatius: ut, lumen orationis, lumen eloquentiæ.

Causa cur delectemur translatis verbis, cùm adsunt propria, est quòd translatio sit similitudo ad unū verbum contracta: similitudine autē mirificè capiuntur animi.

Translatio, & similitudo differunt, quód illa comparat aliquid rei, quám volumus exprimere: fecit ut leo: hæc pro re ipsa ponitur: homo est leo.

Quotuplex sit translatio. Cap: X

Metaphora est quadruplex.

Cum ab animali ad animal fit translatio: ut si dicas hominem latrare.

Cùm in anima pro inanimis sumuntur: ut, concentu virtutum nihil est suavius.

Cum pro rebus animalibus inanima, ut, duo fulmina belli Scipiades.

Cùm animata, pro inanimis, ut Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Sed mira sublimitas in translatione est, cùm rebus sensu carentibus actum, & animos damus.

Quid gladius in acie Pharsalica agebat?

Fugien.

Fugienda est dissimilitudo, qualis est in hac: Cæli ingentes fornices.

Ne longe symile ducatur: non sirtim patrimonii, sed potius scopulum dixerim: non Charybdim, sed voraginem bonorum.

Quæ sint in Metaphora animadvertẽda.

Ne sit humilis ut saxea veruca, nec major quàm res postulat: ut tempestas comessationis: nec minor ut comessatio tempestatis.

Non sit frequens & immodicus usus, qui potiùs obscurat orationẽ, quàm illustrat: continuus, in allegoriam, & ænigma migrat.

Quod si ne, sit vereare durior molliter dicendo: ut ita dicam: debet enim translatio esse verecunda; ut precario, non vivenisse videatur.

Non omnes, quæ Poëtis cõceduntur, etiam oratoribus concessæ sunt: unde orator non diceret, Aves pennis remigare, pastorem populi, &c.

De Synecdoche. Cap: XI.

Ex parte totum: ex puppi navis: ensis ex mucrone.

Ex uno plures: Romanus prælio victor: hostis habet muros.

Synecdoche seu intellectus fit, cùm significatur.

Ex forma, seu specie genus: Sabellicus sus, pro quovis.

Ex materia res universa: pinu, navis; auro, aurea pecunia; ferro gladius.

Ex toto pars: fontem ignemq; ferebat.

Ex pluribus unus: oratores visi sumus.

Ex genere pars illi subjecta: ut Ales pro Aquila.

Ex antecedentibus consequentia: ut Aratra jugo conferunt suspensa juvenci.

Vt translatio permovendis animis, & variandis ac sub oculis subjiciēdis rebus inservit, ita Synecdoche ad variandum sermonem: sed omnia liberiora Poëtis quám oratoribus.

De Metonymia. Cap: XII.

Per causas effecta: ut Dona laboratæ Cereris: Platonem legi, id est, ejus scripta.

Meton seu denominatio demonstrat.

Ex effectis causas: cùm scelus comprehensum dicimus, pro scelerato: mortem pallidam, timorem mœstum

Ex eo quod continet, id quod continetur: sic muratæ urbes: seculum felix: Roma pro Romanis.

Ex possessore res possessa, Ardet Vcalegon, id est, ejus domus.

Ex signo res: toga, pro pace, fasces, pro magistratu. Hanc Rhetores hyppalagen vocant.

De Antonomasia. Cap: XIII.

Antonom.

Pronominatio ponit aliquid pro nomine: ut Eversor Carthaginis, pro Scipione: Romanæ Eloquentiæ princeps pro Cicerone.

Epitheton, latinè Appositum, non est tropus, quia nihil vertit: Necesse est enim, ut id, quod est appositum si á proprio divertis, per se significet & faciat Antomasiam, quod non facit Epitheton

Apposito frequentiùs & liberiùs utuntur Poëtæ modò

modò conveniat verbo, cui apponitur, quàm oratores. undè illi dicunt, dentes albi, humida vina quæ apud oratores redundant.

Quod si epitheton aliquid efficiat, ut in his: O abominandum scelus! o deformem libidinem! non redundat.

Exornatur autem translatis: ut Cupiditas effrenata: insanæ substructiones, & aliis adjunctis tropis: turpis egestas, tristis senectus.

Vnde sinè appositis nuda & incompta est oratio sed ne ornaretur multis; quia fit longa & impedita.

De Onomatopæia. Cap: XIV.

Onomatopœia, est fictio nominis.

Apud Græcos inter maximas habetur virtutes: Latinis vix permittitur.

Onomatopæiæ Nominatio.

Verùm, qui primi sermonem fecerunt multa finxerunt nomina: ut mugitus, sibilus, murmur.

At nunc rarò, & cum magno judicio hoc genere est utendum, ne novi verbi assiduitas odium pariat.

Sed si quis commodè, & rarò utatur, exornat orationem.

De Catachresi. Cap, XV.

Est, qua verbo simili & propinquo pro certo, & proprio utimur.

Catachresis

Vt, vires hominis breves, longum cõsilium: gravis oratio, pro magna: minutus animus, pro parvo, Sic, pixides, pro calice cujuscunque materiæ sunt

seu abusio. *Abutimur verbis propinquis, non solùm cùm res carent nomine, ut cùm parricidā, matris interfectorem vocamus: sed etiam cùm habent, ut equum ædificant: oculis perlegunt.*

Hoc differt abusio à translatione quòd sit licentior, & audacior, licèt non sit impudens.

De Metalepsi. Cap: XVI.

Metalepsis id est *Transsumptio, ex alio in aliud veluti viam præstat: Post aliquot aristas mirabor mea regna: per aristas spicas, & per has segetes, annosq́ intelligimus.*

Tropus rarissimus & maximè improprius.

De Allegoria Cap: XVII.

Latinè, Inversio, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam contrarium: tempus est, equum spumantia solvere colla.

Habet usum frequentem in oratione, sed plerumque apertis permiscetur verbis, ita ut non sit perpetua allegoria.

Genus permistum est frequentissimum.

Illud verò speciosissimum genus orationis, in quo similitudinis, allegoriæ, & translationis, gratia permista est.

Cavendum est, ut quo genere cœperis translationis, eodem finias: unde non incipias ab incendio, & finias tempestate.

Servit allegoria etiam in quotidiano sermone frequentissimè.

Allegoria, si sit obscura fit vitium, quod dicitur ænigma, quo tamen Poetæ interdum, oratores nunquam utuntur.

De

De Ironia. Cap: XVIII.

Quàm illusionem vocant, non solùm aliud sensu, & aliud verbis ostendit, sed etiam contrarium, quæ cognoscitur, aut *Pronunciatione. Aut Persona. Aut rei natura.*

De Periphrasi Cap: XIX.

Est, cùm pluribus verbis, id quod uno, vel paucioribus dici potest, explicatur, id est, circuitus loquendi: ut tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris, incipit, &c.

Apud Poëtas frequentissimus, & apud oratores non rarus; sed semper tamen adstrictior.

Cui contrarium est vitium, quod perissologia dicitur: obstat enim quidquid non adjuvat.

De Hyperbato. Cap XX.

Hoc est transgressio, quæ verborum perturbat ordinem; aut *Perversione: ut mecum, tecum, quibus de rebus, maria omnia circum:* *Transjectione: ut orationem in duas divisam esse partes.*

Transjectio, quæ rem non reddit obscuram, prodest ad continuationes, de quibus dicetur postea: in quibus debet oratio numerum quendam Poëticũ habere.

Poëtæ etiam verborum divisionem faciunt: ut Septem subjecta trioni. quod oratio non recipit.

De Hyperbole. Cap. XXI.

Est ementiens superjectio, vel augendo, vel minuendo: ut, fulminis ocyor alis: vix ossibus hæret.

perbole,

Sed tam in augendo quàm in minuendo servetur mẽsura quædam innata; licèt sit ultra fidem, non tamen ultra modum.

De ornatu, qui est in verbis conjunctis Cap : XXII.

Continuatio verborum duas res habet — *Collocationem*

Et modum quendam, sive numerum.

Confirmatur autem oratio. — *Verbis, & sententiis de quibus priùs dicetur, deinde de collocatione: postremò de modo & forma, id est de numeris*

De Figuris Cap XXIII.

Figura,

Est conformatio quædam orationis remota à communi, & primùm se offerense ratione.

Differt a tropis, quia fieri potest in propriis verbis, quod in tropos non cadit: ut si verba propria geminentur.

Coëunt tamen frequenter in eandem sẽtẽtiam tropus & figura: ut si duo verba similiter desinẽtia essent translata.

De generibus figurarum. Cap : XXIV.

Quotuplex sit figura.

Vt omnis oratio versatur in sensu & verbis, ita & figuræ: Vnde duplex est figura: altera verborum, altera sententiarum.

Verborum exornatio est, quæ ipsius sermonis insignita continentur perpolitione.

Inter has duas figuras hoc interest; quod verborum cõfirmatio tollitur, si verba mutentur; sententiarum verò permanet, quibuscunque verbis utaris. Vt si esset repetitio cũ interrogatione, sublata repetitione, potest manere interrogatio.

In

Inter auctores parum convenit de figurarum numero & nominibus, & aliqui aliquas inter verborum, alii inter sententiarum figuras rejiciunt.

Nos meliorum scriptorem sententiam explicabimus.

Quot modis fiant figuræ. Cap. XXV.

Figuræ Verborum, tribus modis fiunt, scilicet.

- *Adjectione: ut occidi occidi non spurium Melium: ubi, verbum figurate geminatur.*
- *Detractione: ut abiit excessit, erupit, evasit, ubi detrahitur, &c.*
- *Similitudine vocum: ut, Cum gratiæ causa nihil facias: omnia tamen sunt grata, quæ facis.*

De Figuris quæ fiunt per adjectionem. Cap: XXVI.

Repetitio, cum ab eodem verbo ducitur sæpius oratio, ut nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas.

Conversio superiori contraria, cum in idem verbum conjicitur sæpius oratio.

Complexio, quæ duas superiores complectitur: cum in principio & fine eadem verba repetuntur.

Conduplicatio & verborum geminatio, quæ interdũ habet vim alias verò leporem & pluribus modis fit.

- *Aut, enim adiungitur idem Vivis, ut Vivis.*
- *Aut idem quòd erat in principio, in extremo etiam ponitur.*
- *Aut continetur idem, non in eadem sententia. pene par; non par &c.*
- *Aut post aliquam interjectionem.*
- *Possunt etiam vel media respondere primis vel ultimis.*
- *Interim tota sententia repetitur.*

Traductio, est ejusdem verbi crebriùs positi quædam distinctio, quæ non offendit, sed concinniorem reddit orationem: ut: Qui nihil habet in vita iucundiùs vità, is cū virtute vitam non potest colere.

Ex eodem genere exornandum est, cùm idem verbum modò in hac, modò in altera reponitur. Cur rem studiose curas, quæ multas tibi dabit curas.

Polyptoton, latinè casuum commutatio, cum idē in multis casibus ponitur.

Fit autem, aut in uno verbo, aut in pluribus: & per casus intelliguntur etiam verborum tempora.

Vt, pleni sunt omnes libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas. Et in eadem oratione hæc verba, prohibuit, eripuit, aspersit. Vnde casuum commutatio, non est eadem, cum Traductione.

Synonymia est, cum verba, idem significantia, congregantur: Abiit, excessit erupit, evasit.

Interdum etiam orationes eosdem sensus facientes acervantur: perturbatio mentis, offusa caligo, &c.

Polysyndeton est, cùm oratio, conjunctionibus abundat, ut Tectumque, armaque.

Gradatio, repetit quæ dicta sunt, & priusquam ad aliud descendat in pluribus resistit: vel est, cum sursum versus redditur: ut, Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit. Rarior est hæc figura, cùm habeat artem affectatam.

De Figuris verborum, quæ sunt per detractionem. Cap: XXVII.

Hæ figuræ novitatis brevitatisque causa maximè ponuntur.

Synec-

Synecdoche, cùm verbum subtractum satis ex cæte-
rù intelligitur: ut, sermo nullus, scilicet, nisi de te.

Differt ab Aposiopesi, in qua incertum est, quod tacetur aut certè longiore sermone explicatur.

Dissolutio, cum demptis conjunctionibus dissolutè plura dicuntur, vel in singulis verbis, vel sententiis: ut, Gallia cujus virtuti, fidei, felicitati commendata est.

Dissolutionis & polysyndeti fons unus est: quia acriora faciunt, quæ dicuntur, & vim quandam addunt.

Differt ab articulo, qui idem est quod incisum.

Adjunctio est, in qua ad unum verbum, plures sententiæ referuntur, quarum unaquæque illud desideraret si sola poneretur: alias Zeugma dicitur: Quod verbum, vel in principio, vel in fine vel medio ponitur. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

Disjunctio est, cum eorum, de quibus dicimus, unumquodque certo clauditur verbo. ut: Homerū Colophonii civem esse dicunt suum: Chii suum vendicant: Salaminii repetunt.

Sineciosis, quæ duas res adversas colligat: ut Tam deest avaro, quod habet, quàm quod non habet.

De figuris verborum tertii generis. Cap. XXVIII.

Tertium, figurarum genus quod
- Similibus,
- Paribus,
- Contrariis vocibus in se aures, & animos excitat.

Annominatio græcè pa-
- Adjectione: emit morte immortalitatem.

ce paronamasi, cum paulum immutata verba atque deflexa in oratione ponuntur: quæ fit.

Detractione: non exigo, ut immoriaris legationi, sed immoreris.

Commutatione: reprimi, non comprimi.

Translatione homini navo, an vano.

Hæc figura est levis, ni sententiarum pondere impleatur.

Similiter cadens est, cûm in eadem constructione verborum, duo, aut plura sunt verba quæ similiter iisdem casibus efferuntur, etiamsi dissimilia sint, quæ declinantur.

Nec tantum in fine deprehenditur, sed respondent, vel prima inter se, vel mediis vel extremis, quomodocunque accommodentur.

Vt in eadem oratione hæc verba: Audendum, audiendum: projectus paratus: prætor imperator: audacia, impudentia.

Similiter desinens est similis duarum sententiarum vel pluriúm finis, id est, cùm orationis membra, vel articuli simili exitu terminantur: ut, non modò ad ejus salutem extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam.

Hæc differt à superiori quod ibi possunt esse dissimilia, quæ declinentur, hîc non ita, illa solū in his quæ declinantur, hæc etiam in aliis partibus, ut in adverbiis.

Compar, græcè Isocolon, cúm orationis membra cōstant fere pari numero syllabarum: Extrema hyeme apparavit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit.

Contrapositum, vel Contentio græcè Antitethon, cum singulis, vel bina binis opponuntur.

Vt,

Vt, vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia: non nostri, ingenii, vestri auxilii est. Nec semper contrapositum subjungitur.

Commutatio, cum duæ sententiæ inter se discrepantes ita efferuntur, ut à priore posterior contraria priori proficiscatur; Non ut edam vivo, sed ut vivam, edo.

Correctio, quæ corrigit, quod positum est verbum: quæ fit duobus modis? vel enim tollitur verbum non ponendo aliud: ut civis, si civis appellari potest? vel magis idoneum ponendo, ut omni officio, vel potius pietate.

Correctio verò sententiæ, non est hujus loci.

Dubitatio est, cum orator quærere videtur, utrū de duobus, aut de pluribus quid potissimum dicat.

Quid verborum figuræ orationi conferant, & quid in eis cavendum sit Cap: XXIX.

Qui parcè, & cum res postulat his figuris utitur jucundiorem facit orationem.

Qui immodicè & sinè judicio eas adhibet, gratiam varietatis amittit.

Danda ergo opera est, ut	*Nec multæ sint supra modum*	*Aut junctæ;*
	Non ejusdem generis.	*Aut frequentes.*

Quod intellige de his, quæ nobiles sunt, atque insignes, non de illis, quæ sunt valde usitatæ, & vulgatæ, quæ si sint crebriores aures non offendunt.

Ridiculum etiam est, neglectorum pondere, & viribus sententiarum, inania verba in hos modos depravare:

Figuræ enim sunt quasi gestus orationis, & eas sinè sententia sectari, est quærere habitum sinè corpore.

Sciendū est, quid quisque locus in ornando postulet, quid persona, & tempus. Major

Major pars harum posita est in delectatione: ubi ergo atrocitate, miseratione pugnandum est, quis ferat contraposita, similiter cadentia, &c. ubi verborũ cura derogat affectibus.

De Figuris sententiarum. Cap.: XXX.

Sententiarum figura est exornatio, quæ non in verbis, sed in ipsis rebus quandam dignitatem, & quidẽ majorem habet.

Quo genere, quia excelluit Demosthenes, idcirco Oratorum Princeps est judicatus.

Schemata vocant Græci, quæ non tam in verbis pingendis pondus habent, quàm in illuminandis sententiis.

Nec aliud est dicere, quàm aliqua specie illuminare sententias.

Instandi, Quousque tandem abuterẽ patientiã nostrâ?

Interrogatio figura est, quoties non sciscitandi gratia assumitur, sed

Interrogamus etiam, quod negari non potest.

Aut, ubi respondendi difficilis est ratio; Quomodo? qui fieri potest?

Invidia & miserationis causa.

Convenit etiam indignationi, & admirationi.

Interdum est acrius imperandi genus: Non arma expedient? &c.

Aliquando nosmetipsos interogamus: Quid agam?

Responsio est, cùm aliquid interroganti, ad aliud, quia sic utilius sit, occurrit, aut augendi criminis gratiâ, aut declinandi. An fustibus vapulâsti? & innocens quidem. An hominem occidisti? respondetur, Latronem.

Subjectio est, cùm orator vel interrogat seipsum, & respondet sibi: vel cùm alium interrogaverit, non exspectat responsum.

Et domus tibi deerat? at habebas

Anteoccupatio vel præsumptio, & prolepsis est, cùm id, quod abjici posset occupamus. Præsumptione etiam verborum vis confirmatur. Quanquam illa non pœna sed prohibitio sceleris fuit. ac etiã Reprehensione, quam alii Correctionem vocant.

Correctio est quæ tollit sententiam aliquam, & eam alia, quæ magis idonea videtur emendat, & corrigit.

Dubitatio est cùm quærimus unde incipiendum ubi desinendum, quid potissimum dicendum, an omnino dicendum sit. Quo me vertam nescio.

Communicatio, cùm aut ipsos adversarios consulimus; Tu denique Labiene quid faceres?

Aut cum judicibus deliberamus: Nunc ego, Iudices, jam vos consulo, &c.

Prosopopœia est personarum ficta inductio: qua & adversariorum & nostros cum aliis sermones, & aliorũ inter se credibiliter introducimus.

Quin & mortuos excitare in hoc genere dicendi concessum est.

Vrbes etiam populi vocem accipiunt: In quibus hoc modo mollior fit figura: Etenim si mecum patria ita loqueretur, &c.

Formas quoque fingimus sæpe: ut famæq virtutis, &c

Apostrophe est aversus à judice sermo cũ sive adversarios invadimus, sive ad invocationem convertimur; sive ad invidiosam implorationẽ. O leges Porcia, legésq; Sempronia.

Hypo-

Hypotiposis, seu descriptio, qua, ita res aliqua describitur: ut cerni potius, quam audiri videatur.

Nec solum quæ facta sunt, aut fiunt, sed etiã quæ futura sunt, aut fuerint, exprimuntur.

Aposiopesis, vel præcisio, est Interruptio, quæ ostendit affectum vel iræ vel solicitudinis. Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

Ethopeia, est imitatio vitæ vel morum alienorum: ornamentum aptũ ad animos conciliandos & permovẽdos.

Emphasis cùm ex aliquo dicto aliquid latens eruitur: vel cùm plùs significatur, quàm dicitur: Iacuitq; per antrum immensum: unde intelligitur corporis magnitudo.

Sustentatio est, qua diu suspenduntur auditorum animi, atque aliquid inexspectatum subjungitur: aut ad aliquid leve, & minimè criminosum descenditur.

Prætermissio, vel Præteritio, cùm dicimus nos præterire, vel non scire, vel nolle dicere, quod tunc maximè dicimus: Non queror diminutionem vectigalium, non &c.

Licentia est, dum orator aut vereri, aut metuere debet, tamen aliquid pro suo Iure dicit: quod minimè offendit. Vide quam non reformidem, &c.

Concessio est, cùm aliquid, etiam iniquum, causæ fiduciá, videmur pati, atque concedere. Verus esto, eripe hereditatem propinquis, &c. Sunt qui concessionem dictorum esse velint: Sit fur, sit sacrilegus, at bonus Imperator & felix. Concessio juncta Ironiæ magnam vim habet.
I sequere Italiam ventis, pete regna per undas

Parenthesis, vel interclusio, est declinatio brevis à proposito: At longior digressio, quæ multis pars causæ videtur inter figuras quorundam judicio numeranda non est: sed à Cic: numeratur.

Iro-

ronia, quæ à Quinct: inter sententiarum exornatio-
es numeratur: differt ab ea, quæ est tropus, quòd hæc sit
otius voluntatis fictio. Novum crimen C. Cæsar, &c.
ropus verò brevior & apertior.

Distributio, cùm aliquid in partes plures distribuitur, uarum unicuiq; ratio deinde sua subjungitur.

Vel est, cū in plures, aut personas certas, negotia quædam dispertiuntur, neq; fit ulla mentio subjectæ rationis.

Permissio est, cum alicui rei vehemēter cōfidimus, & stendimus nos eam tradere, ac concedere alicujus voluntati: & cū relinquimus ipsis judicibus vel adversariis aliquid existimandum. Aliqui Permissionem factorum, Concessionem dictorum esse putant.

Deprecatio, vel obsecratio, cùm operam alicujus imploramus. Per dexteram te istam oro

Optatio, quæ voti alicujus præbet significationem. Vtinam mihi facultatem causa concederet.

Execratio, quæ malum alicui precatur: Dii te perdāt.

Epiphonema, rei narratæ, vel probatæ summa acclamatio. Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Exclamatio est quæ conficit significationē doloris aut indignationis alicujus, per hominis, aut rei cuiuspiam cōpellationem: O miserum me: &c. O tempora, o mores.

Sunt & illa iucunda quæ simplicem, & minùs præparatam ostendunt o-

Vt est, quasi pœnitentia dicti: sed quid ego ita gravem personam introduxi?

Vel cùm quærere quid nos dicamus fingimus: quid reliquum est? nunquid omisi?

Et cùm aliquid veluti ignoramus; sed earum rerum artificem, quemq;

Et cùm deponimus aliquid apud me-

rationem & minus suspe. ctos faciunt. moriam auditorum, & postea reposcimus Hæc omnia dant orationi varios veluti vultus: Gaudent rerum res varietate, ut oculi vario rerum aspectu.

Et hæc de tropis & ornamentis, tum verborũ tum sententiarum.

De Collocatione. Cap. XXXI.

Collocatio erit optima, si Iunctã orationem efficiet cohærentẽ, lenem & æquabiliter fluẽtẽ. In ea necessaria sunt. Ordo & Iunctura.

De Ordine. Cap. XXXII.

Ne minora majoribus subjiciantur, sed semper crescat oratio: unde non dices sacrilegus, & fur.

Est & ordo naturalis: unde potiùs dices, diem ac noctem: ortum & occasum, quàm contra

Quædam ordine permutato fiunt supervacanea: ut fratres gemini, & gemini fratres.

Ordinis observatio est in verbis Singulis, Coniunctis. In quibus hæc sunt cavenda

Verbo sensum claudere, si Compositio patiatur, optimũ est: sed si asperum, potiùs decori orationis consulatur.

In oratione enim cùm verba non sint dimensa transferri possunt in locum, ubi magis congruunt.

De Iunctura. Cap, XXXIII.

Si verba extrema ita cum consequentibus jungemus, ne asperè concurrant, neve vastiùs diducantur.

Asperum concursum efficiunt consonantes illæ, quæ sunt asperiores, ut s & x: ars studiorum, Rex Xerxes.

Hiulcam reddunt orationem vocalium concursus; ut si longæ uniantur: viro optimo obtemperari: sed minus peccabit, qui longis breves subjiciet.

Sed in hoc diligentia non sit nimia, nam & Plato, & Demosthenes, & Cicero sæpe in oratione habent vocalium concursionem.

Ut junctura cõcinna, & elegans sit assequemur;

Nam hiulca nonnunquam decent, faciuntq; ampliora quædam, & non ingratam negligentiam hominis, magis dare, quam de verbis laborantis indicant.

Vnde nimia vocalium concursio est quidem vitanda: at modica & suo loco posita, non est reprehendenda.

Videndum est, ne syllabæ ultimæ verbi prioris, sint primæ posterioris.

Ne monosyllaba multa continuentur: & iisdem brevia verba & nomina: & contra, neq; longa, quæ tarditatem afferunt.

Nec multa similiter cadentia, & desinentia continuentur. similiter, nec verba verbis & nominibus subjiciuntur.

Verborum junctura maximam desiderat

dili-

diligentiam, ita tamen ne fiat operosè: quia esset infinitus & puerilis labor. Stylus exercitatus efficit facilem juncturam, & aurium judicium.

De modo & forma verborum. Cap: XXXIV.

Dicendi imperitus, quæ dicit; spiritu, non arte determinat:

At orator ita intelligat sententias verbis, ut nihil Inane, Inconditum, Curtum, Claudicans, & redundans, dicat.

Hoc oratorio fit numero, qui aptam, & concinnam, & suavem efficit orationem.

De origine orationis numerosæ. Cap. XXXV.

Princeps dicitur fuisse Trasymachus, cujus tamẽ nimis numerosa fuerunt scripta.

Isocrates ita rem temperavit, ut multi eum hujus concinnitatis faciant auctorem.

Aristoteles, & Theodectes versum in oratione vetant esse, numerum requirunt: de quo Theoprastus accuratiùs præcepit.

Romani tempore Ciceronis agnoverunt numerum; de quo diligentissimè Cicero præcepit.

Cur numerosa oratio inventa. Cap: XXXVI.

Aures, aut potius animus aurium judicio, naturalẽ quandam in se continent vocum omnium dimensionem.

Vnde, breviora, & longiora judicant; & moderata exspectant: mutila, & quasi decurtata ac immoderatiùs occurrentia sentiunt, quibus offenduntur.

Cùm ergo aliquid fortuitò, concluse, aptèque diceretur

rretur, notari potuit id, quo casu cecidisset: notatio au-
m artem parit.

Vt ergo Poëtica & versus inventus est terminatione
urium, & observatione prudentium sic etiam in ora-
ione, licet multò seriùs, notatum est, certos esse concur-
us, conclusionesque verborum.

De incisis, membris & periodis.
Cap. XXXVII.

Incisum est sensus, non expleto numero, conclusus:
plerisque pars membri: Domus tibi deerat? at habe-
bas, &c.

Fiunt incisa etiam singulis verbis, Diximus, testes
dare volumus.

Membrum, est sensus numeris conclusus, sed à toto
corpore abruptus, per se nihil efficiens: ô callidos homi-
nes: ô rem excogitatam: ô ingenia metuenda: quem
quæso, &c.

Tunc ergo incipit corpus esse, cùm venit extrema
conclusio: quem quæso nostrum fefellit, &c.

Periodum, Cic: ambitum, circuitum: comprehensio-
nem, continuationem, & circumscriptionem dicit.

Cùm temperetur mem-
bris omnis, paulò longior
circuitus, tamen aliud
est

Cæsim,
Membratim, dicere.
& Circum-
scriptivè

Circumscriptio est, cùm ab initio ad finem usque
quasi in orbem inclusa fertur oratio, donec consistat in
singulis perfectis absolutisque sententiis.

Membratim dicimus, cum in singulis membris libe-
rior insistit oratio.

Incisim dicimus, cùm in singulis incisis insistit oratio

Quomodo in his adhibendus sit numerus, dicetur, si prius de pedibus, quibus numerosa temperatur oratio, dixerimus.

De Pedibus. Cap: XXXVIII.

Pedes duarum syllabarum.	*Spondeus* -- *dicunt mores.* *Pyrrichius* v v *novus, tulit* *Choreus* - v *semper, scribit.* *Iambus* v - *legunt, reos.*
	Molossus - - - *conservant.* *Trochæus, vel Tribrachis* v v v *facimus.*
Pedes trium syllabarum.	*Dactylus* - v v *littora.* *Anapæstus* v v - *peragunt.* *Bacchius* v - - *amores.* *Antibacchius* - - v *audisse.*
	Creticus, vel Amphimacer - v - *possident.* *Amphibrachis* v - v *petebat.*
Cicero ex aliis pedibus tres tantùm ponit, pæonas duos, & dochimum.	*Pæon primus* - v v v *aspicite.* *Pæon ultimus* v v v - *facilitas* *Dochimus ex Bacchio & Iambo* v - - v - *perhorrescerent.*

De numero oratorio. Cap: XXXIX.

Numerum oratorium Græci, Rhytmum, Poëticum, Metrum, vocant.

Quod etsi uterque pedibus constet: tamen multis modis differunt.

Quid inter-sit in- | *Rhytmi spatio temporum constant, pedes etiam ordine.*

In Rhytmo nihil refert, sitne dactylus, an

ter nu-

Inter numerū oratorium & pôé, ticū: & inter poema, & orationē.

anapæstus, cùm eodem temporum spatio constent: in versu, unus pes pro alio poni non potest.

In versu semper idem est cursus, ut in heroico carmine dactyli & spondei; in oratione nullus est certus numerus: ibi est aliquid certum, hic non ita.

Vnde omnis nec claudicans, nec fluctuans, æqualiter constanterque ingrediens, numerosa habetur oratio: & numerosum putatur, non quòd totum constat è numeris, sed quòd ad numeros proximè accedit.

Vnde difficilior est in oratione, quàm in versu numeri usus:

In oratione maximum vitium est si versus efficiatur, & diligenter cavendum, quamvis oratio numerosè cadere debeat.

In qua parte ambitus debeat esse numerus, & qui pedes maximè probentur. Cap: XI.

In toto verborum ambitu numeri tenendi sunt, non solùm in fine, ut quidam putant; licet aures finem maximè exspectent.

Vnde à principio verborum comprehensio ita fluere debet, ut ad extremum veniens ipsa consistat.

Aristoteles heroum numerum grandiorem judicat, quàm soluta desiderat oratio: Iambus *vulgari sermoni congruit.*

Trochæus ob brevitatem, dignitatem non habet.

Pæona probat, ut orienti, mediæ, & cadenti orationi aptissimum.

Ita ut oratio non sit humilis & abjecta, sed elata, & plena

Cicero censet omnes pedes in oratione permistos: vitium enim esset, si iisdem semper uteremur.

Sed Creticum, Dochimum, Dichoreum, & Pæonas cæteris anteponit: modo ne Dochimus iteretur.

In heroo vero Dactyli, & Anapæsti & Spondei pede, impune progredi licere censet duos duntaxat pedes, aut paulò plus, ne in similitudinem versus incidamus.

Sit igitur temperata & permista numeris oratio, nec tota dissoluta, nec tota numerosa, Pæone maximè, & reliquis etiam quos ille non recenset.

In his quæ demisso & humili sermone dicentur, sit Iābus frequens: Pæon in amplioribus, in utroq; Dactylus.

In oratione ergo perpetua, ita numeri sunt miscendi, ut non animadvertatur quadrandæ orationis industria.

Quo fit, ut nudus sit pes, qui aliquando in oratione non veniat.

De initio periodi. Cap: XLI.

Clausulæ diligentiùs quàm cætera omnia cōsiderandæ sunt: quòd in his perfectio, & absolutio judicetur.

Proximam diligentiam initia postulant: nam & ad hæc intentus est auditor.

Optimè hæc nascuntur à proceris numeris, ac liberis, maximè Dactylo, & Pæone priore, Cretico, anapesto, qui par est Dactylo, licet ordine contrarius.

Initia versuum, initiis orationum non cōveniunt, licet Livius hexametri exordio cœperit.

Dochimus quovis loco aptus est, modò simul ponatur: quia iteratus, numerum facit apertum.

De fine periodi· Cap. XLII.

In extremo circuitu, duo aut tres pedes sunt ferè notandi,

Quos

Quos aut Choreos, aut Spondeos, aut alternos esse oportebit; vel Dichoreos.

Spondeus est in clausulis firmus, & stabilis, quo; maximè usus est Demosthenes.

Pæona alterum cadenti orationi aptissimum esse docuit Arist. quod & Cic. placet: sed aptiorem iudicat Creticum.

Qui sive geminetur, sive Spondeum præcedat multum decoris habet in clausulis: cui etiam optimè jungitur Anapestus: est etiam Dochimus stabilis & severus in clausulis.

Iambus, Trochæus aut etiam Dactylus proximus à postremo numerosè cõcludit, si sit extremus Choreus, aut Spondeus. Sed male concluderent si quis eorum in extremo locatus esset, nisi cum pro Cretico postremus est Dactylus; quia ultima brevis, an longa sit, non refert.

Sunt & aliæ clausulæ, quæ numerosè concludunt, quas observavit Quint.

Clausulæ versuum non conveniunt orationi: cavendum est etiam, ne verbis plurimarum syllabarũ utamur in fine, quod etiam in carminibus est permolle.

Cùm ergo clausulæ maximè appareat, variandæ sunt, ne aurium satietate repudientur.

De medio periodi. Cap: XLIII.

Si primi & ultimi pedes fuerint modó iam dicto dispositi, medii poterunt latere: modo circuitus non sit brevior, quàm aures exspectent, aut longior, quàm vires patiantur.

Cavendum ergo est, ne verba pigra aut longa sint

aut brevium cõtextu, sonum penè pueriliũ crepitaculorum reddant.

In mediis ergo sunt quidam conatus, qui leviter intersistunt, ut currentium pes, etiamsi non moratur, tamen vestigium facit.

Pæonem, Dochimum, mediæ orationi aptum esse dicit Cic, in qua parte aliqui Creticos, & Bacchios laudant.

Si orationem ferri celeriùs volumus, crebros Trochæos & Iambos inserams: si lentiùs, Spondeos: si moderatiùs, pedibus utemur, qui brevius & longis temperantur.

De his, quæ suâpte naturâ sunt numerosa. Cap: XLIV.

Quæ dicuntur, interdum suâpte naturâ numerosa sunt, etiamsi nihil actum est de industria.

Vt cùm sunt, casus in exitu similes, & cùm paribus paria referuntur. Est enim iudices, hæc non scripta sed nata lex, quam non dicimus, accepimus, legimus, verum. &c.

Quod fit item in referendis contrariis: in quo Cicero frequens est Semper enim antitheta necessitate ipsâ numerum oratorium faciunt.

Quæ vitia sint vitanda in oratione numerosa. Cap: XLV.

Inprimis, ne apertè verba traiiciantur, quò melius, aut cadat, aut volvatur oratio.

Deinde, ne inania quædam verba, quasi complementa numerorum includantur.

Tertio, ne minutis numeris concidatur, infringaturq;

turq; sententia: sed verba iam probata & electa concinnè coagmententur; dura enim inter se commista, potiora sunt mutilibus.

His vitiis declinatis, multa numerosè componendi laborem minuunt. Sunt enim multæ figuræ, quibus numeri possint variari.

Sunt etiam multæ, quæ idem valent, ex quibus exercitati illud eligunt, quod comprehensioni maxime quadrat.

De magnitudine ambitûs. Cap: XLVI.

Habet Periodus membra, minimum duo; sæpe etiã tria.

Is ambitus mediocritatem habet, ut ait Cic: qui quatuor ferè membris constat. Nam aures implet, nec brevior est quám satis sit, nec longior.

Vult autem, ut è quatuor quasi hexametrorum versuum instar quod sit; constet ferè plena comprehensio.

Debet periodus sensum concludere: si etiam aperta, ut intelligi possit, & non immodica, vt memoria contineri queat.

De numero, qui est in membris, & cujusmodi ea esse debeant. Cap: XLVII.

In oratione circumscripta est verborum comprehensio, donec tamen in clausula consistat.

Cum verò membratim dicimus, in singulis membris oratio insistit: quod in pronunciando magnopere reficit spiritum.

Unde fit ut oratio, quam membris carpimus, longior multó esse possit, quám quæ constat circuitu.

Ita ut aliquando 15 & 20. membra excurrat. Cic: pro Mil. Occidi, occidi, non Spurium Melium, &c.

Nihil autem tam debet esse numerosum, quàm hoc, quòd minimè apparet & valet quam plurimum.

Spondeum hic Cicero vehementer commendat, nam licet videatur tardior, habet tamē stabilem, & dignitatis non expertem gradum.

In incisionibus multò magis, & in membris paucitatem enim pedum, gravitatis suæ tarditate compensat.

In quo scribendi genere circũscriptè & in quo sit membratim dicendum. Cap: XLVIII.

In historia, laudationibus, & toto genere epidictico sive demonstrativo, delectationis causa comparato, circumscriptione utendum est: ut tamquam in orbe inclusa currat oratio.

Hoc orationis genus nec totum assumendum ad contentiones & causas veras, nec omnino repudiandum.

Quia & sacietatem afferet: & ab imperitis, qualis sit, etiam cognosceretur.

Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum actoris tollit funditus veritatem & fidem.

Sed quoniam adhibenda est interdum numerosa oratio: videndum est quò loco, quamdiu retinenda.

Adhibenda est si quid sit laudandum ornatius: ut facit Cic. lib. accus. Aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat quàm doloris.

Est etiam apta proœmiis maiorum causarum: ubi sollicitudine miseratione, commendatione res eget.

Sæpe etiam in amplificanda re funditur numerose & volubiliter oratio: quòd totum valet, cum ab oratore iam obsessus est is, qui audit: quia iam favet.

Hæc forma per orationes quidem includit: sed reliqu

reliquis partibus retinenda non est diu. Nam cùm supradictis locis ea usi fuerimus, tota dictio ad incisa & membra transferenda est.

Incisim autem & membratim tracta oratio, in veris causis plurimum valet maximè cùm arguas, & refellas.

Qua ratione paretur facultas aptè & copiosè dicendi. Cap. XLIX.

Numerosè dicendi facultas non est tanti laboris quanti esse videtur.

Nec enim necesse est, ut oratio dimetiendis pedibus, ac perdendis syllabis consenescat.

Satis in hoc oratorem formabit multa scribenti exercitatio: ut ex tempore etiam numerosè dicat.

Circumscribitur enim mente sententia, confestimq; verba concurrunt, quæ mens statim dimittit, ut suo quodque loco respondeat.

Nam, si nonnulli exercitatione extemplo versus conficiunt quãto facilius oratio soluta numerosa fieri poterit? cum nihil sit oratione flexibilius, ut facile sequatur quódcunque ducas, veluti mollissima cera.

Neminem ergo pedum varietas conturbet, qui sponte sese offerent, modò exercitatio adsit: ut patet in arte musica, &c.

Quanti momenti sit aptè dicere. Cap. L.

Quanti momenti sit aptè dicere, experiri licet: si aut compositi oratoris bene instructam collocationem dissolvas permutatione verborum. Vt periodum aliquam Cic: pervertas.

Aut si alicujus incondita arripias dissipatam aliquam sententiam, eamque ordine verborum paululum commutato, in quadrum redigas.

Verum,

Verùm, compositè & aptè sine sententiis dicere, insania est: sententiosè autem sine verborum ordine, infantia.

Eloquens verò qui dicendo, plausus, admirationes, & clamores movere debet, ita debet dicere, ut turpe sit quidquam aut spectari, aut audiri libentius?

Quare, cum hanc eloquentiæ partem Aristoteles, Theophrastus, Demosthenes, & Tullius tanti fecerint, eam nobis debemus summâ industriâ comparare.

De tribus dicendi generibus. Cap. LI.

Aliud dicendi genus desideratur, *In parvis causis, In modicis, In gravissimi, Nec solum variæ causæ varium dicendi genus efflagitant. Sed etiam ejusdem orationis diversæ partes.*

Vnde quot sint dicendi genera, & in quibus causis, & orationis partibus adhibenda sint, dicendum est.

Tria sunt dicendi genera, in quibus perfectus debet florere orator. Vnum subtile acutum, & tenue. Alterum vehemens, copiosum & grave. Tertium interjectum, & quasi temperatum.

Cùm tria sint oratoris officia. *Movere, Delectare, Docere, Subtile, in probando, Vehemens in flectendo, Modicum in delectando versatur.*

In genere subtili oratio *Debet esse à vinculis numerorum libera & absoluta,*

Non tam vaga, ut ingredi liberè, non ut licentior videatur errare.

Diligentia etiam coagmentandi verba, prætermittenda est, & omnis insignis ornatus removendus.

Ponun-

tionis forma.

Ponentur tamen acutæ, crebræq; sententiæ.

Ornamenta verborum & sententiarum cum tropis verecundè parceq; adhibebuntur

Translationes poterunt esse crebriores, non tamen ita crebræ, ut in genere amplissimo.

Uberius est aliquantò, & robustius, quàm humile, de quo dictum est.

Summissius tamen, quàm illud, de quo dicetur, amplissimum.

Genus temperatum.

Huic omnia dicendi ornamenta conveniũt plurimumque est in hac oratione suavitatis.

In hoc verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum

In hoc genere nervorum vel minimum; suavitatis autem est vel plurimum.

Vim habet & maximam: modò enim perfringit, modò irrepit in sensu, &c.

Genus amplum & copiosum.

Hic orator defunctos excitabit, patriam loquentem faciet, aliquam alloquetur, &c.

Hic amplificationibus extollit orationem, & vi superlationum quoq; eriget, & per omnes affectus tractabit.

His tribus generibus utetur orator: Ut res exigit. Nec pro causa modò, Sed pro partibus causæ

Ad causas tenues, ut est causa pro Cæcinna: summissum genus accommodabit.

Ad graves: qualis est Rabirij, vehemens:

Hujus tripartitæ varietatis moderator, magni debet esse judicij, ut possit quocunque

malo

mood causa postulat dicere.

Ad mediocres: ut est causa pro lege Manilia, temperatum.

Conciliandum, Parva submisse.

In eādem etiam oratione ad

mediocre;

Docendum, & probandum, subtile. & enucleatum. — *Est enim eloquentis proprium* — *Modica temperare;*

Movendum grave adhiberi debet — *Magna graviter dicere.*

Variandum est etiam dicendi genus pro ratione personæ

Quæ dicit, quæ audit, cùm non eadem sit cuiusque auctoritas, fortuna & nomen.

Pro ratione locorum ac temporum.

In omnibus etiam rebus videndum est, quatenus: enim magis offendit nimiū quàm parū,

Vnde fit, ut eloquentiæ fundamentum sicuti & aliarum rerum, sit sapientia.

De Memoria Cap: LII.

Memoriæ inventor dicitur Simonedes, qui obtrita cōvivarum corpora, ex loco, quo quisq; cubuisset discrevit

Quo facto notatum est, memoriam signatis animo sedibus iuvari.

Quod etiam quisque suo exeprimento credere potest: quia cū in loca post tempus redimus, reminiscimur eorum, quæ ibi facta sunt.

An memoria sit eloquentiæ pars. Cap: LIII.

Licet momoria sit eloquentiæ cum aliis artibus communis: tamen artificiosa memorja oratoriæ pars existimatur.

Nesci-

Nesciretur enim quanta vis ejus esset, nisi in hoc lumē ...gandi vim extulisset.

Non enim solùm rerum, sed etiam verborum ordinē ...æstat, & propemodum infinita complectitur, ut potiùs ...udiendi patientia, quàm memoriæ fides deficiat.

Non immerito igitur thesaurus eloquentiæ dicitur.

De artificio memoriæ. Cap: XLV.

Memoriæ artificium à ve-...ribus traditum, constat Locis & Imaginibus:

Loca multa animo capiant spaciosa.

Qui vo-...nt hanc ...genii ...rtem ...colere, ...e locis ...æc obser-...ent:

Multa varietate signata, illustria, explicata modicis intervallis.

Vt ædiū fere magnarū, aut alterius ædificii.

Quæ sunt diligenter animo affigenda, ut sine cunctatione occurrant.

Tum quæ fuerint scripta, vel cogitata, ordine his locis sunt commendanda signis, quæ eorum memoriam excitent notata.

Loca quæ sumpseris, egregiè cōmoditerq; notare oportebit, ut perpetuò hærere possint.

Quæ fuerunt scripta, vel cogitata, locis commendanda sunt, signis, quæ corū memoriā excitet notata.

Imagines dictis locis ordine sunt collocandæ.

Cùm memoria repetenda fuerit, ab initio loca recensenda, & quod cuiq; credideris, repòscendum.

Nam ordo locorum, ordinem rerum conservat, & res ipsas imagines notant.

Vtendum est imaginibus aliquid agentibus, & acribus insignitis, quæ occurrere & celeriter percutere animum possint.

Quæ

Quæ imagines pro rerum varietate subinde mutandæ sunt, locis permanentibus.

Quid conferat memoriæ artificium. Cap. LV.

Prodest memoria artificiosa ad multa rerum nomina audita, per ordinem repetenda & ad res ordine diversas complectendas.

At ad singula perpetuæ orationis verba permiscenda, nihil ferè prodest: quia singulorum verborum imagines memoriæ mandare inutile est, & infinitum.

Si longior oratio memoriæ mandanda fuerit, proderit per partes discere.

Non erit inutile aliquas apponere notas, quarum recordatio excitet memoriam.

Iuvabit, iisdem, quibus sumpseris chartis, ediscere:

Maxima tamẽ memoriæ ars, est exercitatio & labor.

Quantũ studio naturaq; valeat memoria, multorum exemplo, ut Themistoclis, Mithridatis, & Cori constat.

De pronunciatione & ejus utilitate. Cap: LVI.

Vt pronunciatio à voce: ita actio à gestu dicitur.

Quæ una pars in dicendo nominatur.

Sine qua summus orator esse in numero nullo potest: mediocris, hàc instructus summos sæpe superavit, ut meritò Demosthenes huic parti primas secundas, & tertias dederit.

Est etiam actio, quasi quædam corporis eloquentia.

Est autem in duas distributa partes	*Vocem quæ aures movet, seu in Gestũ, qui oculos,*	*Per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus.*

D

De Voce. Cap: LVII.

Vocis mutationes totidem sunt, quot animorum, quæ maximè voce moventur.

Vtcunque ergo orator se affectum videri, & animum audientis moveri volet; ita certū vocis admovebit sonū.

Iracundia postulat: vocis genus acutum, incitatum, crebrò incidens.

Miseratio & mæror, flexibile, plenum, interruptum flexibile voce.

Metus, dimissum, hæsitans, abjectum.

Vis, contentum, vehemens, imminens quadam inclinatione gravitatis.

Voluptas, effusum, lene, tenerum, hilaratum, ac remissum.

Modestia sine commiseratione, grave, quiddam, & uno pressum ac sono obductum.

Ac quidē vocis bonitas optanda sed tractatio nobis est.

Prius ergo orator variabit,& mutabit omnesque sonorum tum intendens, tum remittens, per sequentes gradus

Nec modo in diversis rebus, sed etiam in iisdem partibus iisdemq; affectibus, quasdā non ita magnas vocis mutationes adhibebit. Nam varietas, cùm gratiam præbet, ac renovat aures, tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit.

De Gestu. Cap LVIII.

Vocem subsequi debet gestus, & animo simul cum ea, parere.

Gestu sic utendum est ut nihil in eo supersit.

Status erit erectus & celsus

Rarus incessus, nec satis longus: excursio moderata, & rara.

Nulla mollitia cervicum, nullæ argutiæ digitorum

Trunco magis toto se orator moderabitur, & virili laterum flexione.

Brachii projectione, in contentionibus, aut incipiendis aut finiendis.

Sed in ore sunt omnia: in quo dominatus est oculorum: quoniam omnis actio est animi, & imago animi vultus est, indices, oculi.

Hæc unica pars corporis, quot animi sunt motus, tot significationes & commutationes potest efficere.

Non est oris species nimis immutanda ne, aut ad ineptias, aut ad pravitatem, aliquam diferatur,

Oculorum igitur remissione coniectis, hilaritate motusq; animorum significabimus apte cũ genere ipso orationis.

Est enim actio quasi sermo corporis, quæ magis menti ingruens esse debet.

Cretensis

Dª Hermenegildus

Leovigildus

S. Franciscus Senensis

S. J.

Lucius

Szczepanski S. Stanislaus